GEORGE ANANIA

PLOAIA DE STELE

George Anania

Ploaia de stele

Ilustrații de GYÖRGY MIHAIL

EDITURA TINERETULUI

Cuprins

„Alexander von Humboldt a fost, fără îndoială, cel mai eminent naturalist al vremii sale. În acelaşi timp fizician, chimist, botanist, zoolog, geolog şi astronom, el n-a putut deveni savantul extraordinar care ar fi trebuit să fie dacă şi-ar fi limitat investigaţiile la o singură ştiinţă. Totuşi, în ciuda acestei universalităţi de activitate, nu a fost un simplu popularizator; el a aprofundat, a inventat, şi lucrările sale asupra magnetismului terestru, a climatologiei şi analizei aerului, descoperirea unei mulţimi de specii noi în regnul vegetal şi animal. Observaţiile geologice şi astronomice îl situează, în toate privinţele, printre savanţii de prim rang.“

(La grande Encyclopedie)

CAPITOLUL ÎNTÎI

Fascinaţia depărtării

1

Alexander coborî ultimele trepte ale scării, ţinînd cheia în mînă; se îndreaptă spre cabina portăresei. Un tînăr de vreo 25 de ani, îmbrăcat cu o haină neagră, nu prea nouă, bătea de zor în uşa cabinei. Alexander zîmbi. Îl mai văzuse de cîteva ori pe francezul acesta volubil: locuia în aceeaşi casă şi în fiecare dimineaţă îi lăsa, ca şi el, cheia portăresei.

— Hei, *madame* Druon! strigă francezul nerăbdător. Eu sînt, deschide!

Dar cum dinăuntru nu se auzea nici un răspuns, tînărul se întoarse, căutînd parcă un ajutor.

— A; domnule, bună dimineaţa! exclamă el la vederea lui Alexander. Ce s-o fi întîmplat cu *madame* Druon? Credeţi că a trecut, peste noapte, de partea regaliştilor şi a fugit din oraş?

— Bună dimineaţa, domnule! răspunse Alexander, şi zîmbetul i se accentuă. Ca să fiu sincer, nu cred!

— Şi bine faceţi, domnule, bine faceţi! se auzi pe neaşteptate glasul metalic al portăresei.

— Unde umbli, *madame?* o luă la rost tînărul.

— Unde să umblu, păcatele mele?! se cruci *madame* Druon, care, se vedea bine, abia ieşise din pat. La ora asta? Numai dumneata, domnule Bonpland, începi să hoinăreşti de cum se trezesc găinile!

— Ba nu, interveni Alexander, şi eu!

— Aşa-i! recunoscu femeia, luîndu-le amîndurora cheile. Mă

şi mir de dumneavoastră! Atît de tineri amîndoi, şi în loc să dormiţi, pînă mai tîrziu, ca toată lumea, vă…

Restul frazei îl rosti dincolo de uşă, pe care le-o închise în nas. Francezul numit de portăreasă Bonpland izbucni în rîs. Purta în bandulieră o geantă mare de piele, a cărei vedere îl frapase pe Alexander.

— Vă place? întrebă Bonpland, înţelegând greşit uimirea lui.

— E o geantă în care botaniştii îşi strîng plantele pentru ierbar?

— Exact! confirmă tînărul cu satisfacţie. Şi eu sînt botanist!

Porniră amândoi spre ieşire. Din stradă se auzeau murmure neclare, cărora cei doi nu le dădură, însă, atenţie.

— Vă numiţi Bonpland, domnule? Aimé Bonpland?

— Cu cine am onoarea? se opri acesta din mers.

— Alexander von Humboldt! se recomandă celălalt, întinzîndu-i mîna.

— Foarte onorat, domnule! făcu tînărul, cu vădit respect. Doream de multă vreme să vă cunosc.

— Aşadar, faceţi parte din expediţia plănuită de domnul Bougainville[1] în jurul lumii?

— Ca naturalist! preciză Bonpland. Alături de domnul Michaux.

Ieşiră în stradă, unde grupuri de oameni se agitau, comentând pe şoptite. Din când în când, ostaşi din gardă, ori numai simpli civili înarmaţi treceau în goană.

— Sînt bucuros că vă întâlnesc! exclamă din nou Bonpland, prea obişnuit, pesemne, cu toate tulburările de pe stradă ca să le mai ia în seamă. Se vorbeşte atît despre dumneavoastră, mai ales printre savanţii noştri…

— Un moment, domnule! zise Alexander. Am impresia că s-a întâmplat ceva. Nu vedeţi? Mulţimea se agită.

— Nimic mai firesc! sporovăi francezul, de vreme ce sîntem în plină revoluţie!

— Poate! răspunse Humboldt. Dar trebuie să ne lămurim. Prietene, opri el un trecător, încotro se duc?

Şi-i arătă oamenii ce alergau cu sufletul la gură.

— N-aţi auzit?! făcu omul. Azi va fi o lovitură de stat.

— Cam prea devreme! remarcă Alexander cu jumătate de

---

[1]Celebru navigator francez. Între 1766 şi 1769 a făcut îmconjurul lumii la bordul navei „Boudeuse”(n.a.)

glas.

— De ce?! nu pricepu Bonpland.

Celălalt îi arătă cu vîrful bastonului unul dintre afişele lipite pe zidurile caselor. Era textul proclamaţiei dată de generalul Bonaparte în urmă cu cîteva luni, la 14 iulie 1797. Aimé citi involuntar: „Soldaţi, regaliştii, în clipa cînd se vor arăta, îşi vor fi trăit viaţa. Fiţi liniştiţi şi jurăm pe sufletele eroilor care au murit lângă noi pentru libertate, jurăm pe noile noastre drapele război implacabil duşmanilor Republicii…“

— Dar revoluţia franceză şi, o dată cu ea, Republica încep să moară! spuse baronul von Humboldt. Directoratul sugrumă Republica în faşă chiar sub ochii celor care, acum opt ani, au cucerit Bastilia.

— Domnule baron, lovitura de stat urmăreşte să-i înlăture pe regaliştii ajunşi în adunările legislative!

— Azi pe regalişti, de acord, dar mîine… Nu, dragă domnule Bonpland, revoluţia nu se face în cabinetele guvernului! Sînteţi angajaţi în războaie cu toate ţările din jur, trezoreria vă e epuizată, luptele politice în sînul ţării sînt mai ascuţite ca oricînd. Loviturile de stat sînt ultimul lucru care vă trebuie.

— Evenimentele sînt atît de tulburi! exclamă Aimé cu amărăciune. Noi am crezut, şi încă mai credem, că Franţa are să strălucească prin oamenii şi cultura ei…

— Ce mă uimeşte şi-mi place la dumneavoastră, francezii, e tocmai descătuşarea gîndirii. Ce poate fi mai prielnic ştiinţei? Cînd lucrurile din jurul nostru ascund încă atâtea taine…

Alexander von Humboldt şi Aimé Bonpland colindau aleile paralele cu Sena, plantate pentru regina Maria de Medicis cu aproape două veacuri în urmă, şi care mai tîrziu aveau să devină vestitul cartier Champs Elysées.

— De meserie sînt medic! zise la un moment dat Aimé. Am audiat la facultate cursurile unor profesori de mîna întîi – Desault, Bichiat şi Corvisard. Îi cunoaşteţi?

— Sînt în relaţii cu mai toţi savanţii din Paris. Cum de nu v-a atras medicina?

— Am navigat pe Atlantic cu o fregată[2] a Republicii, în căutarea navelor engleze. Dar m-am plictisit repede. Visul meu e să studiez plantele, mai ales să călătoresc.

---

[2]Tip vechi de navă de război, folosită îndeosebi pentru recunoaşteri (n.a.)

— Cine nu vrea să călătorească? îl întrerupse Alexander.

Pe lîngă ei treceau detaşamente de ostaşi ai generalului Augereau, îndreptîndu-se spre palatul Tuileries, sediul de adunare al Sfatului Bătrînilor.

— Am avut noroc, continuă baronul Alexander, să participăm la această expediţie. E un noroc pentru vremurile noastre, s-o recunoaştem.

— Doar că nu-l prea văd pe domnul Bougainville conducînd expediţia asta la cei 70 de ani ai lui. Gîndiţi-vă, domnule baron, că urmează să trecem prin Patagonia, Paraguay, Chile, Peru, Mexic, California, să traversăm Marea Sudului[3], să ajungem pînă în insula Madagascar, apoi să ocolim Africa, vizitînd Guineea, de unde ne vom întoarce acasă.

Humboldt ascultă zîmbitor toate aceste nume exotice, evocatoare de ţinuturi şi oameni necunoscuţi. Înconjurul lumii! Pentru ca Alexander să ajungă să-l proiecteze, trebuise mai întîi să-i moară mama, mîndra şi aspra baroneasă Maria Isabel de Colomb, care, în ciuda asemănării dintre numele ei şi acela al vestitului navigator, îi interzisese fiului să întreprindă vreo călătorie.

Cineva, pe stradă, strigă o poruncă sau un îndemn. Ostaşii îşi pregăteau armele cu baionete lungi, mişcîndu-le în cadenţă, ca pe nişte lăncii.

— Spune-mi, prietene, se întoarse Alexander spre tovarăşul lui, fără a mai ţine seamă de etichetă, oare tot ce se-ntîmplă azi în Franţa nu va avea urmări şi asupra noastră?

— Nu! răspunse hotărît Bonpland. Noi întreprindem cercetări ştiinţifice.

— Asta-i adevărat! La Viena, unde am fost acum cîtva timp, un englez bogat, lordul Bristol, mi-a propus o călătorie în Egipt. La fel ca dumneata, crezusem că evenimentele politice n-au să influenţeze plecarea noastră.

— Dar acuma?

— Am altă părere. Îmi dau seama că expediţia aceea nu va mai avea loc.

Se plimbară un timp în tăcere, privind animaţia bulevardului, de unde mulţimea se rărea treptat, fie că urmase armata pentru a asista la evenimente, fie că se retrăsese în aşteptarea veştilor.

---

[3] Sau *Mare del Sul,* numele vechi al Oceanului Pacific, dat în sec. XVI de conchistadorul spaniol Vasco Nunez de Balboa (n.a.).

— La Viena, generalul Bonaparte va semna, ca învingător, tratatul de pace cu Austria! zise pe neaşteptate Bonpland, plin de mândrie.

— Aşa se pare! confirmă Alexander. Ştie să se bată, *le Petit Caporal*[4]. Şi cînd te gândeşti că are abia 28 de ani… vîrsta mea!

Zîmbi ca pentru sine, în acelaşi timp serios şi ironic, încât Aimé se simţi stingherit. Faima tânărului general avea s-o întreacă, desigur, pe a tînărului învăţat, dar care dintre ei îşi va ridica în posteritate un monument mai durabil?

Evocară pe rând victoriile lui Bonaparte, care-l făcuseră de pe acum temut şi respectat, cînd încă mai apăra revoluţia. Vorbiră despre bătăliile de la Lodi şi Borghetto, în urma cărora încheiase pacea plătită atît de scump, cu aur şi tablouri de preţ, de către italieni. Apoi despre înfrîn- gerea, în numai şase zile, a celor 60 000 de ostaşi comandaţi de generalul austriac Wurmser; despre înfrângerea armatei la fel de mari a mareşalului croat Alvinzi la podul Arcole şi în mlaştinile de la Alpon; despre bătălia de pe muntele Baldo şi predarea austriecilor la Mantova, care încununase fruntea generalului corsican cu laurii victoriei asupra a şase armate, în lupte care duraseră numai zece luni.

— Nu v-a ispitit niciodată cariera militară, domnule baron? Mai ales că şi tatăl dumneavoastră…

— Ai dreptate, dragul meu, să-mi pui o astfel de întrebare! Războiul e la modă de mulţi ani, îndeosebi acasă la mine.

De mulţi ani, aproape şase decenii, războaiele în sînul şi în afara Imperiului austriac se succedaseră cu mici întreruperi, astfel că oamenii ajunseră nu numai să se deprindă cu ele, ci le socoteau, probabil, ca pe un fel de condiţie a existenţei lor pe pămînt.

— Şi totuşi va veni o vreme cînd războaiele se vor opri. Poate chiar *Micul Caporal* al dumneavoastră le va pune capăt. E un tînăr promiţător… Şi a început-o atît de bine! Baronul zâmbi din nou. Şi atunci nu numai că moda militarilor va trece, dar cineva, vreodată, are să-ntrebe ce-am făcut noi cu adevărat, înţelegi, adică atunci cînd am vrut să fim serioşi, pentru că, politic vorbind, în afara Revoluţiei voastre nu avem nici un alt motiv de mîndrie.

[4] Poreclă dată de soldaţi viitorului împărat, pe vremea cînd acesta era numai general de artilerie (n.a.).

Ochii lui Alexander se aprinseseră. Îl strîngea pe Aimé de braţ; se oprise în dreptul unui castan secular, privindu-şi încordat noul prieten.

— Şi-atunci? întrebă acesta, înflăcărat ca şi tînărul baron.

— Noi trebuie, Aimé, să vedem dincolo de războaie. Uite!

Îi arătă cu un gest brusc mulţimea care venea în goană dinspre Tuileries şi striga, dezordonat, cuvinte greu de înţeles.

— Lovitura a avut loc! constată francezul, cu voce aproape egală.

Oamenii se apropiară repede şi atunci, la o oarecare distanţă în spatele lor, putură fi văzuţi ostaşii, încadrând între baionete mai mulţi arestaţi, pe care-i conduceau spre închisoare.

— La eşafod! striga mulţimea înfierbântată. La eşafod, ca pe regele lor.

— Ce mulţi sînt! exclamă cineva dintre privitori.

— Cincizeci şi trei cu toţii, domnilor! spuse un glas venit dinspre cei care secondau armata. Şi pe lângă ei i-au înhăţat şi pe drăguţii de Barthélemy şi Carnot, membri ai Directoratului.

— O să-i execute? se interesă Aimé.

— E vorba numai să-i deporteze! răspunse vocea, nemulţumită. Dac-ar fi după mine…

— Dar vezi că-n loc i-au adus pe Merlin de Douai şi François de Neufchâteau, amîndoi revoluţionari! replică un altul.

Se îndepărtară la fel de repede cum veniseră, lăsînd în urmă, tot mai des, grupuri desprinse din mulţime, care se opreau să comenteze, cu prietenii ori cu adversarii, noua stare de lucruri.

— Ai văzut? întrebă von Humboldt. Directorii ucid Revoluţia cu ajutorul vostru. Azi i-au îndepărtat pe regalişti; mîine nimic nu-i va opri să-i aresteze pe revoluţionari.

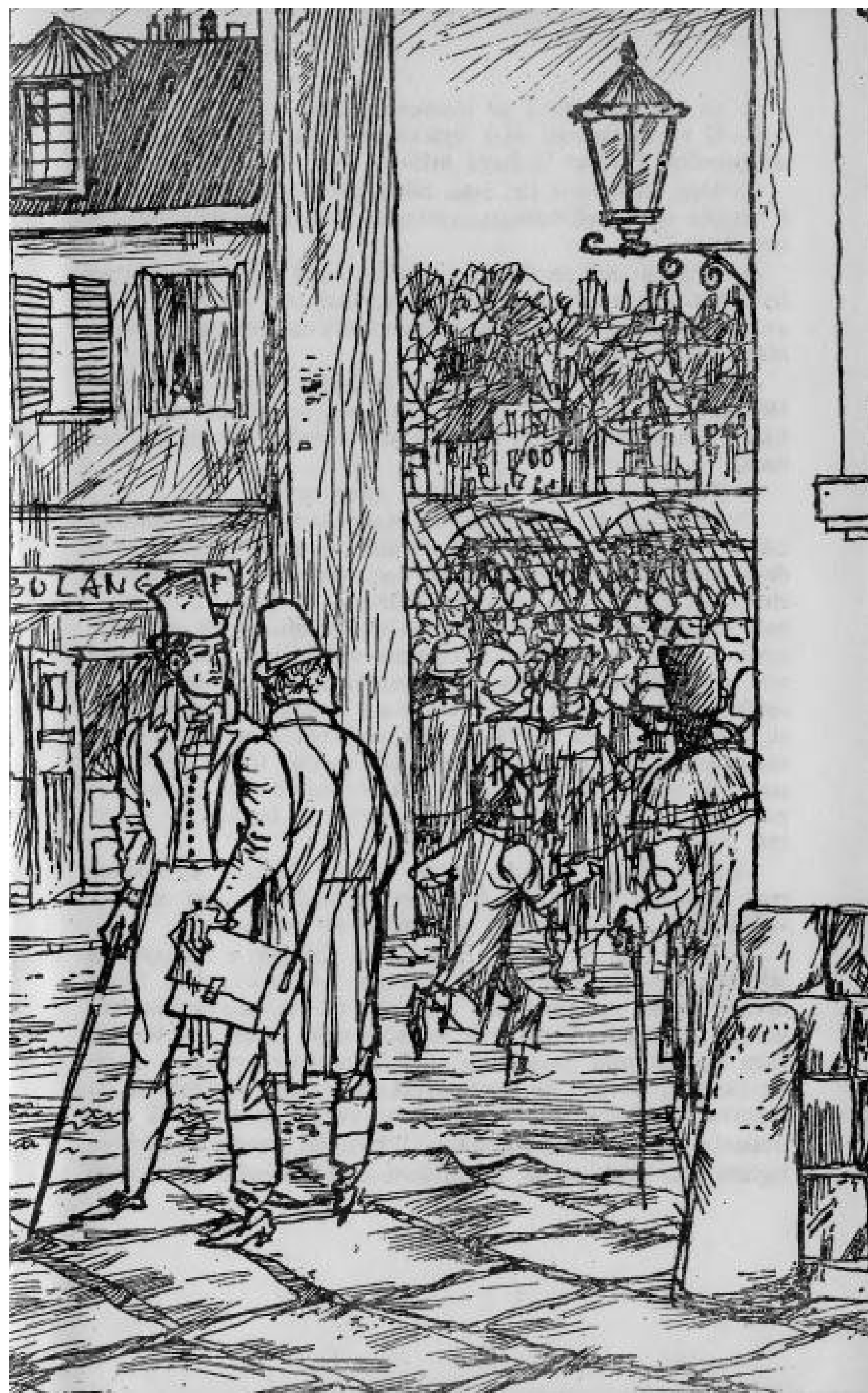
— Poate, răspunse Bonpland, gînditor.

— Dar i-aţi adus Europei un mare cîştig, Aimé! Schimbarea! De nu ştiu cîte sute de ani ne-am învăţat să credem lumea asta înţepenită în legi străvechi, cu aceleaşi războaie, veşnice, pentru vreo fărâmă de pământ, cu aceeaşi mizerie, acelaşi întuneric… Cine se gândea să schimbe ceva o asemenea ordine, mereu aceeaşi? Şi pe urmă veniţi voi să dărîmaţi Bastilia şi să duceţi o familie de regi la eşafod. Ce simplu a fost! Voi n-aţi întrebat dacă trebuie şi cum trebuie să fie Revoluţia voastră, n-

aţi cerut permisiunea şi părerea nimănui, iar acum, dimpotrivă, se pare că noi, ceilalţi, va trebui să cerem curînd părerea şi permisiunea voastră pentru planurile şi hotărârile noastre.

— Spuneaţi, domnule baron, că noi trebuie să vedem mai departe, îi aminti Bonpland, căruia, ca fiu al Revoluţiei, nu puteau decît să-i placă aceste laude.

— Întocmai, confirmă Humboldt, fiindcă a ne opri la admiraţia faţă de revoluţia Franţei înseamnă să fi făcut drumul doar pe jumătate. Mai ales că ea, adevărata Revoluţie, a murit. Vremurile noastre nasc titani, Aimé, aşa cum se întîmplă totdeauna cînd în omenire ceva, o stare de lucruri, devine de nesuportat şi se cere schimbată cu altceva. Schimbarea, începută cu voi, trebuie dusă mai departe. Noi am ales ştiinţa, alţii muzica, poezia sau artele figurative. Trebuie să deschidem ochii oamenilor asupra lor înşile, să-i aşezăm în faţa unei uriaşe oglinzi, în care să se poată privi, pe ei şi lumea înconjurătoare, şi să aşternem deasupra oglinzii o inscripţie: „Acesta este adevărul”..

Înfrigurarea lui Humboldt se transmise şi lui Bonpland, dar, ca şi cum numai asta ar fi urmărit, Alexander tăcu brusc, redevenind omul

binevoitor şi puţin ironic de mai-nainte.

Aimé îl privi cu coada ochiului. Aceste treceri dintr-o extremă în alta îl derutau.

— Aici e mult de făcut, zise el.

— Aproape totul, răspunse Alexander. Cel puţin în domeniul ştiinţelor. Pretutindeni natura lucrează la desăvîrşirea unei opere copleşitoare prin frumuseţe şi importanţă. Iar noi o ignorăm, sau abia o privim cu coada ochiului.

Francezul roşi, fâstâcit:

— Eu, domnule baron, începu el, caut în asta şi altceva, cum să vă spun… o împlinire…

— Dar există o împlinire chiar în călătoria noastră, sau, mă rog, în proiectul de călătorie!

— Totuşi e numai un început.

— Pentru mine au fost mai multe începuturi. Le-am folosit pentru antrenament, vizitând Italia, apoi Viena, cu doi prieteni, naturalişti ca şi mine – Jaquin şi Joseph Van der Schott. Lordul Bristol m-a ispitit cu plimbarea aceea îin Egipt. Era o ocazie unică, fiindcă urma să călătorim în condiţii excepţionale, cu mijloacele lordului, desigur…

— De ce aţi renunţat totuşi la proiect?

Zîmbetul baronului, atît de specific lui, se accentuă.

— Prefer expediţiilor particulare… cele organizate de oficialităţi. De altfel, venisem la Paris să cumpăr instrumente pentru cercetările din Africa, dar aici am aflat…

— Ce?

— Că în Egipt va pleca, în curând, o altfel de expediţie. Se simte în aer! Bonaparte a semnat în Austria, la Leoben, preliminariile păcii…

— Şi în curând va încheia pacea. Austriecii sunt la pământ, capitulează fără condiţii.

— Ei bine, Aimé, dintre toate puterile coaliţiei organizate de europeni împotriva Republicii voastre, numai cu Anglia vă mai aflaţi în război. Bonaparte va trebui s-o învingă, la fel ca pe italieni şi pe austrieci.

— Bineînţeles, domnule baron!

— Iar impresia mea e că acest tînăr de viitor îi va ataca pe englezi în Africa.

— Tocmai acolo?! se minună Bonpland, care în politică se pricepea, evident, mai puţin decît în materie de medicină sau de

botanică.

— Fiindcă englezii se războiesc cu sirienii creştini, şi, ajutîndu-i pe aceştia din urmă, Franţa va putea preface Egiptul într-o colonie. Şi nu ştiu dacă generalul nu ţinteşte şi mai departe, spre India, unde regele din Mysora, Tippo-Sahib, luptă să-i alunge pe aceiaşi englezi. Îţi închipui ce le-ar aduce India, prefăcută şi ea în colonie, burghezilor din Republica voastră?

— Nu m-am gîndit niciodată.

— Poate nici Bonaparte nu s-a gîndit. Poate-i va ataca pe englezi la ei acasă. Deşi e foarte greu, şi cîştigul ar fi prea mic. Şi-apoi îl cunoaştem puţin pe *Caporal*. E prea ambiţios ca să nu-l imite pe războinicul numărul unu al antichităţii.

— Alexandru Macedon?

— Da! Are şi calităţile, şi defectele necesare pentru asta. Dar ajunge cu politica, nu m-a interesat niciodată, poate doar…

Bonpland îi aruncă o nouă privire furişă, de data asta admirativă. Soarele se ridicase mult pe cer, şi aerul deveni fierbinte în această zi de 4 septembrie, care avea să între în istorie sub denumirea noului calendar al Revoluţiei. Cei doi tineri ajunseseră la capătul marii alei, „Cours de la Reine", „Calea Reginei", cum încă o mai numeau unii, în amintirea reginei Maria de Medicis, deşi în mai multe locuri clădiri somptuoase luaseră locul copacilor.

Acum se întorceau, la fel de încet, în bocănitul sec pe care bastonul lui Alexander îl scotea căzînd pe pavaj. Aimé îşi mută de pe un umăr pe altul geanta de piele.

— Nu te-am lăsat să culegi încă nici o plantă! zise Humboldt.

— Mai e vreme, domnule baron!

— Spune-mi pe nume, Aimé. Doar vom fi mult timp tovarăşi, iar prieteni sîntem de pe-acuma.

2

— Şi eu, domnilor, eu vă asigur că expediţia aceasta nu va pleca niciodată!

Vorbitorul făcu o pauză de efect şi-şi mîngîie bărbuţa neagră, ascuţită. Bonpland traversă tot salonul, către ferestrele înguste şi înalte, unde se afla Bougainville, al cărui nume era încă pe buzele tuturor corăbierilor şi exploratorilor. Impozantul bătrân

abia întoarse capul spre orator, dar, din privirea lui, Aimé înţelese că n-ar avea de ce să se teamă. Nobilul acela, care venise în adunarea de savanţi urmat de oamenii lui, răspîndea zvonuri descurajatoare, ca să discrediteze şi să demoralizeze pe tovarăşii marelui corăbier.

Izbucniră aplauze şi ovaţii, pe care ceata vorbitorului se străduia să le facă răsunătoare. În sufletul lui Bonpland pătrunse o urmă de îndoială, iar comentariile celor din jur, unii chiar reputaţi oameni de ştiinţă, nu făceau decît să i-o întărească.

— Poate că aşa e! Republica-i săracă. Vă amintiţi, domnule Volta, cîte greutăţi financiare am avut de întâmpinat în experienţele noastre cu privire la electricitate…

— Prea multe războaie trebuie să ducem! se spunea în alt grup. Şi totuşi alte popoare ne-au luat-o înainte cu descoperirile şi cuceririle lor. Gîndiţi-vă numai la spanioli, domnilor, sau la englezi!

— Şi portughezii, şi olandezii! se amestecă cineva. Corăbiile lor înconjoară pământul. Ţinuturi imense, cu bogăţii de neînchipuit, le stau la dispoziţie. Ca să poţi ajunge departe în zilele noastre, îţi trebuie mai întîi bani. Ştie oricine asta. Şi noi aşteptăm de la Directorat echiparea unei biete expediţii de cercetare…

— Ei bine, domnule, replică Michaux, colegul lui Aimé, şi în vocea lui se simţea o enervare abia stăpînită. A venit vremea, credem, să ne gîndim şi la altceva deoît numai la mărfurile din manufactura dumitale. Ştiinţa înseamnă, înainte de toate, a stăpâni natura.

— Eu am făcut revoluţia, domnule! îl întrerupse arogant burghezul. Şi trebuie să-mi iau partea de câştig. Dumnealui, auziţi, vrea să stăpînească natura! Ha! În al cui folos, dacă mi-e îngăduit să te-ntreb?

— În folosul tuturor oamenilor! răspunse cu mîndrie Michaux, stîrnind un val de aprobări şi proteste în auditoriu.

Bonpland surîse. „Ia te uită, îşi zise el, Alexander avea dreptate! Revoluţia ne-a învăţat să gîndim altfel şi ne-a împărţit în două tabere. Unii trag foloase numai pentru ei, iar noi, cei mai mulţi, dezmoşteniţii, căutăm dincolo de Revoluţie foloasele întregii omeniri“.

Îl văzu pe Bougainville făcîndu-le semn lui şi prietenului Michaux să-l urmeze, şi porniră, toţi trei, spre o cameră vecină

cu salonul, unde-i aşteptau alţi cîţiva membri ai viitoarei expediţii.

— Domnilor, zise bătrînul, după ce fură schimbate saluturile de rigoare, am socotit necesar să ne adunăm, ca să vă dau unele veşti nu prea îmbucurătoare, cel puţin pentru mine. Am auzit vorbindu-se că Directoratul are de gînd să mă schimbe. Este adevărat, eu sînt prea bă- trîn…

— Domnule Bougainville! protestară tinerii, indignaţi.

— Copii! Glasul navigatorului tremura. Poate noul conducător al expediţiei va fi mai destoinic. Dar nu despre asta trebuie să vorbim. Străduiţi-vă să rămîneţi, în orice împrejurare, slujitori statornici ai ştiinţei. Puneţi-o mai presus de orice şi luptaţi din toate puterile pentru adevăr. Vedeţi voi singuri că vremurile sînt tulburi şi mulţi vor să înăbuşe ori să falsifice adevărul pentru folosul lor, ca şi până acum. Nu aveţi dreptul s-o faceţi, atîta vreme cît lumea e plină de nedreptăţiţi şi neştiutori, care-aşteaptă să vorbiţi pentru ei.

Bougainville se opri şi-şi drese glasul. Tinerii îl priveau emoţionaţi. Bonpland strînse tare braţul lui Michaux, ca să nu înceapă să aplaude.

— În expediţia voastră are să meargă şi un distins învăţat străin din Germania, urmă bătrânul. Este vorba de baronul Friedrich Wilhelm Heinrich Alexander von Humboldt, un tînăr de 28 de ani, dar lucrările lui l-au şi făcut deja cunoscut în multe cercuri ştiinţifice. Îl cunosc bine şi am primit recomandări elogioase de la personalităţi de prim rang din Franţa şi din străinătate. Este omul cel mai indicat să preia conducerea ştiinţifică a cercetărilor ce le veţi întreprinde. De aceea l-am rugat pe domnul Bertho- lett, naturalist ca şi domnul baron Humboldt, să vă spună cîteva cuvinte despre studiile şi lucrările acestuia.

Un tînăr înalt, palid, se înclină – el nu făcea parte din expediţie – şi începu să vorbească:

— Domnilor, am cinstea să mă aflu printre numeroşii prieteni ai domnului von Humboldt, ca, de altfel, şi domnul Bonpland, aici de faţă.

Aimé se fîstîci, trebuind să suporte privirile auditoriului din care nu lipseau savanţi cu renume şi cărora, desigur, el, un începător în ale ştiinţei, le era necunoscut. Se trase într-o parte şi-şi lăsă ochii în jos. Cuvintele lui Bertholett îi ajungeau în auz

ca din depărtare:

— Şi după cîte am aflat, în castelul Tegel de lângă Berlin, unde s-a şi născut, domnul von Humboldt a avut o copilărie tristă. Unii cred despre dînsul că este un ursuz, pentru că, într-adevăr, nu-i place să vorbească despre sine. Are o vie admiraţie, aş zice chiar o mare pasiune pentru natură, căreia i s-a consacrat pentru totdeauna.

Aimé întredeschise uşa ce da înspre salonul plin de lume şi de unde se auzea zarva discuţiilor aprinse, pentru că exclamaţii generale vesteau sosirea unui personaj important. Rămase perplex cînd îl văzu pe noul venit: era însuşi baronul. Humboldt îl zări şi el şi-i făcu un semn amical, apoi, strîngînd mîinile ce i se întindeau din toate părţile, se îndreptă spre uşă.

— Domnul Alexander von Humboldt a studiat la patru universităţi, continuă Bertholett. Mai întîi s-a înscris la Facultatea camerală din Frankfurt pe Oder, însă a părăsit-o curînd din pricina lipsei de interes a cursurilor ei[5]. După aceea, s-a înscris la Universitatea din Göttingen, unde l-a cunoscut pe Georg Forster. Acesta, cum bine ştim, este unul dintre oamenii celebri care l-a întovărăşit pe căpitanul Cook în călătoria sa în jurul lumii.

Bougainville îşi înclină capul de mai multe ori, în semn de aprobare deplină. Ba chiar tuşi de emoţie cînd auzi numele faimosului englez, evocator, probabil, pentru bătrîn, al unor imagini tulburătoare. Humboldt, neînţelegînd cui i se datorează culorile ce se succedau pe faţa lui Bonpland, se apropie tiptil de uşă şi privi la el întrebător.

— După cum însuşi domnul baron mărturiseşte, continuă domnul Bertholett, întîlnirea cu Georg Forster a fost hotărîtoare pentru domnia-sa. Marele navigator i-a trezit, sau mai bine zis i-a aţîţat şi mai mult dorinţa de a porni în călătorii îndepărtate pe mări şi oceane, de a vedea şi cerceta alte meleaguri.

Alexander făcu o grimasă veselă şi, cu un deget la gură, îi interzise lui Bonpland să-i trădeze prezenţa. Dar asta nu-l împiedică pe modestul naturalist să se simtă şi mai încurcat

---

[5] V. Safonov scrie că la această facultate se preda „un ghiveci de cunoştinţe disparate privind administrarea bunurilor statului" şi adaugă că reputaţia ei era atît de proastă, încît atunci cînd cineva voia să spună despre un student că e leneş, spunea că „e înscris la camerală !“ (n.a.).

decît înainte.

— Cea de-a treia facultate urmată de domnul Humboldt a fost Academia comercială din Prusia, iar cea de-a patra, Academia de mine din Freiberg, condusă de vestitul profesor Werner. Absolvind în mod strălucit cursurile acestei universităţi, domnul baron a devenit, la numai 23 de ani, Oberbergmeister, adică inginer-şef al minelor din Freiberg.

Humboldt strecură o mînă prin crăpătura uşii, îl dădu la o parte pe Bonpland şi pătrunse încet în încăpere, neobservat nici de Bertholett, nici de ceilalţi, aflaţi cu spatele la el.

— Aud, zise Bougainville, că acolo domnul Humboldt a început să studieze mineralogia şi botanica. A publicat o lucrare cu răsunet în lumea ştiinţifică... despre viaţa muşchilor... Aşa-i, Bertholett?

— Întocmai, domnule! confirmă tînărul naturalist. Pot să mai adaug că în primăvara acestui an, 1797, domnul Alexander von Humboldt se afla la Berlin...

— Eroare! strigă Humboldt, care abia se stăpânise pînă acum să nu-i întrerupă pe elogioşii francezi. Eroare, prietene Bertholett! „Domnia-sa se afla la Jena, în compania fratelui său, Wilhelm, şi a doi dintre cei mai mari poeţi ai patriei sale, domnii Johann Wolfgang von Goethe şi Friedrich von Schiller.

Savanţii se întoarseră spre intrus întîi cu indignare, apoi surprinşi şi, în sfârşit, izbucniră într-un hohot de rîs unanim. Alexander, deşi se amuza copios, ridică mîna, cerînd să se facă linişte:

— N-am terminat, vă rog! protestă el. La Jena, „distinsul savant” s-a îndeletnicit cu studiul electricităţii. Dar el avea alte planuri, şi nu să rămână veşnic închis în laborator, sau să colinde numai împrejurimile oraşului. El voia să plece în expediţii îndepărtate. Cînd, cu un an în urmă, baroana von Colomb se stinse din viaţă, fiii săi, Alexander şi Wilhelm, şi-au împărţit averea familiei. Din vînzarea moşiei Ringenwald, Alexander von Humboldt a obţinut importanta sumă de 85 000 de taleri...

Un nou val de rîsete şi aplauze îl întrerupse, dar el ceru iarăşi tăcere:

— Mai rămînea, deci, să-şi găsească tovarăşi de drum. Şi auzind că în ţara vecină, Franţa...

Aplauzele prelungite îi opriră aici ironicul discurs. El se înclină îndatoritor, şi, cum stătea plecat, îşi întoarse faţa spre

Bonpland şi-i făcu, şmecher, cu ochiul, ca un veritabil băieţandru parizian.

3

Iarna anului 1797 trecu fără să aducă nici o schimbare pentru membrii expediţiei ce trebuia să înconjoare lumea. Alexander întreţinea strânse legături cu personalităţile ştiinţei din Franţa, numărîndu-i printre distinşii lui prieteni pe fizicianul Gay-Lussac, astronomul Louis Arago, naturalistul Bertholett, care avea să-l însoţească pe Bonaparte în campania din Egipt, şi matematicianul Laplace. Astfel are posibilitatea să-şi continue studiile începute la universităţile din patrie cu profesori străluciţi.

Alexander dădea semne de nerăbdare în faţa încetinelii Directoratului de a porni expediţia. Şi nerăbdarea îi creştea pe măsură ce întrevedea că plecarea ameninţa să fie amînată din pricina condiţiilor financiare vitrege în care se zbătea Republica. Totuşi ţinea mult să plece alături de oamenii de ştiinţă francezi, deoarece, cum avea să spună singur, expediţiile de cercetare întreprinse de către guvernul unui stat au mai multe şanse de reuşită decît cele plănuite de persoane particulare.

„Epoca plecării şi direcţia călătoriei pot fi fixate îndată ce echiparea vaselor e terminată şi s-au găsit astronomii şi naturaliştii destinaţi să parcurgă mările necunoscute. Insulele şi coastele cărora călătorii se pregătesc să le examineze producţiile nu sînt de loc supuse influenţei politicii europene. Dacă se întîmplă ca războaie îndelungate să pericliteze libertatea Oceanului[6], paşapoartele sînt acordate mutual de către puterile beligerante; urile particulare încetează cînd e vorba de progresul luminilor, care e cauza comună a tuturor popoarelor.”

Cît despre călătoria în Egipt, are curînd prilejul să se felicite că renunţase la ea, deoarece nu numai că Bonaparte porneşte într-acolo în taină, de la Toulon, cu armata, în primăvara anului următor, aşa cum Alexander prevăzuse, dar o scrisoare de la Milano îl anunţă că lordul Bristol fusese întemniţat în urma descoperirii că acest cucernic abate plănuia să desfăşoare pe Nil o „nevinovată” intrigă politică.

---

[6] Este vorba despre Oceanul Atlantic (n.a.).

Directoratul nu uită însă expediţia, în sensul că aduce, cum se aşteptau toţi, o schimbare a vechilor planuri. În locul bătrînului Bougainville, care visa, printre altele, să atingă cu flota lui şi ţărmurile continentului antarctic, conducerea întregii acţiuni îi e încredinţată lui Baudin, în ale cărui calităţi Humboldt nu prea are încredere.

Şi aşteptarea continuă. Bonaparte, care la începutul campaniei din Africa declarase că „marile nume se fac în Orient”, începea să cucerească Egiptul, neştiind că peste un an avea să suporte în bătălia navală de la Abukir o usturătoare înfrîngere. Acolo, amiralul englez Nelson a distrus în întregime flota francezilor, tăindu-le calea de întoarcere în patrie, şi astfel sortind pieirii o armată de 32 000 de oameni.

Alexander îşi continuă studiile, după cum spune singur, în chimie sub conducerea domnului Vauquelin, legînd cunoştinţă cu toţi savanţii distinşi şi bucurîndu-se mai ales de prietenia domnilor Cuvier, Delamfoe, Desfontaines, Fourcroy, Guiton, Jussieu. Şi iată că aşteptarea aceasta prelungită e de rău augur, aşa cum se temuseră cu toţii. Noul război dintre Germania şi Italia îi determină pe francezi să amîne fără termen expediţia lor ştiinţifică.

Vestea produse asupra lui Humboldt o vie dezamăgire.

— Înţelege, Aimé, se plînse el lui Bonpland, sînt de-a dreptul dezorientat! Toate speranţele mele se legaseră de această călătorie. Ce ne facem?

— Să chibzuim! propuse tînărul medic şi proaspătul botanist, a cărui fire numai spre meditaţie nu era înclinată.

— Şi ce se poate rezolva cu asta? îi replică Alexander, deznădăjduit. Cum, să te pregăteşti vreme de zece ani pentru o călătorie de studii care e ţinta vieţii tale, să ai tot ce-ţi trebuie pentru a o întreprinde şi să te poticneşti mereu de planurile unor… regi, sau prinţi, sau mai ştiu eu ce? E drept?

— Dar unde ai vrea să mergem?

— Oriunde, dragul meu! Pentru că, ştii, deşi pare ciudat, natura, obiectul ştiinţei noastre, se află peste tot.

Bonpland, obişnuit cu ironiile baronului, nici nu clipi. Îşi sorbea tacticos cafeaua, băutură încă scumpă la vremea aceea, deşi se importa din America de mulţi ani.

— Înţeleg că ţi-e greu să aştepţi reluarea proiectelor de către guvern! răspunse el cu aceeaşi monedă.

— Îţi vine uşor să glumeşti! exclamă Humboldt, aprins. Dar eu vin dintr-o ţară mai izolată decît dacă ar fi la capătul lumii. Acolo nu ajung nici una dintre noutăţile pentru voi obişnuite, decît poveşti fabuloase despre ţinuturi tainice, ce ascund comori, păzite de indigeni cu înfăţişare fantastică. Toate legendele Nibelungilor de pe Rin au fost adaptate şi localizate în Indii. Tu iubeşti marea, aşa cum îţi iubeşti Parisul, pe care-l vezi în fiecare zi.

— Cam aşa! recunoscu Aimé.

— Dar ai visat marea toată viaţa ta? Ai simţit cum respiră dincolo de zare, prin vîntul încărcat, pentru tine, cu miros de alge? Ţi-ai închipuit-o vreodată, cînd stăteai noaptea în munţi, spunîndu-ţi atunci că pădurile sînt valuri, fiindcă şi ele freamătă la fel? Sau în lumina lunii, cînd norii se pierd la orizont, printre brazi, ai crezut, Aimé, că acolo e o ţară de basm care te aşteaptă?

— Pe legea mea, murmură Bonpland, poet nu te ştiusem, domnule baron!

— Ori să simţi depărtările veşnic tremurătoare şi iluzorii prin aerul atît de albastru, depărtările astea, care sînt numai nişte aventuri nespus de frumoase, întotdeauna pline de vînt, şi de stele, şi de chemări mai ales, Aimé!… Iar tu să stai dincoace de graniţă, legat de ambiţiile unui prinţ sau ale unui general, care se vrea cu tot dinadinsul mare şi care pune stăpînire pe destinul tău în numele unei samavolnicii, numită de el raţiune de stat. Ca şi cum oamenii, prinţii şi generalii n-ar fi la fel în Africa şi în America, în Prusia, în Franţa şi în India…

Bonpland se ridică şi începu să măsoare încăperea, cu mâinile la spate.

— Am înţeles! zise el într-un tîrziu, privindu-şi prietenul în ochi. Trebuie să plecăm numaidecât, Alexander!

— Da, aprobă Humboldt, care-şi regăsi calmul printr-o trecere atît de specifică lui, de la o extremă la alta. Dar cum?

— Ca simpli particulari. Nu, lasă-mă întîi să termin! Dificultăţile care ne aşteaptă sînt mai multe…

— Şi mai mari, pentru că nu vom mai fi protejaţi de nimeni!

— Atunci la ce ne foloseşte, mă rog, protecţia Directoratului termidorian? Deocamdată văd că sîntem aşa de bine protejaţi, că nu ne mai lasă nici să plecăm! În schimb particularii au libertatea de acţiune. Şi cine nu riscă…

— Ce propui? întrebă Humboldt, căruia speranţa începuse iar să-i surîdă.

— Interesează-te printre prietenii dumitale, căci, slavă Domnului, ai destui, când pleacă primul vas din Franţa spre orice punct al lumii. Ne vom face atunci bagajele liniştiţi.

Bonpland nu avea să aştepte prea mult răspunsul. Peste cîteva zile, Alexander îl cunoscu pe consulul Suediei în Franţa, Skiöldebrand.

— Vrea să plece cu daruri, din partea regelui său, la beiul din Alger! îi povesti el însufleţit lui Aimé.

— Uite că mai sînt şi regii buni la ceva! se minună francezul. Şi?

— Aşteaptă să vină la Marsilia un vas care-l va traversa Mediterana. Ne-a permis să ne îmbarcăm. După ce-l va lăsa pe consul la Alger, fregata, care ia şi pelerini pentru Mecca, se va îndrepta spre Tunis, iar de acolo, graţie amabilităţii domnului ambasador, ne va duce pe noi în Egipt.

— Bravissimo! sări Aimé, gata să dea drumul unui potop de vorbe, pe care abia şi le reţinuse până acum. Va să zică, tot în Egipt ajungem!

— Numai că trebuie să ne grăbim foarte tare! Fregata „Jamaras“ e aşteptată de pe o zi pe alta la Marsilia şi n-o să stea după noi, dacă întârziem!

— Atunci să începem cu bagajele, nu? Dumneata ce ai de gînd să-ţi iei?

— Instrumentele şi cărţile… Şi măcar un cufăr cu obiecte personale.

— Desigur. Dar pe ăsta să-l lăsăm la urmă. Instrumentele sînt foarte multe, aşa-i? Trebuie împachetate cu grijă.

— Întâi să le aşteptăm pe cele comandate aici, la Paris.

— Ai mai comandat şi aici?

— Dragul meu, nu toate instrumentele aduse de mine din Prusia sînt corespunzătoare. Cât am călătorit prin Italia şi Austria, am făcut cu ele o serie de măsurători, ca să mă exersez şi să le aleg pe cele mai bune. În urma selecţiei am rămas cu lista descompletată. Trebuia să le comand la meşterii voştri pe cele care-mi lipseau! Nu?

La sfîrşitul lunii octombrie 1798, Humboldt şi Bonpland părăsiră Capitala, gonind spre Marsilia, temători că vor pierde

vaporul.

Drumul a fost o desfătare pentru amîndoi. Aproape nici nu le mai păsa că, ajunşi în Egipt, se vor afla în plin război – dar cu războiul se obişnuiseră. Nici nu visau că în drumul lor s-ar mai putea ivi cine ştie ce piedici. Dar vai! Subestimaseră ghinionul. La Marsilia aflară că „Jamaras" încă nu venise şi că vor trebui s-o aştepte cîteva zile.

Şi aşa aşteptaseră două luni încheiate. Iar pentru că nenorocirile nu vin niciodată singure, în plimbările lor exasperate prin port, Alexander şi Aimé găsesc la ancoră, părăsit, vasul cu care Bougainville înconjurase lumea.

Ce prilej minunat pentru amărăciune! Dar ce amărăciune a adus sosirea unor scrisori, care aduceau ştirea că fregata suedeză, grav avariată de o furtună lângă coastele Portugaliei, ancorase în portul spaniol Cadix, în vederea unor reparaţii capitale!

— Spune-mi, ce se întîmplă de nu putem părăsi, cu nici un preţ, Europa? făcu Alexander, fluturînd scrisorile primite de la consul. Tu, care ai explicaţii pentru orice!

— Mi se pare că, în loc de explicaţii, ne-ar trebui acum un vas! remarcă Bonpland sentenţios. Neşansa e trecătoare, dragă Alexander. La naiba, e imposibil să nu mai plece nici o corabie spre Tunis!

— Ba e vorba să plece una chiar zilele astea, îşi aminti Humboldt. Nici n-o luasem în seamă.

— Te cred! Cu făgăduielile bietului domn Skiöldebrand… M-aş fi mirat, de altfel, să putem scoate ceva de la un rege, fie el şi suedez! Mai ales că, de cîţiva ani, cînd aud numai pronunţîndu-se numele Franţei, toţi regii trebuie că-şi duc involuntar mina la gît!

Humboldt izbucni în rîs – avea o nouă speranţă, suficientă ca să poată gusta o glumă.

— Hai să căutăm vasul! îl luă el pe Aimé de braţ.

Sigur că vasul nu semăna nici pe departe cu fregata diplomatică a suedezului, dar important a fost că rugăminţile celor doi îl înduplecară pe căpitan, care se arătă dispus să-i îmbarce. Numai că trebuia să mai aştepte puţin, plecarea urmînd să aibă loc peste cîteva zile, care se lungiră, ca de obicei, cîteva săptămîni. Dar noua criză de deznădejde a lui Alexander nu se mai dezlănţui. Ştiri sigure aduseră noutatea că

în Tunis guvernul începuse o campanie de represalii împotriva francezilor de pe coasta de nord a Africii şi că toţi cei care veneau din Franţa, indiferent de naţionalitate, erau arestaţi şi închişi. Humboldt primi vestea fără bucurie, căci întîmplarea, care-i făcuse să evite pericolul, le rămînea mai departe nefavorabilă, îngrădindu-le şi mai mult calea spre Orient.

— Trebuie să plecăm! hotărî el după o lungă tăcere.

Stătea alături de Bonpland pe chei, şi în jurul lor mulţimea se înghesuia lângă corabia plecată spre Tunis şi întoarsă din drum de către vestea prigoanei.

— Înapoi... la Paris? întrebă Aimé, de data asta fără să glumească.

— Niciodată! După ce ne-am luat rămas bun de la toţi? Ei ne aşteaptă peste cel puţin un an. Nu, o să mergem în altă parte!

— Toate ţările sînt în război, Alexander! Cine să ne acorde sprijin? Mai bine am fi plecat cu generalul în Egipt. Domnii Bertholett, Monge, Denon şi ceilalţi au fondat acolo Institutul Egiptului...

— Da, numai că pe atunci aveam de ales între Egipt şi restul planetei, Aimé. Dar la ce bun reproşurile, dacă nici unul dintre noi nu-i vinovat? Uite ce plan am eu: să mergem în Spania! Deocamdată, spaniolii sînt mai puţin amestecaţi în conflictele Europei. Ei se luptă să-şi menţină coloniile din Lumea Nouă. Ajungem la Madrid după o plimbare lejeră prin Franţa, traversăm în voie Pirineii, pe urmă iernăm într-un oraş frumos, oricare, la alegere, iar în primăvară, din Cadix sau Carthagena, luăm un vas către Orient. Pînă atunci poate se duc şi ambiţiile lui Bonaparte şi ne vedem liniştiţi de treabă. Ce spui?

— Mă duc să fac iar bagajele! Poate avem noroc măcar acum!

CAPITOLUL AL DOILEA

Crucea Sudului

4

Drumul cobora, şerpuit, printre dealuri, pe sub copacii negri, desfrunziţi. La picioarele călătorilor, văile se umpluseră de fum sau de ceaţă, în seara de toamnă tîrzie. Caii mergeau la pas, pocnind din copite în pămîntul uscat, iar deasupra, în spatele lor, către răsărit, prinse să strălucească luceafărul.

— Şi iată că drumurile devin o desfătare, spuse Aimé, slăbind dîrlogii calului şi ridicîndu-se în scări, să cuprindă cu ochii împrejurimile.

— Dacă nu mai mult! exclamă Alexander. Aici evadăm, Aimé! Natura te face să uiţi răutăţile oamenilor. Dintre toate patimile noastre, există una singură înălţătoare şi nobilă: aceea de a cunoaşte. Şi cine o înnobilează, dacă nu universul naturii?

— Totuşi, dumneata, domnule baron, remarcă francezul cu un zîmbet, dumneata nu-i dispreţuieşti pe oameni. Cea mai bună dovadă e că mi-ai permis să te însoţesc.

— Te-am rugat, Aimé! Nu fi modest, doar ne cunoaştem de mult! Sînt oameni care au pus pe vremurile noastre pecetea războaielor şi a oprimărilor de tot soiul, dar spune, cum i-am putea dispreţui pe sclavi, ori pe sărmanii truditori ai pămîntului?

— Sînt cuvintele domnului Bougainville!

— Toţi gîndim la fel.

Plimbarea propusă de Alexander prin cele două ţări din vestul Europei fu săvîrşită după un tipic ce avea să se statornicească de atunci înainte şi al cărui principiu de bază era aplicarea în practică a latinescului *festina lente.* Humboldt nu se grăbea niciodată să ajungă dintr-un loc în altul. Dimpotrivă, întîrzia ore în şir în faţa lucrurilor ce i se păreau vrednice de luare-aminte, intra în vorbă cu oamenii întîlniţi, întrebîndu-i neapărat de nume, şi se vedea bine că toate acestea îi fac o plăcere nespusă. Aimé, neastîmpărat, colinda în acest timp împrejurimile,

rcîndu-se cu braţul plin de ierburi, pe care apoi le conserva conştiincios, sau cu buzunarele doldora de pietre care îi reţinuseră mai mult atenţia, fără să înceteze o clipă veşnica lui sporovăială, spusă şi în gînd, cînd nu avea pe aproape vreun interlocutor.

Ajunseră astfel la Madrid în toiul iernii, luînd, bineînţeles, contact de îndată cu oamenii de ştiinţă spanioli, care auziseră despre Alexander, aşa cum şi el auzise de mulţi dintre dînşii. Ceea ce-l uimea de fiecare dată pe Bonpland nu era însă mulţimea de cunoştinţe a baronului, cît comportamentul lui, atît de diversificat, după împrejurări. Căci Alexander ştia să fie şi un desăvîrşit om de lume, spiritual şi atent, conducînd admirabil complicate conversaţii cu femeile de societate şi dansând cu multă eleganţă, dar ştia să redevină serios cînd trebuia să muncească, transformîndu-se cu totul, lipsit de pretenţii, absorbit cu desăvîrşire de instrumentele sale, pe care le mînuia cu dexteritate de scamator.

Francezul era altfel: mai simplu, în sensul bun al cuvîntului, rolul lui în expediţie potrivindu-i-se de minune caracterului şi înclinaţiilor. Trebuia să fie mai întîi de toate un ajutor şi un tovarăş, deşi asta nu i-a diminuat cu nimic aportul pe tărâm ştiinţific, îndeosebi în botanică. Humboldt, în scrierile sale, a notat despre el: „Eram secondat de un prieten curajos şi instruit, şi, ceea ce e un noroc rar pentru succesul unei lucrări comune, zelul său şi egalitatea de caracter nu s-au dezminţit niciodată în mijlocul pericolelor şi oboselilor la care am fost uneori expuşi”.

La Madrid, prin intermediul relaţiilor şi originii lui Alexander, amândoi prietenii îl cunosc pe consulul Saxoniei în Spania, baronul Forell. Acesta, auzindu-le planurile, făgăduieşte să le dea ajutor, şi, într-adevăr, nu peste mult timp le prezintă pe cavalerul Don Mariano Luis de Urquijo, secretar de stat al guvernului spaniol.

— Domnilor, le spuse acesta la serata unde fuseseră cu toţii invitaţi, domnul Forell, stimatul meu coleg, mi-a spus ceva despre intenţiile dumneavoastră de a colinda Orientul, în vederea unor cercetări cu caracter ştiinţific.

— Întocmai, domnule ministru, se grăbi Alexander să răspundă, şi am fi deosebit de onoraţi dacă domnia voastră ar binevoi…

Fraza era lungă şi complicată, după toate uzanţele etichetei

de la curtea unui rege, în acel complicat sfîrşit de secol al XVIII-lea, dar baronul de Humboldt reuşi să strecoare, printre nenumăratele formule, dorinţa arzătoare de a pleca spre alte meleaguri.

— Prea bine, domnule baron, zâmbi cavalerul de Urquijo, am înţeles! Vreau însă să vă fac o propunere: v-ar conveni să schimbaţi destinaţia călătoriei dumneavoastră pe mare?

— Cum adică?! întrebă şi Aimé speriat de-o nouă complicaţie.

— Adică să vă îmbarcaţi pentru Lumea Nouă. Spania, se grăbi ministrul cavaler să continue, deţine acolo întinse posesiuni, cel puţin la fel de interesante ca şi Egiptul, însă care au fost insuficient cercetate de către oamenii de ştiinţă.

Zâmbetul lui Don Mariano se împleti o secundă cu al lui Alexander, la fel de ironic şi plin de subînţelesuri, care ştia, aproape cît şi ministrul, starea de lucruri din coloniile Spaniei.

— Pentru noi o asemenea propunere e cu atît mai ispititoare, domnule de Urquijo, răspunse Humboldt, cu cît iniţial acesta era şi traseul pe care urma să-l străbatem cu expediţia domnului Baudin. Recunoştinţa noastră ar fi cu atât mai mare pentru amabilitatea domniei voastre… numai că, după cîte aud, obţinerea unui paşaport pentru Indiile de Vest este un lucru atît de dificil…

— Domnule baron, replică ministrul, care peste puţină vreme avea să cadă în dizgraţia regelui şi să sfîrşească în chip tragic, când v-am făcut această propunere m-am gândit mai întîi la ajutorul pe care vi-l pot da. Mă bucur de oarecare trecere pe lângă maiestatea sa şi sînt fericit să folosesc acest capriciu al domnitorului nostru în favoarea unui atît de nobil scop. Vă rog să aşteptaţi cu încredere veşti de la mine, fiindcă voi prinde cel dintîi prilej ca să vă prezint regelui.

Prilejul se ivi în luna martie 1799. Don Mariano îi conduse pe viitorii exploratori în grădinile de la Aranjuez, unde stăpînul Spaniei îşi petrecea frumoasele zile, ca şi predecesorii săi la tron; însă ceea ce pentru regii ceilalţi fusese un adevăr, pentru Carol al IV-lea începea să semene a tradiţie, căci frumoasele lui zile de la Aranjuez îi erau tot mai des tulburate de veşti proaste din Europa şi din colonii.

Poate însă că tocmai veştile proaste din colonii i-au adus lui Alexander succes. Lăsîndu-l pe Bonpland în superba grădină,

unde acesta petrecu trei ceasuri într-o nelinişte lesne de înţeles, secretarul de stat îl conduse pe baron în castelul familiei regale. Humboldt se mai înarmase şi cu toate recomandările cerute, pentru orice eventualitate, de la personalităţile politice şi culturale din Germania şi din Franţa, unde de fapt el era renumit ca un foarte iscusit diplomat. Totuşi sarcina asumată, de a obţine de la rege permisiunea unei vizite în coloniile spaniole din Lumea Nouă, părea sortită eşecului de la început; nici un european nu mai izbutise de mult timp să pătrundă acolo, adică nici o persoană particulară care ar fi vrut, ca şi cei doi tineri, să viziteze posesiunile. Era, poate, şi o măsură de prevedere – cine ştie? — deoarece în ultima vreme spiritele se agitau cam mult şi destul de îngrijorător în ţinuturile de peste ocean, iar rezultatul acestei agitaţii se întrevedea clar: obţinerea independenţei politice faţă de Spania.

În general, curtea şi guvernul spaniol, chiar acum, la trei secole după cucerire, ştiau încă foarte puţine lucruri despre coloniile din America, atît în privinţa caracteristicilor naturale, cît şi a stării de lucruri de acolo, fiindcă organizase, în acele teritorii imense, un sistem de administrare şi conducere cu un pronunţat caracter religios, şi de aceea cu puţine şanse de reuşită. Poate că regele şi-a dat seama, la vederea lui Humboldt, cu ce fel de om are a face şi ce foloase putea trage Spania de pe urma cercetărilor lui, poate a vrut, intenţionat, să stârnească prin asta un ecou favorabil curţii sale în Europa, poate la asta s-a adăugat o slăbiciune de moment şi – în mod sigur – influenţa puternicei personalităţi a baronului von Humboldt.

În vreme ce un nou val de transpiraţie inunda fruntea lui Bonpland, Alexander şi Urquijo coborîră treptele spre grădină, amândoi cu feţe radioase, la care ministrul adăuga o neascunsă uimire.

— Nu mai e nevoie să vă întreb de rezultat, aşa-i? zise Aimé, cu sufletul la gură.

— De data asta ne surâde norocul! exclamă Alexander, fericit.

— Felicitările mele, domnule baron! îi strânse mâna secretarul statului. Rar am asistat la o asemenea pledoarie în favoarea ştiinţei. Maiestatea sa era de-a dreptul impresionată, v-o spun ca unul ce cunoaşte bine reacţiile suveranului său. Aţi fost admirabil, admirabil!

— Admirabil e că am reuşit imposibilul, domnule ministru, spuse Humboldt, cu o modestie neprefăcută. Şi meritul mi se pare că nu e tocmai al meu. Acum, dacă am înţeles bine cuvintele maiestăţii sale, trebuie să redactez un memoriu.

— Pe care să mi-l înaintaţi mie, la secretariatul de stat, iar eu vă voi obţine cel puţin un paşaport, dacă nu chiar două.

Ministrul obţinu două paşapoarte. Atîta zel depusese Alexander în faţa regelui, încît el însuşi a recunoscut că niciodată o permisiune *mai întinsă* n-a fost acordată unui călător şi niciodată un străin n-a fost onorat cu mai multă încredere din partea guvernului spaniol.

La mijlocul lunii mai, cei doi prieteni părăsesc Madridul, unde repurtaseră un atît de frumos succes; pornesc spre oraşul-port La Coruña, din care urmau să se îmbarce pe un vas cu destinaţia Cuba. În documentele emise de miniştrii Spaniei se descria pe larg scopul călătoriei celor doi, cercetările ce intenţionau să le întreprindă, cerîndu-se, totodată, concursul celor ce urmau să fie întâlniţi, pentru ajutarea exploratorilor. În La Coruna, Humbold şi Bonpland îl cunoscură pe directorul general al curierului maritim, Don Rafael Clavijo! Acesta le recomandă *fregata lijera,* „fregata uşoară[44], cum îi spuneau ei corvetei, cu numele „Pizarro”, care avea să plece în curând spre Cuba şi Mexic.

— Este un vas de poştă, domnilor! îi lămuri el pe cei doi. Un vas destul de mic şi destul de rapid, care a putut veni zilele trecute din Indii, scăpînd pe sub nasul englezilor.

Guvernul acestora hotărîse să întrerupă legăturile Spaniei cu posesiunile sale de peste ocean, ordonând flotei de război să patruleze pe lîngă coastele Peninsulei Iberice şi să oprească, fără excepţie, toate vasele care veneau, ori plecau spre America.

— Ce, o nouă piedică? se exasperă Aimé, care cedase întreaga iniţiativă prietenului său şi, ca atare, îşi permitea să se tînguie în lege.

— Să nădăjduim că „Pizarro” va putea face calea-ntoarsă spre Indii cu tot atîta şansă ca şi la venire! înălţă Don Rafael ochii spre cer, neputincios.

— Nu, un al patrulea eşec ar fi prea mult! hotărî Bonpland. Te pomeneşti că vor să ne şi aresteze?

— V-ar trimite înapoi la Madrid, domnule! vru să-l liniştească

spaniolul. Dar, ştiţi, asta ar fi foarte neplăcut, pentru că aţi aştepta plecarea altui vas şi o asemenea ocazie, deocamdată, n-are să mai existe.

— Din ce în ce mai bine, domnilor! ţinu Bonpland să sublinieze, apoi tăcu, fiindcă învăţase şi el în aceşti doi ani ceva: că nu trebuie să se mai mire de nimic.

Humboldt se apucă să-şi împacheteze cu grijă instrumentele; totuşi lăsase multe la Marsilia, pentru a-i fi trimise prin poştă în Spania. A fost o imprudenţă ce avea s-o regrete în multe rînduri. În vremurile acelea de război, poşta mergea atât de prost, încît instrumentele n-au mai ajuns în Spania niciodată, savantul văzîndu-se nevoit să se folosească numai de cele, în număr de 28, luate cu sine la plecarea din Franţa.

Mai rămăseseră cîteva zile până cînd „Pizarro” avea să ridice ancora. Cei doi călători, mulţumită recomandărilor şi paşapoartelor de la Don Mariano, se bucurau de-o atenţie deosebită din partea căpitanului, care le dădu, bineînţeles, cabinele cele mai bune şi se puse, într-un fel, la dispoziţia lor. Pe covertă se mai îmbarcaseră mulţi pasageri, mai ales dintre aceia ce-şi căutau norocul în colonii, sperînd că pămîntul mănos şi regimul mai liber de acolo să le dea ceea ce patria le refuzase.

Însoţit de Aimé, Alexander colinda ţărmul oceanului. Primăvara hispană îmbrăcase dealurile cu iarbă, parcă le-ar fi pictat. Nu era greu să-ţi închipui toată peninsula astfel zugrăvită cu verde pînă la poalele sumbrilor Pirinei, ca într-o haină de catifea, dar pe cît părea de fragedă, pe-atît era de iluzorie această haină, căci vînturile aspre şi soarele sălbatic al verii aveau s-o pîrjolească în curînd şi să-i împrăştie cenuşa galbenă prin văgăunile podişului. Vîntul sufla dinspre Atlantic, sub un cer senin, rostogolind pînzele norilor. Şi aducea un miros ciudat, umed, mirosul depărtărilor, izvorînd de la orizont, şi mai departe, acolo de unde cerul, ca într-un nou început al lumii, lupta să se despartă de ocean.

Tinerii se ridicară pe câte o stîncă, la picioarele căreia bubuiau valurile, făcînd piatra să geamă îndărătnic, şi tot malul să mormăie întărîtat. Şi se lăsară răvăşiţi de vînt, de vîntul sau de mirosul acela venit de la mii de leghe, plin încă de salturile delfinilor, de roadele dulcegilor portocali, de puhoiul imenselor fluvii, care nu curgeau în ocean, ci împingeau oceanul mai

înapoi de ţărmurile lui.

— Îl vezi, îl simţi? exclamă Humboldt, transfigurat. Aerul acesta a fost respirat de crocodilii din Amazoane. Orhideele pădurilor virgine l-au umplut de taină, iar papagalii i-au dat culoare. Şi-acuma, uite, a ajuns la noi nealterat, pentru că oceanul, orice-ar zice savanţii, oceanul îl conservă, şi ne-a adus întreagă lumea din Indii. Spune, când închizi ochii, nu eşti tentat să întinzi mîna, să rupi un fruct tropical care era aici, în aerul din căuşul palmei?

— Să nu te-audă vreun naturalist! rîse Bonpland.

— Fleacuri, Aimé! Natura e un tot, indivizibil, şi vai de naturalistul care n-a înţeles adevărul ăsta fundamental! Are să fie toată viaţa lui un biet ratat, o să disece natura ca pe un cadavru, învăţîndu-i pe de rost organele şi funcţiile, dar orbul cum o să-şi dea seama de prăpastia dintre cadavrul acela din închipuirea sa şi trupul viu şi cald al naturii, mai frumos decît al celei mai frumoase fete?!

5

La 4 iunie 1799, corveta „Pizarro“ ridică ancora şi, însoţită de urările de izbîndă ale tuturor celor din port, porni vitejeşte să ia cu asalt oceanul.

— Domnilor, le spuse căpitanul călătorilor, să ne rugăm lui Dumnezeu, căci înainte de plecare am auzit că o escadră a afurisiţilor de insulari a fost semnalată de observatorul de coastă din Sisarga.

— Şi vine spre voi? întrebă cineva.

— Pare să se îndrepte spre vărsarea lui Tajo, dar dacă ne surprinde, ne va sili să ne întoarcem la Lisabona. Poate că ar fi trebuit să mai amîn plecarea…

— Ba foarte bine aţi procedat, domnule căpitan! se auzi categorică vocea lui Bonpland. Fie şi Lisabona, şi închisoarea, numai o nouă amînare… nu!

Din fericire, zvonul se dovedi un simplu zvon, aşa că *fregata lijera* putu să iasă liniştită prin canalul îngust ce lega La Coruna cu oceanul şi apoi să ia drumul spre sud, fără nici o primejdie. E drept că a treia zi, după asfinţit, au întâlnit o excadră engleză adevărată, dar, plutind cu luminile stinse, reuşiră să se strecoare neobservaţi şi să-şi continue ruta.

Alexander se schimbase în aceste zile; Bonpland nu rămase nici el mai prejos. Marea lor aventură începuse fără putinţă de îndoială şi avea să-i aşeze pe ei – acum doi tineri, unul de 26, iar celălalt de 30 de ani, cu mai multe speranţe decît realizări – printre cele mai marcante figuri ale ştiinţei din acele vremuri.

Cu un entuziasm pe care Aimé nu i-l cunoştea, Alexander îşi începu investigaţiile, desfăşurîndu-şi tot aparatajul pe punte, spre uimirea celorlalţi pasageri. Şi cum domeniile de cercetare – cerul şi oceanul – sînt, se ştie, impresionante mai ales prin întindere, baronul nu se putea plînge de lipsă de material. Corabia înainta către sud cu toate pînzele în vînt; călătoria, deocamdată, decurgea minunat, oamenii se bucurau de ocean şi soare. Humboldt întîrzia noapte de noapte cu luneta aţintită spre stele, adâncit în observaţii şi în complicate calcule astronomice.

Fregata urma să facă o escală în arhipelagul Canarelor, spre a-şi reîmprospăta proviziile, iar naturaliştii doreau să cerceteze celebrul vulcan Teyde din insula Teneriffe. Căpitanul corvetei primise chiar indicaţia specială de a rămîne acolo cît timp va socoti necesar domnul baron.

Distanţa de circa 1800 de kilometri în linie dreaptă dintre La Coruña şi insulele Canare fu străbătută de corabie în numai două săptămîni. În seara zilei de 18 iunie, călătorii zăresc insula Gran Canaria, „grînarul Insulelor Fericite”, notează Humboldt, iar a doua zi, dimineaţa, întrevăd, printr-o ceaţă groasă, Punta de Naga. Însă vulcanul, ca şi ţărmurile, rămîn ascunse privirilor. Soarele încă nu răsărise, iar în lumina foarte difuză a zorilor, estompată şi mai mult de ceţuri, oamenii orbecăiau pe punte, lovindu-se unii de alţii.

— Nu s-ar zice că sîntem întîmpinaţi cum se cuvine! exclamă Bonpland, rezemat, ca şi Alexander, de copastie, la prova, lîngă bompres.

— Acum doi ani, răspunse baronul, amiralul Nelson a încercat o debarcare pe insulă, şi una dintre ghiulelele expediate de spanioli i-a smuls un braţ. Îmi închipui ce trebuie să fi fost pe o ceaţă ca asta.

— Altfel ar fi văzut ghiuleaua la timp… să se poată feri, rîse Aimé din toată inima, molipsindu-l şi pe Alexander.

— Hei, domnilor, încet! îi preveni căpitanul mai în glumă, mai în serios. Pe aici, dacă nu mă-nşel, mişună englezii, la fel de

mulţi ca şi păsările. Să nu v-audă!

Corabia se apropie de ţărm cît mai mult cu putinţă, ca să intre în zona de apărare a fortului instalat acolo. Şi pe măsură ce lumina creştea, văzură cu toţii cîteva umbre întunecate între ei şi orizontul oceanic – navele de război engleze, pe lîngă care trecuseră orbeşte, cu luminile bordului stinse.

— Brr! se scutură Aimé, speriat de-a binelea. N-am să mai rîd în hohote tot restul vieţii. Afurisită treabă!

— Aimé, priveşte! strigă Humboldt, întorcîndu-l spre insulă

Deasupra lor, ceaţa se risipea lent şi, printr-o spărtură a ei şi a norilor, muntele Teyde apăruse în toată splendoarea celor aproape 4000 de metri înălţime, luminat de razele unui soare ce încă nu răsărise pentru cei aflaţi pe ocean, strălucind în vioriu şi albastru, ca o minune, gata parcă să se prăvale peste dînşii. Şi totuşi plutea, aerian, ca şi cum norii înşişi s-ar fi adunat într-o palpabilă formă tronconică, hotărîţi să uimească gîngăniile de dedesubt mînate de prigoane, uri meschine şi inutile.

— Va trebui să aşteptăm permisiunea de debarcare a guvernatorului! anunţă căpitanul, mai puţin sensibil la acest farmec cînd îşi făcea meseria.

Permisiunea sosi în curînd, o dată cu ştirea că navele englezilor urmăriseră pînă în radă pachebotul „Alcudia“, după ce-l siliseră mai întîi să facă escală în portul Las Palmas, arestîndu-i toţi pasagerii. Cei doi exploratori fură găzduiţi cu multă amabilitate de colonelul Armiaga. Vasul lor nu putea să întîrzie lîngă insulă mai mult de patru sau cinci zile din cauza aceloraşi binecuvîntaţi englezi, care erau aşteptaţi să revină oricînd, pînă la limita de bătaie a tunurilor din fort.

— N-avem timp de pierdut, Aimé! Să ne grăbim să începem ascensiunea! Cine ştie ce surprize ne rezervă muntele! zise Humboldt, admirînd priveliştea oraşului numit de către guanşi, indigenii arhipelagului, Añaza, iar de spaniolii ocupanţi, Sfînta Cruce din Teneriffe.

— Pentru asta, domnilor, îi lămuri Armiaga – comandant al unui regiment de infanterie – veţi fi nevoiţi să treceţi mai întîi prin Orotava, de cealaltă parte a vulcanului, să vă luaţi călăuze.

Tinerii îi urmară sfatul; porniră a doua zi, în zori, să ocolească, urcînd în spirală piciorul muntelui. Aveau să treacă, în drum, prin Villa de la Laguna, situată cu aproape 700 de metri mai sus ca Añaza. Peisajul ce li se desfăşură prin faţa ochilor era

fermecător, dar, în descrierea pe care i-o face, Alexander adăugă acestei frumuseţi şi un alt element, nu mai puţin demn de luat în seamă: „Nici un alt loc nu mi s-a părut mai nimerit pentru a risipi melancolia şi a reda pacea unui suflet dureros agitat, ca acelea din Teneriffe şi Madera. Aceste avantaje nu sînt numai efectul frumuseţii locurilor şi purităţii aerului; ele sînt datorate mai ales lipsei sclavajului, al cărui aspect este atît de revoltător în Indii şi pretutindeni unde europenii au dus ceea ce ei numesc luminile şi iscusinţa lor".

La Orotava, oraş unde se afla, printre altele, şi o grădină botanică foarte îngrijită, Alexander şi Aimé se bucurară de ospitalitatea lui Don Bernardo Cologan, un negustor englez, la care găsiseră adăpost, cu 31 de ani înaintea lor, alţi doi exploratori celebri – Cook şi Banks. Trecuse o zi din preţiosul răgaz acordat de căpitanul lui „Pizarro", astfel că tinerii caută şi tocmesc călăuze încă din acea seară, şi tot atunci, vestea sosirii lor răspîndindu-se, cum era firesc, ca fulgerul, primesc vizita a trei domni, amatori să-i însoţească pînă în vârful vulcanului: viceconsulul francez Le Gros, împreună cu secretarul consulatului, matematicianul Lalande, şi grădinarul englez din Durasno.

E uşor de înţeles cît a sporovăit Bonpland a doua zi, în timpul ascensiunii, cu cei doi compatrioţi, despre ultimele evenimente din Franţa, despre războaiele Europei, şi, de aici, despre Bonaparte, căruia îi preziseră, în unanimitate, un mare viitor, bucurîndu-se de victoriile lui şi pronosticîndu-i noi cuceriri. Numai despre înfrângerea lui la Abukir preferaseră să tacă, strecurînd abia cîteva aluzii, aşa, ca să se ştie că nu ocolesc subiectul. În schimb Lalande, care păstrase rezerva obişnuită oamenilor de ştiinţă cînd se discutau problemele militare – între arme tac muzele – lăudă în gura mare aptitudinile de matematician ale generalului. Alexander găsi cu cale să nu se amestece şi-şi efectuă liniştit măsurătorile, iar din cînd în cînd mai scăpa câte un zâmbet ironic, aşa cum îi era felul. Dar în tot acest timp observa şi studia împrejurimile, notîndu-şi sîrguincios în carnet, umplând pagini întregi cu date şi reflecţii, ca un şcolar plin de zel, fără să-i mai pese că vremea trecea. Aimé îl vedea prima oară lucrând cu adevărat şi nu-şi mai lua ochii de la el.

— Ce s-a întâmplat? întrebă odată Humboldt, surprinzîndu-i privirea. Ai vreo nedumerire?

— Nu, nu! răspunse Bonpland, fără jenă. Îmi place să mă uit la tine.

— Mai bine uită-te în jur, Aimé! îi reproşă Alexander, nu fără să roşească puţin. Mi se pare că vom face o descoperire.

— Care?! se interesă Le Gros.

— Să vedem, bătu în retragere Humboldt, nu am încă date destule. Să ne apropiem mai mult de vîrf!

Seara ajunseră obosiţi pe platoul numit El Monton de Trigo, iar călăuzele îi conduseră spre *Estancia de las Ingleses*, locul unde urmau să doarmă. În ciuda numelui său sonor, locul pentru bivuac consta numai din două stînci rezemate una de alta şi alcătuind un fel de peşteră. Vîntul sufla cu furie şi alpiniştii se văd nevoiţi să aprindă focul şi să întindă paravane din pînză, deşi improvizaţiile acestea nu izbutesc să-i încălzească. Petrec astfel o noapte proastă, dar nu se plânge nici unul, mai ales că Alexander, recunoscut în mod tacit drept conducător, era aşa de adîncit în gînduri, că nici nu le-ar fi auzit protestele.

Pornesc mai departe la ora 3 dimineaţa. Humboldt avea o adevărată manie pentru plecarea la asemenea ore matinale, deşi acum le făcuse un serviciu prietenilor săi, înţepeniţi de frig şi de şedere. Călăuzele, singurele nemulţumite de obiceiul ciudat al călătorilor, îi conduc la un alt platou izolat, cu numele Alta Vista, apoi la popasul Neveros, pe gheţarul ce înconjura conul vulcanului şi de unde indigenii cară, în oraşele de la poale, cu ajutorul măgarilor, zăpadă şi gheaţă. Un ocol destul de mare de la ruta stabilită pentru ascensiune îi duce după aceea pe călători la Cueva del Hielo – Peştera de Gheaţă.

Se luminase de ziuă, dar splendorile răsăritului nu mai pot fi gustate cum ar trebui din pricina călăuzelor. Aceştia au o purtare enervantă. Se opresc, chipurile pentru a se odihni, din zece în zece minute.

— Ce e cu dumneavoastră? îi întrebă Humboldt, cu o politeţe extremă, sub care abia se ghicea iritarea. Dacă sînteţi obosiţi, să facem un popas mai mare. Deşi ar trebui să fiţi mai obişnuiţi cu muntele decît noi, e doar meseria dumneavoastră.

— E foarte frig, domnule! încercă unul o scuză.

— Şi pentru asta aruncaţi, pe ascuns, probele de obsidiană[7] şi de piatră ponce, pe care v-am rugat să ni le duceţi? se înfurie Bonpland.

[7] Rocă de origine vulcanică (n.a.)

Călăuzele lăsară ochii în pămînt:

— Domnilor, nu vă supăraţi… Ne e şi nouă frică…

— Frică?!!

— N-am mai urcat niciodată pînă în vîrful muntelui, mărturisi cel mai în vîrstă dintre ei. Iertaţi-ne!

Primul izbucni în rîs Aimé, uitînd că promisese, pe corabie, să nu mai facă asta toată viaţa. Rîsul se întinse şi la ceilalţi; pînă şi ghizii îndrăzniră să zîmbească.

Urcau pe un teren acoperit de lavă şi lipsit de orice fel de vegetaţie, pe care, în traducerea franţuzească a însemnărilor lui de călătorie, Humboldt

denumeşte „Malpays”[8]. Bonpland îşi încetase misiunea de botanist, însă interesul de geolog al lui Alexander era suscitat la tot pasul.

— Ce descoperire spuneaţi că veţi face, domnule baron? îşi înnoi Le Gros întrebarea.

— Cred că nu mă înşel, domnule consul, afirmînd că pe povîrnişurile acestui vulcan, ca şi pe toţi munţii Pămîntului, vegetaţia se schimbă o dată cu altitudinea...

— Sigur că nu greşeşti, dragă Alexander, îl întrerupse Aimé. Toţi naturaliştii au observat asta!

— Dar n-au observat altceva, Aimé, răspunse liniştit Alexander, şi anume că variaţia plantelor, în altitudine, este similară cu aceea în latitudine. Îţi dai seama? Trebuia să venim pe această insulă de lîngă tropice ca să remarcăm un asemenea adevăr. Uite, jos, în vale, cresc arbori atît de specifici tropicelor, în vreme ce aici, la 9000 de picioare, n-am găsit decît ierburi firave şi muşchi, la fel ca în tundra polară. Între aceste extreme, desigur, se întinde, în toate gradaţiile, vegetaţia zonei temperate de-acasă de la noi.

— Ei, mi se pare că ai dreptate! se minună Bonpland. Pe lega mea! Poftiţi, domnilor, li se adresă el celorlalţi doi francezi în cel mai pur dialect parizian, ce vă spuneam eu despre baronul von Humboldt?

Orele treceau pe neobservate. Exploratorii, în rîndul cărora se numărau acum şi călăuzele, prînziră în grabă, pe frigul ce se înteţea pe măsură ce urcau. Ajunseră aproape de vîrf, pe un platou îngust; în mijlocul lui se ridica *El Pilon* – „Pitonul”, sau „Căpăţîna de zahăr” – conul vechi al vulcanului, prin care acesta nu mai erupea de aproape un secol, revărsările magmei avînd loc prin mai multe deschideri laterale. Solul devenise fierbinte; le ardea picioarele prin talpa încălţămintei, în timp ce aerul îngheţat îi făcea să tremure: frigul îi pătrunsese pînă la oase.

Un mic zid circular de lavă bara drumul spre crater, dar pînă să ajungă la el avură de luptat din greu cu un urcuş foarte repede, care-i epuiză. Se aşezară, rezemaţi de zidul acela, însă locul era atît de îngust, încît cu greu putură să se aşeze. Soarele se apropia de asfinţit.

— Aimé, hai să intrăm în crater, am nevoie de probe de roci! Cît mai este lumină...

---

[8] Ţinut funest (n.a.)

În interiorul craterului – Caldera, cum îi spuneau spaniolii – era ceva mai cald. Dacă erupţiile – ultima se produsese cu un an în urmă – ocoleau această veche cale, croită cu mult timp înainte, ea nu era totuşi lipsită de activitate. Prin crăpăturile pe care presiunea gazelor subpămîntene le împiedicase să se închidă ţîşneau jeturi fierbinţi de bioxid de sulf. Cu mîinile înţepenite de ger, tuşind înăbuşiţi de emanaţiile otrăvitoare, Bonpland şi Humboldt culeseră mai multe probe, apoi se grăbiră să iasă.

Soarele atinsese linia orizontului, un orizont imens, văzut de la înălţimea maximă a lui Teyde. Insulele arhipelagului se conturară, ca desenate, pe scutul plat, sîngeriu, al oceanului, unde valurile nu se mai distingeau. Oamenii priveau, uitînd de frig, fără un cuvînt, uluiţi. Prima oară li se deschidea o asemenea perspectivă la picioare, în epoca aceea cînd abia se ridicaseră primele aerostate primitive, încă umplute cu aer cald, şi senzaţia înălţimii, a dominării din văzduh, era aproape necunoscută. Alpi- niştii o au trunchiată, fiindcă pe continent, unde ei practică ascensiunile, orizontul le este limitat de lanţurile munţilor. Însă aici, în vîrful gigantului con vulcanic, nici o stavilă nu se opunea privirii, care astfel se bucura de libertatea cea mai deplină.

Şi senzaţia libertăţii li se transmise tuturor, a libertăţii şi a puterii. Toată viaţa contemplaseră de jos marile fenomene ale naturii – şi copacii, şi cerul, şi cascadele, avalanşele, piscurile înzăpezite; zarea le fusese strîmtată de clădirile oraşelor, de sinuozitatea apelor curgătoare.

Chiar pe o corabie, în mijlocul mării, zarea era închisă într-un cerc de nestrăbătut, ca o capcană.

Acum cercul cedase supus, fugise foarte departe; oamenii se aflau lîngă stele, norii se tîrau undeva, pe sub ei, soarele însuşi le era dedesubt, într-o fascinantă inversare de roluri. Involuntar mai tremurau cu toţii, deşi se mutau de pe un picior pe altul cînd fierbinţeala pietrei devenea de nesuportat.

Corpurile lor, supuse vremii şi locului, păreau să facă parte din munte, din lavă, din solfatarul[9] ascuns în *Caldera,* care nu-i mai interesau. În schimb, spiritul li se satura de distanţe, confundate acolo cu imensitatea.

Este greu de descris ce-au simţit ei în contemplaţia aceea şi

[9]Emanaţie de gaze vulcanice (n.a.)

în uitarea aceea de sine.

„N-am să vă spun nimic, scria Alexander, despre această măreaţă privelişte, despre insulele vulcanice Lanzarote, Canare, Gómero, pe care le vezi la picioare, despre deşertul de 20 de leghe pătrate, acoperit cu lavă pietrificată, mort, fără insecte, fără păsări, deşert care ne desparte de crângurile stufoase, de văile împodobite cu palmieri, bananieri şi dracene cu rădăcinile scăldate de valuri...”

6

Să nu ne imaginăm că ascensiunea pe muntele Teyde, primul lor contact cu marile spaţii şi cu operele de artă ale naturii ar fi trebuit, poate, să-i obişnuiască pe naturalişti cu obiectul studiului lor, să-i înveţe să nu se mai uimească.

Fascinaţiei oceanului i se adăugă aceea a stelelor, şi ceva se schimba necontenit în jur, anunţînd apropierea de tropice. „Apare, observă Humboldt, nu ştiu ce sentiment necunoscut cînd, apropiindu-te de ecuator şi mai ales trecînd dintr-o emisferă într-alta vezi cum coboară progresiv şi, în sfîrşit, dispar stelele pe care le cunoşti din fragedă copilărie. Nimic nu aminteşte mai viu călătorului distanţa imensă faţă de patria sa decît aspectul noului cer. Îngrămădirea unor stele mari, mai multe nebuloase împrăştiate, rivalizînd în strălucire cu Calea Lactee, spaţii care se remarcă printr-o întunecime extremă, dau cerului austral o fizionomie particulară… Pămîntul şi cerul, totul, în regiunea echinocţială, capătă un caracter exotic”.

După acest exotism tînjise în sumbrul castel al copilăriei. Acum îl avea din plin, între cele două imensităţi, a apei şi a văzduhului, dacă, într-adevăr, exotismul îl căutase, sau ceea ce el numea astfel avea alte semnificaţii decît cele acordate astăzi de noi.

Drumul îndelungat spre apus trebuie să fi fost pentru el şi Aimé ca un vis, ori un basm, în care cercetările prin intermediul aparatelor erau nişte ritualuri. Luarea temperaturii apei de nenumărate ori, determinarea direcţiei curenţilor oceanici, măsurarea presiunii şi umidităţii aerului însemnau pentru cei doi, în acel timp, altceva, *sunau* altfel, mai frumos şi mai mult.

Iar noaptea, cînd vălul luminii solare aşezat între oameni şi

Univers se retrăgea, cum au mai privit ei fîşia de eternitate boltită deasupra catargelor! Prin lunetă au pus întrebări cerului, tot atîtea întrebări cîte stele sclipeau în lentile. Şi *au văzut*, acesta este cuvîntul, căci le-au lipsit mijloacele de verificare, au intuit şi au văzut în spaţiul fără capăt că marile pete de întuneric aşezate în dreptul stelelor sînt nori de praf rătăcitori prin Galaxie, iar Humboldt i-a numit, cu termenul rămas pînă azi, „saci de cărbune”[4].

Şi cum acolo totul era făcut să-i încînte, ceasurile nopţii erau măsurate de-un orologiu ceresc, cu patru limbi, rotindu-se fără greş în axul lui sideral – Crucea Sudului – după înclinarea căreia locuitorii celeilalte emisfere pot calcula timpul pînă la exactitatea unui minut. Navigatorii vedeau în ea şi un alt semn, o amintire apropiată de acasă, un motiv de mîndrie. „Satisfacţia pe care noi o dovedeam descoperind Crucea Sudului era viu împărtăşită de persoanele din echipaj care trăiseră în colonii. În singurătatea mărilor se salută o stea ca un amic de care ai fost despărţit mult timp. La portughezi şi spanioli, acestui interes par să i se adauge motive particulare; un sentiment religios îi ataşează de o constelaţie, a cărei formă le aminteşte de acel semn al credinţei plantat de strămoşii lor în deşerturile Lumii Noi“.

Ziua când pe bord se declară molima aceea îngrozitoare fusese prevestită de aproape o săptămînă. Atunci se îmbolnăvise un om din echipaj, acuzînd dureri de cap şi greţuri. Zăcuse tot timpul în hamac, în încăperea rezervată mateloţilor, la prova, sub punte, şi tot acolo mai era şi acum. Neliniştiţi pentru soarta expediţiei lor, naturaliştii stăteau rezemaţi de copastie, lângă bompres, cînd doctorul îşi făcu apariţia şi-i şopti ceva căpitanului.

— Toată lumea pe punte! începu să strige acesta, îngrijorat. Toată lumea pe punte!

Cei doi tineri se priviră în tăcere. Înţeleseseră. Humboldt îşi strînse pumnii, pînă ce încheieturile i se albiră.

— Domnilor! începu doctorul încet. Am pentru dumneavoastră o ştire dintre cele mai proaste. Pe corabia noastră s-a dezlănţuit o epidemie. Acolo, în cabina corăbierilor, alţi doi oameni s-au îmbolnăvit.

— Îmi va permite domnul doctor, îl întrerupse Humbodt, pe un ton cît mai politicos, deşi se vedea că fierbe de mînie, îmi va

permite domnul doctor să remarc faptul că o parte din vină îi revine direct domniei sale? Am observat, şi nu numai eu, că îşi neglijează îndatoririle impuse de profesiunea ce şi-a ales-o.

— Domnule baron! încercă medicul să protesteze, fără prea multă convingere de altfel.

— Dacă-l trataţi de la început cum se cuvenea pe cel dintîi bolnav, poate n-am fi ajuns aici. În orice caz, cred că măsura ce se impune de urgenţă e să scoateţi oamenii pe punte, la aer. Zăpuşeala cabinei nu face decît să le agraveze maladia.

Îi întoarse spatele doctorului şi plecă, urmat de Aimé.

— A fost de o indolenţă nemaipomenită! i se alătură Bonpland. Adevărul e că nu l-a îngrijit pe bietul marinar în nici un fel.

— Măcar să-i îngrijească pe ceilalţi! Uite cum un asemenea om poate periclita planurile tuturor!

— E chiar atît de grav? întrebă francezul.

— Vor fi şi morţi, te asigur! Domnului doctor puţin îi pasă că aici e vorba de vieţile unor oameni, oricine ar fi ei. Înţelegi, nu mă tem atît pentru noi, cât pentru aceşti nefericiţi. Au plecat pe urmele norocului şi vor găsi moartea.

— Încep greutăţile! răspunse Aimé serios şi matur, lăsîndu-şi la o parte văicăreala. Şi e doar începutul…

„Pizarro“ ajunsese lângă ţărmurile Americii de Sud. Ţinta călătoriei naturaliştilor fusese aproape atinsă, dar ei încă nu se puteau bucura, expuşi, cum erau, pericolului de îmbolnăvire şi unui sfîrşit tragic al proiectelor lor. Molima făcuse primele victime, cînd căpitanul vasului hotărî să schimbe direcţia de înaintare şi, în locul insulei Cuba, să acosteze în insula Margarită sau la Cumaná, aşezările cele mai apropiate, ca să-i debarce pe bolnavi.

Luarea acestei hotărîri se făcu în ziua de 14 iulie, pe care Bonpland şi Humboldt se gîndiseră mai de mult s-o sărbătorească în cinstea Revoluţiei franceze. Asta ar fi destins atmosfera, cu toate că un asemenea gest i-ar fi contrariat pe spanioli. Cel mai afectat de noua întorsătură a lucrurilor a fost Aimé, care pregătise de multe zile micul festin.

Călătoria lor spre necunoscut avea şi reversuri – dorul de ţară, neliniştea la gîndul greutăţilor care-i aşteptau. Oricîtă pricepere ar fi dovedit Alexander, oricîte cunoştinţe ar fi avut, cu

tot devotamentul lui Bonpland şi spiritul de sacrificiu al amîndurora, o strîngere de inimă tot mai simţeau din cînd în cînd, fie ea şi nemărturisită, dar firească la o vîrstă în care maturitatea abia începe.

În ultimele zile văzuseră cîţiva oameni murind şi asistaseră la ceremonialul simplu al aruncării cadavrelor în ocean. Trăiseră sub tensiune, cu nervii încordaţi, cu sentimente amestecate, de milă pentru cei morţi şi teamă că vor contracta şi ei boala aceea necruţătoare. La asta se adăugă şi altă zguduire, cînd, tot atunci, la 14 iulie, spre seară, au izbucnit, într-unul din corturile improvizate pe punte, strigătele sfîşietoare ale unui băieţandru. Avură toţi o tresărire dureroasă şi-şi întoarseră feţele, evitînd să se privească în ochi. Ştiau ce se întîmplase.

La plecarea din Spania, printre pasagerii ce se duceau să muncească în colonii se îmbarcaseră şi doi asturieni foarte tineri, cel mai mare abia de 19 ani. Acesta era unicul copil al unei văduve care-l condusese la corvetă, iar Humboldt şi Bonpland asistaseră la despărţirea lor, foarte mişcătoare. Mama plîngea, fără să se mai ascundă, şi mereu s-a tot întrebat încotro îşi trimite fiul, ca şi cum, sărmana, şi-ar fi putut răspunde, sau parcă n-ar fi ştiut cărei sorţi vitrege i l-a hărăzit sărăcia ce-l gonise de acasă. Naturaliştii fură impresionaţi. Se asemuiau cu cei doi asturieni. Chiar dacă nu se urcaseră pe vas alungaţi de foame, călătoreau spre acelaşi necunoscut, şi nimeni din cei dragi nu era acolo, să le ureze drum bun. Cînd aveau să se întoarcă, ori aveau să se mai întoarcă vreodată din drumul acesta semănat cu primejdii?

Băiatul văduvei se îmbolnăvise printre primii, iar acum ţipătul deznădăjduit al tovarăşului mai mic nu lăsa nici o îndoială: murise. Humboldt trecu printr-un moment de adîncă deznădejde, uşor de simţit printre rîndurile însemnărilor sale. Purta o simpatie adîncă flăcăului sfios, de la ţară, pornit printre străini să-şi cîştige pîinea. Băieţandrul cel mic, rămas singur şi părăsit, se tînguia amarnic, ca orice copil, speriat de viitorul lui, şi blestema fără încetare ceasul cînd plecaseră din patrie şi pe cei care-i sfătuiseră s-o facă. Toţi călătorii de la bord şi marinarii tăceau, îndureraţi, ruşinaţi, ca de-o vină a lor.

Se înnoptase de-a binelea. La babord defila, departe, ţărmul împădurit al continentului. Pe vas, clopotul bătea rar, ca pentru slujba morţilor; oamenii îngenunchează pe rînd înaintea lui

Dumnezeu şi a destinului, căci moartea îşi aţintise ochii asupra corăbiei, amintindu-le tuturor că nu sînt veşnici. Preotul rugă pe căpitan să amîne azvîrlirea în apă a cadavrului pînă va răsări soarele, ca să poată da ultimele îngrijiri duhovniceşti, după ritul bisericii romane.

Aşa începu noaptea aceea de priveghi, pentru că nimeni nu dormi pe corvetă. Razele lunii, argintii, treceau peste pleoapele celui care nu mai putea să vadă; şi în lumina spectrală malurile se perindau la babord fantomatice, parcă din celălalt tărîm. O pasăre ţipa neliniştită, iar de sub cearşafurile atîmate pe punte se auzeau gemetele bolnavilor.

Exploratorii erau covîrşiţi de atmosfera aceasta, ca dintr-o sumbră legendă medievală, şi cine ştie dacă atunci, chiar numai pentru o clipă, nu s-au îndoit de succesul expediţiei lor, nu s-au temut că norocul, şi aşa zgârcit cu ei, îi va părăsi pînă la urmă?

Căpitanul le simţi starea de spirit şi se duse lângă ei, în locul obişnuit, la prora.

— N-am nici o putere, domnilor! mărturisi el încet. Tot ce-mi rămîne de făcut este să acostez cît mai curînd. Restul…

Ridică din umeri. Ceilalţi nu se întorseseră spre el. Priveau ţărmul înecat de vegetaţie, fără nici o lumină însă, care să anunţe prezenţa oamenilor; încercau să pătrundă dincolo de linia aceea conturată limpede pe orizont, să întrevadă ceva liniştitor.

— Şi unde veţi ancora? întrebă, într-un tîrziu, Alexander.

— Cred că la Cumaná. E mai bine. Bolnavilor le trebuie îngrijire. Pe insula Margarita condiţiile sînt mai proaste, am mai fost eu acolo.

— De la Cumaná o să luăm un alt vas spre Cuba, zise şi Bonpland.

— Îmi pare rău că nu puteţi călători cu mine! exclamă, cu sincer regret, căpitanul. „Pizarro” e însă infectat. Mult timp are să stea la ancoră, pînă molima îl va părăsi…

Se gîndeau ce noi neplăceri, amînări şi cît timp pierdut îi aşteaptă, considerând şederea forţată la Cumaná, pe coasta de nord-est a Americii de Sud, numai o scurtă etapă. Nu ştiau că sînt în pragul adevăratei lor călătorii, pentru că lucrurile se orînduiseră altfel. Era ultima schimbare intervenită în planurile lor; norocul avea să poposească de-acum mereu alături de ei, pînă la încununarea cu succes a marii expediţii.

„Hotărîrea pe care am luat-o în noaptea de 14 spre 15 iulie, îşi va aminti Humboldt, influenţă în mod fericit direcţia călătoriei noastre. În loc de cîteva săptămîni, noi am rămas un an întreg pe Pămîntul Tare; fără boala care a domnit pe bordul lui „Pizarro” nu am fi ajuns niciodată să pătrundem pe Orinoco, pe Cassiquiare şi pînă la limitele posesiunilor portugheze de pe Rio Negro. Toate le datorăm acestei schimbări de direcţie a călătoriei noastre, soartei bune care ne-a întovărăşit mereu în timpul lungii şederi în regiunile echinocţiale.[u]

CAPITOLUL AL TREILEA

„La lluvia de estrellas cadentes"

7

„Pizarro“ ancorase la Cumaná la mijlocul sezonului ploios, care în America echinocţială durează între lunile iunie şi octombrie, dar timpul se menţinea aici, pe malurile oceanului, moderat, cu zile foarte calde şi furtuni violente.

Aşadar, timpul era frumos în dimineaţa sosirii corăbiei, la 16 iulie 1799. Vegetaţia luxuriantă ascundea oraşul privirilor din port, dar cît de bine trebuie să se fi simţit navigatorii ştiindu-l acolo, lîngă ei, ca pe o certitudine că singurătatea şi disperarea lor, datorate bolii, au luat sfîrşit! Îndată ce cheiul fu unit cu puntea prin obişnuita pasarelă, spanioli şi indieni se repeziră pe corabie, intrigaţi de venirea ei, neaşteptată de nimeni. Autorităţile portului Cumaná îşi făcură loc cu greu pînă la cabina căpitanului.

Bonpland şi Humboldt, neluaţi în seamă, contemplau acest nou pămînt, unde soarta îi aruncase împotriva voinţei lor. Miresme necunoscute, aţîţătoare, veneau dinspre uscat.

— În sfîrşit, totuşi e ceva! încercă Aimé să filozofeze. Am ajuns măcar în Lumea Nouă.

— Ai dreptate! zise şi Alexander. Acum ne vom putea mişca mai uşor, nu mai depindem de capriciile unei călătorii pe mare. Mă uimeşte oraşul, îl credeam mai animat, nu aşa liniştit, în orice caz.

— Poate că în spatele perdelei de vegetaţie e altceva. Cine ştie?

— Admiraţi, admiraţi, domnilor! auziră atunci vocea căpitanului. Ehei! Ce de lume era pe-aici acum vreo doi ani! N-aveai loc să te mişti!

— Tocmai ne întrebam şi noi, începu Bonpland, dar căpitanul îl întrerupse:

— Să mergem, o să vedeţi singuri ce s-a întîmplat i

— Să mergem? Unde?!!

— La Don Vincente Emparan, guvernatorul, să vă prezentaţi. Doar ne aflăm într-o colonie a Spaniei, ce naiba! Vă însoţesc! Da, acum sînt liber, am anunţat autorităţile de necazul nostru, am numit marinarii de veghe… Ce mai! Să coborîm!

Veselia bietului comandant era justificată după chinul traversării oceanului cu o molimă la bord. Ce mult noroc avuseseră toţi trei, scăpînd de contaminarea bolii aceleia,

neclarificată pînă la urmă, dar care, după simptome, aducea cu ciuma!

Un indian înalt, cu alură atletică, le tăie calea cînd se pregăteau să pornească.

— Dumneata? întrebă căpitanul, mereu bine dispus,

— Nu vă supăraţi! se scuză indianul într-o foarte curgătoare spaniolă. Vreau să întreb... dacă domnii nu doresc serviciile mele. Am văzut că nu sînt de la noi, şi...

— Cum te cheamă, prietene? puse Humboldt întrebarea, fără de care nu începea nici un dialog.

— Carlos del Pino, domnule!

— Indian?

— Nu, mulatru! răspunse Carlos, cu o promptitudine şi o mîndrie surprinzătoare, cărora cei doi prieteni aveau să le afle tîlcul mai tîrziu.

— Bine, Carlos del Pino! răspunse Alexander, înveselit. Avem nevoie de serviciile dumitale. Cîteva săptămîni, cît rămînem aici... Fii bun şi aşteaptă-ne, ne întoarcem curînd!

De cum părăsiră portul şi putură vedea ceva din perspectiva oraşului, cei doi străini avură explicaţia cauzei pentru care zgomotul şi forfota nu se ridicaseră la înălţimea imaginaţiei lor. Aşezarea era încă, în bună parte, acoperită de ruine, cu străzile schilodite de goluri mari între case, de unde molozul, în multe locuri, nu fusese ridicat; de aceea totul devenise nespus de trist şi părea că în aerul fierbinte tremura un văl subţire, înăbuşitor, de praf.

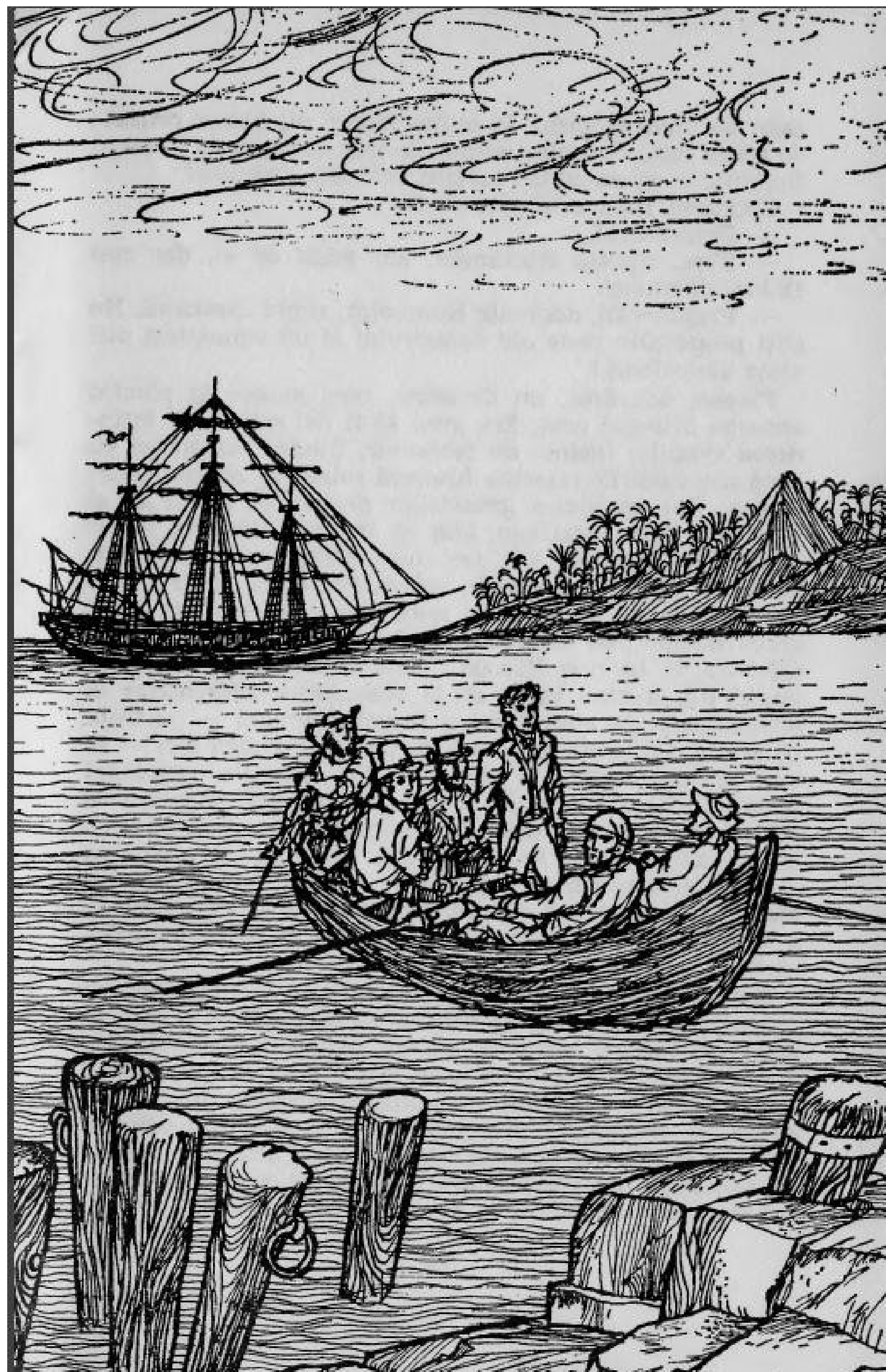
Căpitanul rosti un singur cuvînt:

— Cutremurul...

— Bine, ripostă Alexander, am auzit de el, dar sînt 18 luni de atunci.

— Prejudecăţi, domnule Humboldt, zîmbi căpitanul. Nu ştiţi proporţiile reale ale dezastrului şi nu cunoaşteţi nici viaţa din colonii!

Fusese, adevărat, un dezastru, care pusese la pămînt aproape întregul oraş. Era greu să-ţi dai seama de întinderea oraşului înainte de cutremur, fiindcă nu puteai şti dacă sub clădirile refăcute fuseseră ruine, ori simple

ri virane. Dar mulţimea grămezilor de moloz, la un an şi jumătate după cataclism, lăsa să se vadă limpede măcar întinderea acestuia. Cei trei nou-veniţi trecură pe mai multe străzi largi şi drepte, apropiindu-se de centru. Căldura toridă, cerul lipsit de nori, foarte albastru şi înalt, aerul umed, plin de mirosuri felurite şi violente, toate difereau de bătrîna Europă. Humboldt se simţea deja în largul lui, trecînd rapid de la observarea diferenţelor la aclimatizare, pe cînd Aimé şi însuşi căpitanul – cu toate că acesta din urmă nu venea pentru prima dată aici – se mai simţeau străini. A fost una din calităţile complexei personalităţi a baronului Humboldt această adaptare la toate locurile şi situaţiile; iar explicaţia ei trebuie căutată în aceeaşi, veşnică la el, pasiune de a iscodi realitatea – natura, oamenii cu raporturile lor – de unde şi permanenta senzaţie că e pretutindeni acasă şi siguranţa de a acţiona, cu maximum de eficacitate, în toate împrejurările.

Don Vincente Emparan, guvernatorul din Cumaná, îi primi cu o bunăvoinţă la care nu se aşteptaseră şi care se mări, văzînd cu ochii, la citirea paşapoartelor eliberate de Madrid. Şi atunci ei, care ştiau rezerva guvernului spaniol faţă de străinii ce solicitau o vizită în colonii, avură, în atitudinea guvernatorului, o surpriză plăcută. Nu s-ar fi aşteptat chiar la ostilitate, deşi actele, cu excese de menţiuni binevoitoare ale cavalerului de Urquijo, i-ar fi îndreptăţit să bănuie şi asta. Dar se pregătiseră să gă- sească şi aici aceeaşi rezervă ca şi în patria-mamă, dacă nu mai accentuată

— Văd că sînteţi miraţi, domnilor! remarcă Don Vincente, şi ochii negri, inteligenţi, îi luciră vesel. Bănuiesc şi ce v-a uimit. Să ştiţi că felul nostru de viaţă diferă foarte mult de al europenilor.

— Am mai auzit asta, domnule guvernator, zise Humboldt pe cînd se aşezau să prînzească, şi mai ştiu că la Madrid există o vie opoziţie împotriva vizitării coloniilor de către străini.

— Chiar aşa, domnule baron! Guvernul nostru vrea să ascundă Europei că e pe cale de a-şi pierde teritoriile din Columbia

— Să le piardă?! întrebă Bonpland. Intenţionează să le cucerească o altă putere?

Don Vincente rîse, tăcut, şi clătină din cap. Servitorii aduseră mîncarea – produse ale faunei şi florei locale – şi se retraseră imediat, la un semn al stăpînului.

— Serviţi, domnilor! îi îndemnă gazda pe cei trei oaspeţi. Întrebaţi de ce ne vom pierde coloniile din Columbia… Cauzele sînt numeroase. Cine va deveni proprietarul coloniilor? Chiar coloniştii.

— Vă aşteptaţi la o revoluţie? întrebă şi Alexander.

— Da! zise, simplu, căpitanul.

Reacţia europenilor fu mai întîi de uimire.

— Bine, dar ce-i nemulţumeşte pe colonişti? Şi-apoi ei nu se mai consideră spanioli?

— Iată două întrebări foarte fireşti şi îndreptăţite! exclamă guvernatorul, servindu-se cu o porţie zdravănă de friptură de pecar. Gustaţi din friptura asta de porc american şi spuneţi-mi cum o găsiţi.

Era excelentă, desigur, ca şi supa de broască ţestoasă servită mai înainte.

— Să nu uităm, urmă Don Vincente, că de la cucerirea Columbiei au trecut trei secole. Locul vajnicilor *conquistadores* l-au luat oamenii paşnici, veniţi aici în speranţa unui trai mai bun. Ei au pierdut treptat legătura cu Spania, pe care generaţiile de mai tîrziu nici n-au văzut-o vreodată. Aşa s-a creat o independenţă reală faţă de patria care i-a născut.

— Deci ei nu se mai consideră spanioli? îşi repetă Aimé întrebarea.

— Nu! Folosesc limba, au moştenit moravurile şi credinţele spaniole, dar sînt un alt popor. La fel se întîmplă şi în nordul continentului cu englezii, la fel şi în sud cu portughezii. La asta se adaugă însă administraţia exercitată de noi, guvernatorii, în numele şi pentru folosul guvernului Spaniei. Soldaţii Spaniei, aflaţi în garnizoane şi forturi întărite, veghează ca nici un colonist să nu crîcnească împotriva hotărîrilor noastre, formulate în avantajul regelui şi al nobililor de la Madrid. Iar bogăţiile provinciei iau drumul Madridului. E ca şi cum un popor ar fi îngenuncheat şi îl asupreşte pe altul. Înţelegeţi?

— Ei, da! bătu Aimé cu pumnul în scaun, plin de avînt revoluţionar, uitînd pentru o clipă unde se află. Situaţia asta nu poate dura la nesfîrşit!

— E şi părerea mea! replica guvernatorul, cu un zîmbet fin, dar fără urmă de supărare.

— Totuşi văd că nu spuneţi nimic despre indieni, interveni Alexander. Oare coloniştii îi ignoră?

—Da! răspunse Don Emparan, după o uşoară ezitare. Cel puţin la noi, în Columbia. Asta se datoreşte într-o măsură şi faptului că triburile de indieni de la noi duc, în majoritate, o viaţă de nomazi, adică nu se îndeletnicesc cu agricultura, ci cu vînătoarea şi pescuitul iar unii se mulţumesc numai cu roadele abundente ale copacilor.

—Atunci contactul dintre ei şi albi se face mai greu.

—Guvernul nu i-a lăsat în părăsire pe băştinaşi. După retragerea conchistadorilor, biserica spaniolă a trimis în Columbia călugări misionari, care au creştinat pe indienii multor triburi, punîndu-i apoi să-şi ridice sate şi să cultive pămîntul. Asemenea sate, numite misiuni, aveţi să întîlniţi în toată colonia, chiar pînă în sud, la graniţele cu Brazilia.

—Nu vă ascundem, completă căpitanul corvetei „Pizarro”, că se urmăreşte şi un alt scop: de a-i controla în permanenţă pe indieni. Sînt unele seminţii, ca acelea ale *caribilor* sau *caraibilor*, cum li se mai zice…

—De la ei şi-au luat numele Marea Caraibilor? întrebă Aimé.

—Întocmai! E un trib de războinici, pe deasupra antropofagi.

Se aduseră fructele şi discuţia fu întreruptă cîteva minute, pentru ca oaspeţii să se delecteze în voie, gustînd aceste minuni, care fac faima regiunilor tropicale.

—Îmi închipui, zise mai apoi Alexander, că albii nu prea vizitează misiunile indienilor.

—În general nu se interesează de indieni decît dacă au de pătimit de pe urma lor. Vorbesc, desigur, despre colonişti. Singuri călugării şi preoţii menţin legături mai strînse cu băştinaşii, dar vă veţi da singuri seama cît de mult le foloseşte acestora atenţiile cu care îi înconjoară misionarii,

Discuţia cu amabilul guvernator se prelungi pînă tîrziu. Naturaliştii căpătară tot soiul de lămuriri asupra teritoriilor spaniole din Columbia. Don Vincente Emparan nu tăinuia nimic din defectele sistemului de guvemămînt, aşa cum nu le ascunse nici faptul că locuitorii ei albi erau total dezinformaţi asupra pămînturilor din interiorul coloniei. El le atrase atenţia că nimeni nu avusese curiozitatea să străbată Columbia de la un capăt la altul, de aceea circulau numeroase legende despre existenţa unor ţinuturi populate de oameni ciudaţi, posesori ai unor bogăţii nemăsurate, despre triburi de femei războinice şi altele. De trei secole, bande de militari şi aventurieri plecau în cîmpiile

şi junglele Columbiei, amăgiţi de iluzia unei îmbogăţiri uşoare, şi nu se mai întorceau niciodată.

— Poate ar trebui să vă gîndiţi, le spuse în încheiere Don Vincente, să colindaţi, după întoarcerea din Cuba, şi Columbia. A venit vremea ca Europa să cunoască, prin intermediul unor oameni de ştiinţă ca dumneavoastră, realităţile din Lumea Nouă.

Guvernatorul le dădu cu dragă inimă permisiunea de a se stabli la Cumaná şi le înlesni procurarea unei admirabile locuinţe. La aceasta a contribuit, desigur, şi remuneraţia oferită de Alexander. Toată călătoria aceea de cinci ani prin America spaniolă a fost plătită de Humboldt din banii ce i-a primit ca moştenire.

Bolnavii de pe „Pizarro" fură debarcaţi cu mare grijă şi duşi în casele unor particulari, unde se bucurară de cele mai atente îngrijiri. Humboldt, care, poate, rămase cu impresia, devenită prejudecată, aşa cum se dovedi, a sălbăticiei conchistadorilor din veacurile trecute, îşi închipuia că toate generaţiile de colonişti trebuie să le semene. Mare îi fu mirarea cînd întîlni oameni de o bunăvoinţă şi politeţe extremă, deosebit de ospitalieri şi gata oricînd să te ajute! El povesteşte că noii-veniţi, în căutare de lucru sau dorindu-şi o situaţie mai bună, sînt întreţinuţi gratuit de familiile stabilite în Cumaná sau în Caracas cîte un an şi mai bine, iar gazdele se poartă faţă de ei cu aceeaşi amabilitate şi deferenţă.

În primele zile de la sosire, cei doi prieteni au totuşi prilejul să asiste la o scenă barbară. Ferestrele locuinţei ocupate de ei dădeau într-o piaţă. Într-una din dimineţi, în gangul lung şi îngust dintre două clădiri ce mărgineau piaţa, fură aduşi, spre vînzare, mai mulţi sclavi negri. Era transportul recent al unui vas danez, însoţit de negustorul care-i „achiziţionase” undeva, în Africa, sau prin insulele Capului Verde, şi acum îi revindea în cîştig. Cumpărători n-au lipsit. Sclavii, unşi cu uleiuri, pe jumătate goi, fură tocmiţi îndelung, după aceleaşi criterii – vîrstă, sănătate, aspect fizic, putere de muncă – care funcţionează şi în tîrgurile de vite. Nu se poate descrie repulsia şi revolta europenilor, martori ai acestui monstruos comerţ, cînd Humboldt lăudase arhipelagul Canarelor mai ales pentru absenţa sclaviei.

Bonpland şi Humboldt cercetau oraşul şi împrejurimile..

Se interesaseră aproape zilnic, în port şi la guvernator, dacă şi cînd va porni o corabie spre Cuba, Alexander ţinînd încă, pe atunci, să înceapă cu o expediţie în America Centrală, unde să studieze, istoric şi etnografic, cultura indienilor. Dar pe măsură ce pătrundea în universul spaniolilor, indienilor, mulatrilor şi negrilor din Cumaná, avîntul său de plecare scăzu.

— Tu ce crezi, Aimé? îşi consultă el tovarăşul. N-ar fi aşa mai bine? Dacă tot am venit…

Stăteau amîndoi pe galeria aceea ce înconjoară, la casele spaniole, după modelul celor arabe, curtea interioară, la nivelul al doilea al clădirii. Noaptea de tropice îi învăluise cu miresme şi stele.

— Adică să colindăm numai coastele oceanului? întrebă tînărul francez, părînd că e gata să se mulţumească numai cu atîta el, care nici nu visase că va ajunge vreodată sub feeria cerului acestuia ecuatorial.

— Deocamdată nimeni nu prea ştie ce se ascunde mai departe, în interior! Nici chiar spaniolii noştri de treabă nu se încumetă să treacă dincolo de oraş, să nu-ţi vină să crezi! Şi gîndeşte-te cîte enigme ascund pădurile din sud! Gîndeşte-te numai la El Dorado, splendidul, fastuosul Dorado! Parcă ne-ar aştepta, cum a spus şi Don Vincente.

— Aşa sînt şi Amazoanele! spuse şi Bonpland. Şi teribilele *lianos.*

— Dar Orinoco? Dar munţii?

— Dar indienii? îl imită francezul, zîmbind. Parcă ai dreptate! Pentru noi ar fi o expediţie în necunoscut.

— Un fel de sfidare a lui, recunosc! zise Humboldt. Totuşi merită! Prea nu ştim nimic despre părţile astea ale Lumii Noi.

— De fapt, practic, ce facem? întrebă Aimé, omul de acţiune. Încotro vom pleca? Spre sud?

— S-o luăm sistematic! îl domoli Alexander. Mai întîi să ne obişnuim cu ţinutul. Îţi propun cîteva călătorii pe lîngă ţărmuri. Dacă e să-i dăm crezare domnului La Condamine[10], care le-a străbătut înaintea noastră, ar merita osteneala.

Cam aşa trebuie să fi luat ei hotărîrea de-a întreprinde

---

[10]Celebru călător francez, supranumit „Alexander Humboldt al secolului al XVIII-lea“. A străbătut jumătatea nordică a Americii de Sud, întocmind, între anii 1743—1744, o hartă a Amazonului (n.a.).

marea călătorie, singura hotărîre luată din proprie iniţiativă şi neimpusă de condiţii exterioare. Schimbările acestea dese ale proiectelor lor dovedesc însă şi altceva; siguranţa, conştiinţa faptului că pretutindeni există ceva de cercetat în Europa, ca şi în Africa sau Lumea Nouă.

Deocamdată, geologul Alexander se interesa în mod deosebit, la Cumaná, de cutremure, aşa că prietenii colindară oraşul şi împrejurimile, ascultînd relatările locuitorilor şi investigînd, apoi, aspectele cutremurului din 1797.

— Întîi au fost cîteva mişcări uşoare, domnilor, povestea un indian.

— Probabil că s-a milostivit Dumnezeu şi ne-a dat de ştire, spuse un bătrîn venit din Spania mai demult. Am ieşit din case toţi cei care am înţeles că o să vină prăpădul…

— Pe urmă s-au auzit nişte zgomote înfundate, şi, o dată, bum! Parcă ar fi explodat o mină, îl completă indianul.

— Dar animalele, întrebă Aimé, n-au fost neliniştite? N-au dat nici un semn? Pisicile…

— Pisicile nu, domnule! îl întrerupse albul. Porcii…

— Cum adică? se opri Humbold din scris. De ce tocmai ei?

— Uite… după miros! Că pămîntul miroase într-un fel anume înaintea cutremurului. Şi porcii, de, cu rîtul în pămînt toată ziua, simt mirosul ăsta.

— Păi aproape de mănăstirea sfîntului Francisc mirosea tare a pucioasă, au simţit şi oamenii! preciză indianul. Iar huruitul de dedesubt a fost acolo şi mai tare.

— Alte semne nu s-au mai arătat? continuă Bonpland.

— Ba da, au ieşit flăcări pe malurile lui Rio Manzanares…

— Şi în golful Cariaco. Dar flăcări au mai ieşit şi altă dată, nu numai înainte de cutremur. Se zice că le-au văzut unii şi în Noua Andaluzie, în *Llanos.* Sînt mari şi ard ceasuri în şir.

— Dumneavoastră ce credeţi, îi iscodi Bonpland, de ce apar?

— Sînt niscai duhuri în ele! afirmă, convins, indianul. Spaniolii cred că ar fi sufletul lui Aguirre, tiranul care umblă chinuit de remuşcări. Cine ştie? Poate chiar aşa e…

Explicaţia găsită de Humboldt, care, evident, nu se putea mulţumi cu o superstiţie, a fost că prin straturile superficiale ale scoarţei se infiltrau, dinspre interior, emanaţii de gaze,

sub o presiune oarecare şi apoi se aprindeau. Fenomenul e frecvent şi în munţii calcaroşi de pe insula Margarita şi din împrejurimile orăşelului Cumanacoa. Focul nu ajunge pînă la baza coloanei de gaze, de aceea nu aprinde iarba; din fericire, căci nu e greu de închipuit ce-ar însemna incendiile repetate în stepele pîrjolite de secetă.

8

După o primă călătorie „de acomodare” în peninsula Araya, Humboldt şi Bonpland pornesc într-o etapă mai lungă pe cuprinsul misiunii indienilor *chaymas.* Aici, ca şi în întreaga colonie, ei vin în contact cu o lume pe care, din Europa, nici nu şi-ar fi putut-o imagina. Dacă în oraşe se mai păstrau unele elemente ale vieţii europene, în satele şi misiunile Columbiei ieşea la iveală adevărata realitate a ţării, adeseori neaşteptată şi stranie, justificînd rezerva Madridului cînd era vorba să autorizeze vizitarea coloniilor.

Întovărăşit de credinciosul său Bonpland şi de servitorul mulatru, Humboldt pleacă spre aşezările indienilor *chaymas* în dimineaţa zilei de 4 septembrie. Două vite de povară le duc bagajele – instrumente, provizii, hîrtie pentru uscarea plantelor etc. Vremea era în continuare frumoasă, iar lanţurile munţilor Cordilieri păreau foarte aproape la ora aceea – era 5 dimineaţa, înainte de răsăritul soarelui.

— Să nu-ţi vină să crezi, comenta francezul, că pe pămînt există atîta pace! Cînd mă gîndesc la ce-am lăsat în urmă…

— Merita să ne ostenim pînă aici, nu? zîmbi Alexander. Ce abundenţă de vegetaţie!

De pe spinările dealurilor, privirea lor cuprindea peisaje vaste, văi largi şi lungi, în care arbori colosali, cu frunze atît de caracteristice tropicelor, unduiau leneş în adierile matinale. Natura era sălbatică şi virgină, iar izolarea şi numărul mic al aşezărilor omeneşti dădeau impresia că întreg ţinutul e pustiu. Acum călătorii aveau cu adevărat imaginea cuceririi spaniole în asemenea pustietate, ce te întîmpina imediat după ieşirea din oraş. Dacă locuitorii a două provincii se ridicau, cu sclavi cu tot, la 10 000 de oameni, cam cît un sfert dintr-o armată de-a lui Bonaparte, e lesne de înţeles cît de populate erau aceste

imense teritorii. Agricultura, în aceste regiuni, era mai degrabă o intenţie, în ciuda fertilităţii pămîntului, care rămînea mai departe încătuşat de vegetaţia nefolositoare, crescută spontan.

— E bine totuşi că există fructe cu duiumul! observă Aimé. Hrana nu mai e o problemă pentru nimeni.

— Dar vezi, îi răspunse Humboldt, în zonele astea, unde ea se găseşte din belşug şi aşteaptă doar să fie culeasă, spiritul oamenilor lîncezeşte şi se dezvoltă greu. Cîtă agerime dovedesc, însă, locuitorii zonelor aride, unde lupta pentru existenţă se duce neîntrerupt!

Se opriseră să măsoare temperatura izvoarelor ce străbăteau pantele repezi ale unor coline de gresie. Alexander îşi nota în carnet, în vreme ce-şi reluară drumul spre vîrful colinei, şi, ridicînd ochii, descoperi, pe neaşteptate, dincolo de deal, peretele uriaş al adevăratei păduri tropicale. Emoţia sa e de nedescris în faţa tabloului. „Vîrfurile arborilor, întretăiate de liane, încoronate cu mari panaşe de flori, formau un vast covor de verdeaţă, a cărui tentă întunecată releva strălucirea luminii aeriene… Amintirea acestui loc ne-a rămas mult timp în memorie; călătorul păstrează o vie predilecţie pentru locurile unde a întîlnit grupe de plante în stare sălbatică”.

Ce dar mai minunat i se putea face unui naturalist? Alexander lăsă totul baltă şi o rupse la fugă spre pădure, aşa, cu pana şi hîrtiile în mîini, coborînd valea cu o iuţeală îngrijorătoare. Aimé rîse înduioşat şi-l urmă, în vreme ce Carlos del Pino se retrase puţin mai în spate.

Îl găsiră pe Humboldt în extaz.

— Ce ziceţi, strigă el, mai poate cineva contesta că ne aflăm în Lumea Nouă? şi arătă cu un gest larg jungla înconjurătoare, aşa cum, probabil, îşi arată nababii, unor străini, bogăţiile, cu intenţia să-i uluiască.

Aerul umed, puţin ceţos, mai păstra încă ceva din răcoarea nopţii. Mai tîrziu, sub arşiţa soarelui de amiază, avea să devină sufocant, şi atunci

ani

malele aveau să se refugieze în adăposturile lor, păsările aveau să dispară şi toată pădurea, lipsită de foşnetele şi ţipetele care-i dădeau farmec, avea să semene, în aerul neclintit şi fierbinte, cu un oraş pustiu. Acum însă totul era sunet şi mişcare. Mii de glasuri, venind de pretutindeni, se întretăiau într-un murmur continuu, cu intensităţi diferite, dar vietăţile, în spatele frunzelor şi al trunchiurilor uriaşe, rămîneau, cel mai adesea, invizibile.

Călătorii simţiră, de la primii paşi, că au intrat într-o altă lume. Părea că se învârtesc într-un gigantic decor de teatru, într-o scenă fără capăt, în care arborii ţineau loc de coloane, proiectoare erau razele soarelui, strecurate cu greu prin bolta frunzişului pe cît de deasă, pe atît de înaltă; iar draperii, nenumărate draperii, de toate formele, erau lianele, desfăşurate maiestuos, arcuite în punţi aparent fragile, atîrnînd în franjuri lungi, aidoma unor ciucuri de o rară frumuseţe. Iar în penumbra pădurii, într-un clarobscur care îndulcea contrastele, din unghere de întuneric scînteiau, ca nestematele, potirele ciudate ale unor flori exotice; într-un vîrtej de culori se împleteau în ghirlande pe tulpinile copacilor, se răsuceau în jurul podurilor de liane, ca într-o sărbătoare nemaivăzută, pentru care pădurea se împodobise cu ce avea mai de preţ. Păsările se rostogoleau în aer, ghemotoace de pene cîntătoare, trăgînd după ele cozi lungi, ca pe nişte trene, în mişcările graţioase.

Humboldt îşi părăsise calmul. Contempla priveliştea minunată din faţa lui, cu un zâmbet larg, de încîntare.

— Aimé, dacă mi s-ar cere vreodată să spun care loc reprezintă cel mai bine bogăţia de viaţă a planetei noastre, aş alege jungla ecuatorială. Nicăieri, poate nici măcar în oceane, viaţa nu clocoteşte mai din plin.

— Cine-ar zice, domnule, interveni Carlos, că ne aflăm într-un ţinut singuratic, departe de orice aşezare omenească?

— Ai dreptate, del Pino! răspunse francezul. Chiar atunci cînd forfota animalelor şi a zburătoarelor încetează, nu ai de loc senzaţia izolării. Rămîne vegetaţia luxuriantă să-ţi amintească de viaţa care n-a dispărut.

— Animalele au început să se retragă, domnilor! remarcă servitorul. După vânătoarea de azi-noapte au obosit. E ora lor de somn.

Sunetele, din pricina aerului dens, încărcat cu vapori de apă,

şi a zidurilor de vegetaţie compactă, se amplificau în ecouri neaşteptate. Frunzele celor mai diverse specii se înghesuiau unele într-altele, într-un amestec derutant pentru naturalişti. Ei le încurcară de mai multe ori, mai ales că plantele parazite, printre care se numărau şi florile cele mai minunate, măreau haosul acela, strălucind într-un verde de toate nuanţele; celelalte culori – albul, roşul, brunul – izbucneau ici-colo, ca nişte jocuri de artificii.

Alexander se aşeză pe un trunchi prăvălit pe pămîntul care mustea de apă. Imaginea pădurii tropicale îl copleşise, şi-şi dădu seama că descrierile călătorilor şi ale povestitorilor, citite în Europa, sînt departe de a o zugrăvi la valoarea ei adevărată. Cu această impresie în suflet, scoase jurnalul, îl aşeză pe genunchi şi începu să noteze:

„Cînd un călător venit din Europa pătrunde prima oară în pădurile Americii meridionale, natura i se prezintă sub un aspect neaşteptat. Lucrurile care-l înconjoară nu-i amintesc decît în mod vag de tablourile pe care scriitori celebri le-au zugrăvit pe malurile lui Mississippi, în Florida şi în alte regiuni temperate ale Lumii Noi. El simte la fiecare pas că se află nu la marginile, ci în centrul zonei toride, nu într-una din Insulele Antile, ci pe un vast continent, unde totul este gigantic – munţii, rîurile, masele de vegetaţie. Dacă e sensibil la frumuseţea locurilor agreste, îi vine greu să definească sentimentele diverse care-l încearcă. El nu ştie ce-i trezeşte mai întîi admiraţia: calmul tăcut al singurătăţii, frumuseţea singulară şi contrastele de forme, sau acea forţă şi acea prospeţime a vieţii vegetale ce caracterizează climatul tropicelor? S-ar spune că pămîntul, supraîncărcat de plante, nu le oferă acestora destul spaţiu pentru a se dezvolta. Peste tot, trunchiul arborilor e ascuns de un covor gros de verdeaţă; şi dacă s-ar transplanta cu grijă orhideele, piperaceele[11] şi pothourile[12] pe care le hrăneşte un singur courbaril[13] sau un smochin din America s-ar ajunge să se acopere o vastă întindere de teren. Prin această asociere bizară, pădurile, ca şi coastele munţilor, măresc domeniul naturii organice.

[11] Familie de dicotiledonate din care face parte şi piperul(n.a.)

[12] Specie de plante tropicale (n.a.)

[13] Arbore din regiunile tropicale al cărui lemn se fooseşte la fabricarea mobilelor de abanos (n.a.)

Humboldt a insistat, în mod deosebit, în scrierile sale, asupra faptului că *fiecare* colţ de natură de pe glob are trăsăturile lui proprii, irepetabile, care, deci, nu mai pot fi întâlnite în nici un alt loc, chiar din aceeaşi zonă climatică; de aceea comparaţiile stabilite de călători între un peisaj şi altul, între munţi, rîuri, stepe, mări, au întotdeauna o doză de risc prin neconcordanţă. Ce deosebit spirit de observaţie al naturii avea acest om, căruia ştiinţa îi trecea, întîi de toate, prin simţuri, iar instrumentele de măsură îl ajutau doar să-şi verifice simţurile!

Ar fi lung şi poate inutil să vorbim în amănunt despre toate locurile prin care naturaliştii au trecut, despre toţi oamenii întîlniţi în timpul vizitei lor pe teritoriul misiunii. Ne vom mărgini să consemnăm numai faptele mai deosebite, iar unul dintre acestea a fost, cu siguranţă, întîlnirea, în satul Arenas, a faimosului Francisco Lozano. Alexander nu s-a putut plînge de noroc în toată călătoria lui, iar noi trebuie să fim recunoscători acestei şanse ce l-a însoţit pe Noul Continent, dîndu-i putinţa să afle şi să transmită date despre existenţa unor fenomene remarcabile.

Astfel, dacă cei doi prieteni n-ar fi străbătut teritoriul triburilor *chaymas*, întîmplarea muncitorului alb, de origine spaniolă, Lozano, deşi atît de vestită în împrejurimi, încît constituia unul din punctele de atracţie ale ţinutului, nu ar fi ajuns pînă la noi.

Cînd Carlos del Pino îi adusese în satul unde trăia Lozano, promiţîndu-le că vor avea de văzut ceva extraordinar, călătorii manifestară oarecare neîncredere, fiindcă nu era vorba de o plantă sau un animal rar, care le-ar fi stîrnit, desigur, admiraţia, ci de o întîmplare din tinereţe a unui spaniol necunoscut.

Moş Francisco obişnuit, se vede, cu vizitele multor sute de curioşi, dornici să audă povestea aceea chiar din gura lui, nu fu de loc surprins de apariţia naturaliştilor, nici nu-l mişcă ştirea că ei veneau direct din Europa. Cît despre titlurile lor ştiinţifice, ele-l lăsară rece pe bătrîn.

— Aşezaţi-vă, domnilor! zise el, şi, fără a aştepta instalarea celor trei oaspeţi, începu. În tinereţe, la un an după căsătorie, nevasta mea, Dumnezeu s-o ierte, mi-a dăruit un fiu. Trăiam, ca şi azi, în satul ăsta, cum îl vedeţi, nu prea mare, cu oameni săraci.

Lozano vorbea fără pauze între cuvinte, otova, rostind,

probabil, un text învăţat pe dinafară, de care şi lui îi era cam lehamite. Nici nu se uita la vizitatori. Îşi vedea mai departe de treabă, care la ora aceea consta în tocarea unui fir de trestie de zahăr destinat, neîndoielnic, consumului imediat. Alexander privi la tovarăşul său, pe jumătate întrebător, pe jumătate vesel. De altfel, repaosul era binevenit, îşi mai odihneau picioarele după atîta umblet.

— Zi mai departe, moşule! îl îndemnă el pe Francisco, stîrnind rîsul înfundat al francezului.

Numai Carlos asculta foarte atent şi se minuna cu anticipaţie, deşi cunoştea istoria pe de rost.

— La naştere, femeia mi-a murit! urmă bătrînelul, cu o mină satisfăcută, pentru că tocmai se apucase să sugă tulpina de trestie. Copilul era mic, să fi avut trei săptămîni. Bine, dac-a vrut Dumnezeu s-o cheme! Toţi sîntem muritori! schiţă el o cruce ostenită. Dar eu cu băiatul… ce mă fac? Că sta să moară şi el… de foame.

— Cum, moş Francisco? se miră, sincer, Bonpland. Nu se găsea lapte în tot satul?

— Ei, ei! exclamă Lozano, încălzindu-se puţin în focul povestirii. S-a nimerit atunci că nu mai născuse nici o femeie să mi-l ia pe băiat, să-l hrănească. Iar vite, de la care să capăt lapte, nu aveam. Păi, eu ce v-am spus? Oameni săraci, ne ţinem cu roadele pomilor. Să-l înţarc… cum, păcatele mele? Că era tocmai ca un căţel care n-a făcut ochi. Şi plîngea, domnilor!! Şi plîngea!

— Destul de încurcată poveste, într-adevăr! spuse Alexander cu interes. Presupun că nu l-ai lăsat să piară!

— A, cum era să-l las? Că atunci nu mai băteaţi dumneavoastră atîta cale pînă la mine!

Moşul, cu o şiretenie de actor, încerca să mărească tensiunea, pregătindu-şi lovitura. Europenii prinseră însă manevra şi, printr-o înţelegere tacită, hotărîră să nu mai intervină în nici un fel.

— Ia să vedem, ce credeţi că m-a luminat cerul să fac? întrebă Lozano, simţind că pierde din teren.

— Ce? întrebă Carlos del Pino, cu sufletul la gură.

Francisco privi nemulţumit la naturalişti şi muşcă, nervos, din trestie cu ultimii dinţi rămaşi în gură.

— Degeaba mai întreb! îşi dădu el singur curaj. N-o să ghiciţi

niciodată. Păţania mea e unică în toată lumea.

— Ce-ai făcut, moşule? repetă Carlos.

— Uite ce, fiule! L-am pus să sugă la pieptul meu. Da! Şi ce să vezi? Suge… bietul copil, că era rupt de foame. Glumă e? Că flămînzise două-trei zile. Cu chiu, cu vai, minţindu-l eu aşa, mai legănîndu-l, adoarme. Asta se-ntîmpla cum ar fi azi. Mîine iar se pune pe plîns. Iar îl pun şi eu să sugă.

— Şi, şi? îl zori servitorul, care – grozav de nerăbdător să ajungă la marea surpriză – nu gusta de loc lungirile meşteşugite ale bătrînului.

— Mă durea pieptul, domnilor, parcă aş fi lucrat o zi şi-o noapte cu toporul, la pădure. „Ce să mai fie şi-asta?” mă întrebam eu, dar nu puteam spune nimănui, era lucru cam de ruşine. Unde s-a pomenit să sugă un copil la piept de bărbat?

— Ei! se agită Carlos, în culmea nerăbdării.

— Pe seară, băiatul meu se potoleşte deodată. Mă uit şi mă sperii. Din sînul meu curgeau picături de lapte curat!

Moş Francisco dădu cu trestia de pămînt, îşi rezemă mîinile pe genunchi, cu coatele în afară şi-i ţintui pe europeni cu o privire triumfătoare.

— E un fenomen cît se poate de firesc, spuse Humboldt, după o scurtă tăcere. Şi foarte uşor de explicat.

— Vă vine greu să credeţi! replică Lozano, după tipicul lui, neluînd în seamă calmul ascultătorilor albi.

Povestise de atîtea ori neobişnuita lui păţanie, încît făcuse din ea un veritabil spectacol, cu legi bine stabilite. Conform acestor legi, care cereau cu necesitate un moment de neîncredere a publicului, urma lovitura finală, culmea dramatismului: dovada.

— Bine, domnilor, zise moşul sigur de sine, atunci priviţi.

Îşi descheie cămaşa la piept, cu gesturi de scamator, în vreme ce del Pino bătea din palme ca un copil, fericit cum nu se mai poate de asemenea minunăţie. Într-adevăr, Francisco Lozano nu minţise, el avea sîni, mai puţin dezvoltaţi decît ai unei femei, desigur, dar, în orice caz, veritabili!

— Spuneam că e uşor de explicat, continuă, imperturbabil, Humboldt. Excitate în urma acţiunii suptului, glandele producătoare de lapte, care există în organismul bărbaţilor ca şi la femei, au intrat în funcţiune.

—Domnule! se înfurie moşul la calmul acesta, pe care-l

socotea jignitor. Întîmplarea asta, unică în lume…

—Unică?! Nu, moş Francisco! Ştiinţa cunoaşte de mult cazuri similare, întîmplate cu unele animale…

—Domnule savant, eu nu sînt animal!

—Şi, destul de des, şi cu oamenii. Unii, dragă Aimé, afirmă chiar că, pe continentul nostru, slavii ar deţine întâietatea în ceea ce priveşte frecvenţa fenomenului.

Autoritatea lui moş Lozano se clătina îngrijorător. Pînă şi bunul Carlos începu să-l privească mai puţin încântat. Trebuia să se apere.

— Domnilor, nu ştiu ce-oţi fi vrînd dumneavoastră să spuneţi cu asta, se ridică Lozano în picioare, dar eu, unul, mai bucuros aş crede că vă rîdeţi de mine.

— Nu e de rîs, prietene! încercă Alexander să-l domolească. Posibilitatea alăptării copiilor de către bărbaţi e dovada incontestabilă a faptului – aici Bonpland izbucni într-un rîs cu hohote, văzând figura perplexă a moşneagului – că toate organismele animale s-au dezvoltat dintr-un acelaşi tip de organisme inferioare primare, separarea pe sexe având loc mai târziu şi nu definitiv.

Lozano murmură printre dinţi ceva nu prea greu de înţeles şi părăsi arena, recunoseîndu-se înfrînt. Dar Humboldt, care vorbise serios, regretă că moşul n-a ţinut să aibă explicaţia ştiinţifică a întâmplării sale.

9

Primul contact cu o misiune, cei doi naturalişti îl avuseseră ceva mai înainte, în satul San Femando, şi tot atunci au avut ocazia să poposească la un han pentru străini, căruia în mod curent i se spunea *casa del Rey* – „casa regelui“ – şi unde vizitatorii nu au voie să doarmă decît o singură noapte. Călugărul misionar, un om ursuz şi cârcotaş, se arătă foarte puţin binevoitor. În mijlocul unei naturi atât de darnice, care ar fi trebuit să predispună la veselie şi înţelegere, acreala părintelui devenea şi mai evidentă, şi îndeosebi defectele întregului sistem de organizare a conducerii populaţiei băştinaşe, care lăsa sute de indieni la discreţia unui singur om. Oricît de bine intenţionat ar fi fost acesta, era cu neputinţă să insufle aborigenilor spiritul unei culturi străine, neasimilate de ei într-un proces organic,

firesc.

Rezultatul era că băştinaşii mai mult regresau, decât să progreseze în civilizaţie. „Regimul monahal… transplantat în pădurile Lumii Noi, aplicat raporturilor multiple ale societăţii laice, are urmări cu atât mai funeste, cu cît durata lui e mai mare. El împiedică, din generaţie în generaţie, dezvoltarea facultăţilor intelectuale, împiedică comunicarea între popoare, se opune la tot ceea ce înalţă spiritul şi dezvoltă concepţiile”. La asta se mai adaugă, uneori, dezinteresul călugărilor faţă de soarta celor pe care îi conduceau; domnia bunului plac făcuse, de pildă, ca satul Guanaguana să se mute de mai multe ori, schimbîndu-şi vatra numai pentru că misionarului îi lipsea perspectiva spre pădure sau munţi, ori fiindcă se temea să nu capete friguri din pricina climatului nesănătos. Într-o atare situaţie e lesne de înţeles din ce cauză indienii tînjeau după viaţa dusă de ei în libertate şi de ce aceiaşi locuitori din Guanaguana povesteau, ca pe cel mai mare eveniment, că în urmă cu un an li se permisese ca vreme de trei luni să se întoarcă în pădure, unde s-au hrănit cu ierburi şi fructe.

De altfel, însăşi încercarea de a-i convinge pe indieni să treacă de la stadiul obţinerii hranei din natură la acela al practicii agriculturii era, după Humboldt, sortit eşecului, aşa cum o confirmase, pînă atunci, şi istoria. „Nicăieri nu s-a văzut ca sălbaticul liber şi rătăcitor prin pădurile zonei temperate să abandoneze de bună voie viaţa de vânător pentru a îmbrăţişa viaţa agricolă. Această trecere, cea mai dificilă şi cea mai importantă din istoria societăţilor omeneşti, nu poate fi provocată decît prin forţa împrejurărilor. Atunci când, în migraţiile lor îndelungate, hoardele de vânători, respinse de alte hoarde războinice, ajung în cîmpiile zonei eehinocţiale, obscuritatea pădurii şi întîlnirea unei vegetaţii bogate le fac să-şi schimbe obiceiurile şi caracterul”, adică să treacă la o viaţă stabilă.

Dar celor doi naturalişti nu le lipseşte prilejul de a veni în contact cu o viaţă monahală admirabil organizată, şi aceasta s-a întîmplat cînd au ajuns la mănăstirea Caripe.

Situată într-una din depresiunile transversale ce străbat Sierra Guacharo, mănăstirea şi-a luat numele de la valea ce-o adăposteşte. Humboldt, Bonpland şi del Pino ajung acolo la jumătatea lunii septembrie şi se bucură de o primire călduroasă.

— Chiar din Europa veniţi? întrebă stareţul călugărilor, care parţineau ordinului capucinilor aragonezi.

— Din Europa, părinte! răspunse Alexander, respectuos.

— Creştini amândoi, nu? îi iscodi bătrânul.

— Creştini, părinte! se înfipse Bonpland, cu tot curajul.

— Auzim că fraţii noştri întru credinţă de pe acolo vorbeau să se lepede de sfînta biserică… Unde v-aţi născut, fii mei?

— Eu în Franţa, părinte stareţ, dar domnul baron în Pru…

Aimé se încurcă şi roşi tot, căutînd, neputincios, un mod de a ieşi din încurcătură. Stareţul înţelese.

— Ştim, ştim că prusienii sînt protestanţi! zâmbi el, îmbunat. Nu ne supărăm pentru asta. Ca buni catolici ce sântem, datoria noastră e să dăm găzduire tuturor, căci toţi oamenii au sufletul de la Dumnezeu lăsat…

N-ar fi fost exclus ca toleranţa stareţului, care nu era mai puţin o încălcare a canoanelor prescrise de sfinţii părinţi ai catolicismului, să se datoreze prezenţei lângă mănăstire a satelor de indieni, proaspăt convertiţi la religia spaniolă.

— Părinte, am vrea să vedem peştera de lîngă mănăstire, *Cueva del Guacharo,* care, alături de minunea bătrânului Francisco Lozano, cel ce şi-a alăptat fiul, trece drept una dintre atracţiile ţinutului.

— Multe sînt minunile domnului Dumnezeu! îşi ridică stareţul mîinile spre cer. Cum vă e voia, fiilor! Deşi hârtiile voastre poartă peceţile regelui, lăudat fie-i numele, îndeletnicirea pe care spuneţi că o aveţi mi se pare ciudată. La ce vă foloseşte să colindaţi pământul altora? La ce bun adunaţi ierburi şi vă uitaţi la cer prin sticlele voastre? Nimic din ce strângeţi şi măsuraţi nu-i al vostru! Atunci de ce atîta osteneală?

În valea Caripe, umbrită de pereţi uriaşi de piatră, de-a lungul cărora se căţărau uriaşii arbori ai tropicelor, era umezeală şi frig. Soarele ajungea rar pînă la mănăstire, de aceea climatul se menţinea răcoros în tot timpul anului şi era căutat de orăşenii cu dare de mînă, unii venind aici să-şi caute sănătatea. Capucinii o duceau bine din punctul de vedere al bogăţiilor pămînteşti, iar dacă şi bogăţiile care rămîneau să şi le strîngă în ceruri ar fi arătat la fel cu acestea, atunci ei ar fi avut toate motivele să se socotească fericiţi.

Indienii din jurul aşezămîntului sacru, consideraţi pe bună dreptate începători în ale călugăriei, erau puşi să facă muncile

mai mărunte, care nu cereau prea multă concentrare spirituală, adică să cultive şi să îngrijească plantaţia de arbori de cafea, aducătoare de mulţumiri şi mîngîieri mănăstirii. Bieţii băştinaşi, copleşiţi de atmosfera de pioşenie, deveniseră şi ei foarte gravi şi tăcuţi, aşa cum de obicei nu le e felul. De altminteri, călugării îi tratau cu multă blîndeţe, cum iarăşi, de obicei, nu se prea întîmpla în alte misiuni, şi asta nu pentru simplul fapt că indienii le munceau plantaţia – ei făcînd acelaşi lucru şi aiurea – ci, probabil, şi dintr-un sentiment de respect pentru aproapele lor, în spiritul celei mai autentice morale creştine.

Tendinţa de a-i imita pe albi se manifesta la indigeni în toate chipurile, de la cele comice şi inofensive, cum erau tatuajele identice cu uniformele soldaţilor spanioli, până la cele mai grave şi aducătoare de prejudicii: lupta fratricidă între triburi pentru a-i aduce la supunere pe indienii ce se împotriveau dominaţiei europene. Mulatrii se simţeau jigniţi, ca şi Carlos del Pino, dacă cineva îi numea indieni. Mai mult, indieni sadea se socoteau reprezentanţi ai rasei albe, dîndu-şi toate ifosele de rigoare şi oferind astfel un jalnic spectacol al degradării umane. Un asemenea om, în fond naiv şi vrednic de plîns, vor mai întîlni naturaliştii pe cursul lui Orinoco.

Localnicii la care Humboldt se interesase asupra locurilor demne de vizitat din misiunea *chaymasi*-lor le recomandaseră în mod special peştera, în spaniolă *Cueva del Guacharo,* o altă sursă de venituri a mănăstirii Caripe. Aşa că amîndoi prietenii îl grăbiră pe stareţ să le dea călăuze, pentru a-i conduce într-acolo. Acesta nu întîrzie să le facă pe plac, şi iată-i, în ziua de 18 septembrie, pornind spre peşteră, însoţiţi de mai mulţi indieni şi călugări ce cunoşteau rosturile ei, înarmaţi, pe lângă puşca luată de Aimé, şi cu prăjini lungi de cate 15–20 de metri, colaci de frînghie, crengi îmbibate cu ulei spre a fi preschimbate în torţe şi alte asemenea unelte, cum se cere pentru o ispravă ca cea pusă la cale.

Cueva se găsea într-o vale învecinată, aşa încît alaiul speologilor improvizaţi trebui mai întîi să ajungă în valea cu pricina şi să meargă de-a curmezişul ei, pînă întîlni torentul al cărui izvor era chiar în fundul peşterii. Apoi o luară pe lângă el tot în sus, spre amonte. Părea că natura vrea cu tot dinadinsul să-i uimească pe cei doi europeni, fiindcă le scosese în cale tot ce aveau munţii Guacharo mai sălbatic şi grandios. Poteca

îngustă urca şi cobora pe lîngă torentul repede, uneori traversîndu-l dintr-o parte în alta pe pietre şi trunchiuri de copaci, alteori luînd-o drept prin apă. Valea se îngusta văzînd cu ochii, pereţii ei deveneau tot mai abrupţi, ca o capcană. Alexander nu ştia încotro să privească mai întîi. Toate speciile, genurile şi familiile de plante pe care altădată le văzuse numai în cărţi, învăţîndu-le cu sîrguinţa unui şcolar, le găsea acum în deplinătatea splendorii lor, ca pe nişte vechi şi dragi cunoştinţe, cărora le striga numele, de parcă ar fi fost oameni. Capucinii, pesemne învăţaţi cu năzdrăvăniile mirenilor ce poposeau în chiliile lor, nu se arătară gata să participe la beţia de cunoaştere a baronului. Ei păşeau mai departe cu grijă, la distanţe mari unul de alţii, ca să nu se stingherească cu prăjinile destinate unor activităţi obscure, iar Bonpland, găsind răgazul să-i observe mai cu atenţie, îşi dădu seama că erau şi dînşii nişte oameni necăjiţi, preocupaţi de grijile lor; pacea sufletească, ce-ar fi trebuit să pogoare în sufletele celor care s-au rupt de viaţa lumii le mijea cu greu în cugetele rămase omeneşti, chinuite de asprele canoane monahale.

Poteca părăsi brusc albia torentului, se prefăcu într-o scară săpată în zidul din stânga al văii atît de îngustă acum, şi deodată călugărul din frunte se opri şi anunţă, cu o voce amplificată de ecouri, printre zgomotele apei ce cobora vijelios pragul unei cascade:

— *La Cueva del Guacharo!*

Peştera era chiar deasupra capetelor lor; gura ei fusese înfundată de ierburi, arbuşti şi liane, astfel că abia se putea distinge, ca o pată mai întunecoasă, în covorul vegetal. Pe stînca prăvălită deasupra ei creştea un formidabil meterez de arbori ciclopeeni, cărora unghiul de perspectivă le mărea şi mai mult dimensiunile, înfipţi cu vârfurile în cer, atît de peste măsură de sus, încît crengile apăreau doar ca nişte frunze ridicole pe trunchiurile acelea de o grosime incredibilă. Humboldt trecu de la admiraţie la o sobră clasificare şi descriere, în vreme ce suita lui se instala pe o mică platformă, la punctul terminus al capricioasei cărări, lângă peşteră.

— Cred că trebuie să luăm cîteva măsuri de siguranţă înainte de a intra înăuntru, nu? întrebă Aimé, cu o sumedenie de strâmbături şi ezitări, căci încă nu ajunsese să vorbească o spaniolă prea curgătoare.

— Domnule, îi răspunse căpetenia capucinilor-călăuze, principalul e să nu vă speriaţi de *guacharos.*

— Păsările? Am auzit că nu atacă omul, dacă nu sînt întărâtate.

— Nu atacă, domnule, aşa-i, dar scot nişte strigăte… nişte strigăte! zise liniştit călugărul. Chiar şi pe noi ne mai sperie din cînd în când.

— Hm! scoase Aimé o exclamaţie echivocă, şi-şi strânse arma la piept, ca pe o ultimă speranţă de salvare.

Cu o îndemînare dovedind practică îndelungată, călugării se legară cu o frânghie, între ei şi de europeni. Humboldt luă o altă frânghie, ceva mai lungă, şi o legă de un arbust din gura peşterii, petrecîndu-şi apoi colacul pe după umăr (intenţiona să-l desfăşoare pe măsura înaintării în măruntaiele pământului, să însemne printr-un nod cînd vor ajunge în fundul cavităţii, pe urmă să măsoare frânghia, astfel desfăşurată, ca să afle ce adîncime avea *cueva).* În sfârşit, călăuzele se închinară şi pătrunseră cu toţii în grotă.

În ciuda vegetaţiei ce încă creştea pe o distanţă de 30–40 de paşi în interior, lumina zilei pătrundea şi ea adînc în cavitate (Humboldt însemnă cu un prim nod locul unde călugării aprinseră torţele şi-l găsi la 430 picioare adîncime[14] faţă de intrare). Imediat ce flăcările prinseră să pîlpiie, oamenii auziră distinct strigătul, într-adevăr infernal, al rîndunelelor de noapte, numite de indieni *guacharos.* Fie că pînă atunci zgomotul torentului le acoperise glasurile, fie că abia la vederea punctelor de foc ale torţelor ele se porniră să strige, însă ţipetele neaşteptate produseră tuturor o reacţie neplăcută, mai ales lui Bonpland. Ecourile ce se întretăiau în aerul umed amplificau concertul acesta oribil, care se înteţi pînă la paroxism atunci cînd călugării şi indienii aprinseră torţele la capătul lungilor prăjini şi astfel le ridicară până spre tavanul înalt al *cuevei*, acolo unde *guacharos* îşi făcuseră cuiburile şi unde roiau cu sutele, ca un nor de furtună.

Sub îndrumarea călugărilor, indienii vin în peştera Guacharo o dată pe an, în preajma zilei sfântului Ion, purtînd cu ei mai multe prăjini, aidoma celor folositt acum. În vîrful unora înfig torţe, iar cu celelalte distrug cuiburile construite de păsări în crăpăturile tavanului. Puii, care la acea dată sînt destul de mari,

---

[14] Un picior are lungimea de 0,33 metri (n.a.).

dar încă n-au învăţat să zboare, cad pe podea cu miile, unde, dacă n-au murit, sînt ucişi, în vreme ce păsările mature roiesc în jurul oamenilor, strigînd înspăimântător, ba chiar, după menţiunea unui doctor scandinav, Orjan Olsen, adeseori fac victime în rîndul acestora.

Toată operaţia are drept scop recoltarea unei excelente grăsimi pe care o conţin trupurile puilor de *guacharos.* În mănăstire, zilele în care se efectuează procesul de recoltare sînt denumite „epoca recoltării uleiului”.

simea e adunată atît în peritoneul puilor, cât şi într-o excrescenţă adipoasă ce le atîrnă între labe. Indienii construiesc mai multe colibe din crengi şi frunze de palmier, la intrarea în grotă, aprind focuri pe care aşază vase mari de lut şi acolo topesc şi extrag uleiul, aparţinînd, evident, capucinilor, foarte căutat şi apreciat în regiune, pentru că se poate păstra pînă la un an de zile, fără să se rîncezească. Pe de altă parte, resturile de fructe dure şi uscate scoase din stomacul puilor constituie un celebru remediu împotriva frigurilor – calamitate a zonei tropicale.

„Ar părea natural, nu uită să observe Alexander, ca produsul vânătorii să aparţină acelora care o întreprind; dar în pădurile Lumii Noi, ca şi în centrul civilizaţiei europene, dreptul public este modificat după raporturile care se stabilesc între cel mai tare şi cel mai slab, între învingători şi învinşi”.

Pe o lungime de 470 de metri, peştera păstrează aceeaşi lărgime şi înălţime.

— Aimé, strigă Humboldt, încearcă să dobori o pasăre, ca s-o studiem!

Francezul se execută, cu o grabă ce-i trădează plăcerea. Ridică arma spre tavan şi trase la nimereală, în întuneric, de unde, spre marea lui satisfacţie, căzură nu o singură pasăre, ci două.

— Foarte bine. Avem două exemplare! exclamă Alexander, ridicîndu-le.

— E doar o întâmplare! încercă Aimé să pară modest. De fapt, nici n-am ochit…

— Vezi, îl întrerupse Humboldt, cu zîmbetul lui ironic, binevoitor, sunt primele păsări de noapte din categoria dentirostrelor!

Bonpland înghiţi în sec. Guacharos aveau penele gri-albăstrui, cu nuanţe întunecate, împestriţate de striuri şi puncte negre. Dungi albe, de forma unei inimi şi cu marginile negre, le împodobeau capul, aripile şi coada.

— Uite, au ochii albaştri! exclamă uimit Bonpland.

— Ies afară numai noaptea! adăugă unul dintre călugări. Mai ales cînd e lună. Indienilor le e frică de ele.

— De ce?

— Ei spun că sunt sufletele strămoşilor lor, domnule! mărturisi abătut capucinul. Zadarnic ne străduim să le insuflăm

credinţa creştinească despre lumea de dincolo!

— Nu trebuie să vă surprindă, părinte! Să ne aducem aminte de antici!... Oare n-a coborît Ulise în infern printr-o deschizătură a pământului, ca să se întâlnească acolo cu umbra mamei sale?

— Credinţă păgînească, domnule! se apără călugărul, printr-o ridicare a mâinii, ca la afurisenie.

— Dar nu numai triburile seminţiei *chaymas* îşi situează lumea de dincolo în locuri concrete, îndeplinind anumite condiţii geografice sau consacrate prin credinţe. Şi unele triburi din America de Nord procedează într-un mod asemănător.

— Şi cum, se interesă Aimé, ei spun că aici, în cueva...

— Întocmai, domnule! în fundul cuevei, acolo unde n-a păstruns încă nimeni, s-ar afla împărăţia morţilor. De altfel, când cineva dintre ai lor şi-a dat sufletul, indienii nu zic că a murit, ci că s-a dus în *Cueva del Guacharo.*

Era lesne de văzut, şi fără explicaţiile călugărului, că băştinaşii nu se simţeau de loc în apele lor. Se strânseseră, grămadă, cât mai departe de albii profanatori ai duhurilor celor morţi şi-şi agitau făcliile, apărîndu-se de un eventual atac al răposaţilor. Şi Bonpland nu-şi reţinu un zîmbet; nu spaima bieţilor oameni şi nici credinţele lor nu erau hilare, ci rezultatul strădaniei depuse de capucini pentru a-i creştina.

— Atunci *guacharos* sînt socotiţi de indieni strămoşii lor! zise el, aprobat pe tăcute de călugăr.

— Şi ce părere au ei despre mâncarea preferată a acestor strămoşi? După cojile de pe podea, ei nu sînt carnivori, ca păsările de noapte din Europa. Preferă doar fructele cele mai tari.

— Da! Le dau durmul de sus, să se spargă de pietre, şi aşa le scot miezul. E mult ulei în ele.

Toate strădaniile de a-i convinge pe indieni să meargă mai departe se loviră de refuzul lor categoric. Nici un om viu nu pătrunsese pe domeniul rezervat morţilor. Cum ar fi putut ei s-o facă? De aceea Humboldt se văzu nevoit să renunţe la măsurarea adâncimii peşterii şi de a mai căuta izvorul torentului.

Sentimente felurite îl încearcă acum pe Alexander. Amintiri, pe care le crezuse uitate, despre galeriile minelor din Freiberg se amestecă cu nostalgia patriei lăsate atît de departe, cu gânduri despre fratele lui şi despre prieteni. Şi apoi incidentul datorită

căruia se întorceau spre lumina zilei îi atrăsese atenţia asupra indienilor şi-l făcea şi pe el să cugete la efectele convertirii lor la creştinism.

La data aceea, Humboldt nu-i cunoscuse încă pe indienii „sălbatici”. Dar peste mai mulţi ani, cînd şi-a editat însemnările de călătorie, a putut afirma: „Folosesc cu regret cuvîntul *sălbatic*, pentru că el indică, între indianul supus, care trăieşte în misiuni, şi indianul liber sau independent o diferenţă de cultură care e adesea dezminţită prin observaţie. În pădurile Americii meridionale există triburi de indigeni care, adunaţi paşnic în sate, se supun unor şefi, cultivă, pe un teren destul de întins, banane, manioc şi bumbac şi îl folosesc pe acesta din urmă pentru a ţese hamace. Ei nu sînt de loc mai barbari decît indienii din misiuni, care au fost învăţaţi să-şi facă semnul crucii...”

10

O eclipsă de soare anunţată de multă vreme şi pe care Humboldt ţinea să o studieze pe îndelete cu toate instrumentele lui astronomice îi readuce pe cei doi prieteni la Cumaná, pe-un drum ce traversează munţii Santa-Maria, grăbindu-se să ajungă în oraş înaintea zilei de 28 octombrie, cînd urma să aibă loc fenomenul.

Şi reuşesc, într-adevăr, să vină mai înainte, având astfel ocazia să treacă şi printr-un accident stupid, cum numai întâmplarea ştie să-l regizeze şi care era să-i coste pe amândoi viaţa. În dimineaţa lui 27 se plimbau împreună pe colinele de pe ţărm, în preajma portului, la o oră cînd oamenii încă nu-şi părăsiseră culcuşul. Faptul că un indian din tribul *zambos* îi urmărea de la distanţă, nu le-a atras la început atenţia, cufundaţi, cum erau, în veşnicile şi complicatele lor discuţii de naturalişti. Aşa că indianul, o namilă de om, reuşi să se strecoare pînă aproape de dânşii, fără a le da de bănuit.

Când văzură, aproape în acelaşi timp, că indianul dă la iveală o măciucă şi se îndreaptă spre ei fără un cuvînt şi cu un calm care te înfiora, a fost prea tîrziu ca să mai ceară ajutor sau să acţioneze logic. O rupseră la fugă, strigînd, pesemne la fel de ascuţit ca şi păsările *guacharos,* ca să-i facă atenţi pe cei cîţiva amatori de baie matinală, care începuseră să populeze plaja de la picioarele falezei. Aceştia, din fericire, auziseră ţipetele şi se

puseră în mişcare, determinîndu-l pe indian să mărească pasul. După cîteva secunde, el îşi ajunse din urmă victimele şi roti măciuca, lovind mai mult la întâmplare, sigur că-şi va atinge ţinta. Şi, din păcate, nu greşi. Bonpland alunecă pe o piatră şi nu mai avu timp să se ferească, aşa cum făcu Humboldt, alegîndu-se cu o lovitură straşnică la cap, care-l doborî la pămînt.

Din fericire, Aimé purta o şapcă groasă, iar măciuca îl atinsese lateral, altminteri îndemânarea cu care unealta morţii fusese mânuită l-ar fi ucis, fără îndoială. Fie că indianul nu se aşteptase la o victorie chiar atît de uşoară, fie că urmarea atacului său l-a speriat puţin, el ezită să-şi continue „opera”, fără a-l buzunări măcar pe cel căzut. Aceasta permise urmăritorilor să ajungă, în cea mai mare goană, la locul atentatului şi să-l imobilizeze pe indian. Humboldt, care se aruncase din primul moment asupra prietenului, îl cercetă minuţios şi răsuflă uşurat, dindu-şi seama că nu se întâmplase nimic ireparabil.

După cum au aflat mai tîrziu, indianul *zambo,* căruia oamenii îi şi administraseră pe loc o corecţie înainte de a-l tîrî spre oraş, făcuse parte din echipajul unui vas de corsari din insula Santo-Domingo şi în urma unui scandal cu căpitanul fusese debarcat şi părăsit pe coastele de la Cumaná. Dar nici atacul tâlhăresc, nici antecedentele acestui autentic pirat, nici faptul că Aimé a avut apoi săptămâni în şir dureri violente de cap nu i-a împiedicat pe cei doi prieteni să se îngrijoreze la auzul ştirii că indianul va fi închis în fortăreaţa San-Antonio şi să se întristeze că va fi executat. Ei se rugară de ofiţerul însărcinat cu escortarea prizonierului să-i schimbe pedeapsa, ceea ce nu le reuşi; apoi aflară că piratul evadase din închisoare şi se liniştiră.

Eclipsa avu loc fără a aduce vreo noutate astronomică deosebită. În schimb o ceaţă roşiatică începu să cuprindă cerul de la o zi la alta, mai întâi străvezie, vizibilă doar la apus şi la răsărit, cînd lumina, străbătînd-o oblic, o scotea în evidenţă, pe urmă din ce în ce mai groasă şi mai opacă. Cei din oraş dădură semne de nelinişte şi preziseră o calamitate. Deşi anotimpul lui calendaristic trecuse, sezonul ploios al anului aceluia ţinu să-şi ia rămas bun printr-o furtună de mari proporţii, pe care o trimise asupra locuitorilor din Cumaná. În noaptea precedentă norul sîngeriu ce plutea la mare înălţime se îngroşase într-atîta, că luna nu se mai ghicea decît după un gigantic hallo albăstrui.

La ora două după-amiază, alţi nori, „extraordinar de negri”, după caracterizarea lui Alexander, se ridicară la zenit, parcă undeva vălul atmosferei ar fi fost spart şi întunericul cosmic s-ar fi năpustit peste pămînt. Apoi, dintr-o dată, cu bruscheţea specifică tropicelor, se porni o avalanşă de descărcări electrice, a căror intensitate, la noi, în zona temperată, nu e atinsă nicicând. Tunetele pocneau sec, aidoma unor arme formidabile, încărcate cu pulbere pînă la gura ţevii, şi zgomotele lor creşteau insuportabil printre pîrîiturile asurzitoare ale trăsnetelor, ca nişte fâşii interminabile de pânză pe care cineva le rupea demonic sus, printre norii răsuciţi într-un haos de sfîrşit al lumii.

Străzile oraşului se goliseră de trecători, căci vântul îndoia copacii pînă-n pămînt şi nimeni n-ar fi rezistat infernului de afară. Bonpland, cu mâinile la urechi, studia cîteva din plantele abia culese, iar Humboldt, în hamac, urmărea de la distanţă electrometrul ce părea depăşit de cantitatea de electricitate strînsă în aer. Aşa se scurseră două ceasuri, fără o picătură de ploaie care să domolească stihiile întărîtate şi să aşeze praful răscolit, purtat în toate direcţiile ca o ceaţă asfixiantă.

Exact la ora 4 şi 12 minute, cum a constatat Humboldt, care avea cronometrul sub ochi, un tunet înspăimântător, cel mai năprasnic din toate, păru că sparge şi dărîmă tot cerul, zgîlţîi geamurile, făcîndu-le ţăndări, şi o clipă uraganul se opri, parcă şi el speriat ca de o boroboaţă. Humboldt avu impresia că ceea ce a urmat era tot un efect al bubuiturii fantastice, care îi despicase nervii, însă îl văzu pe Bonpland făcând ochii mari şi căzând cu scaun, cu tot, masa răsturnîndu-se, ca şi cum un duh ar fi intrat sub ea; hamacul fu zgîlţîit cu o violenţă de nedescris şi auzi pereţii pîrîind, gata să se prăvale.

— Cutremur! ţipă francezul şi sări literalmente în sus, gata să se năpustească afară.

Humboldt ascultă calm, ca orice om de ştiinţă. Prin urletele urgiei dezlănţuite se auziră voci omeneşti pline de spaimă, femei chemîndu-şi copiii, şi acelaşi cuvînt, repetat de sute de ori:

— Cutremur! Cutremur!

Nici doi ani nu trecuseră de cînd Cumaná fusese nimicită de un seism asemănător.; aceasta e şi explicaţia că oamenii ieşiră până la unul afară, departe de case, sub ploaia ce se pornise de cîteva minute, o dată cu o rafală puternică de vînt. Şi la un

interval de 15 secunde se produse o a doua mişcare de teren, urmată apoi de o a treia, cu mult mai slabă, dar abia peste vreo cinci ore, cînd deja lucrurile începuseră să reintre în normal.

Se zice că au existat şi zgomote subterane care au însoţit cutremurul, deşi naturaliştii nu le auziseră (sclavii care scoteau apă dintr-o fîntînă, pe moşia colonelului de artilerie Don Antonio Montana, aproape de Rio Manzanares, auziră, în interiorul fîntînii, o asemenea bubuitură, de parcă stăpînul lor, în urma vreunei boli de nervi, ar fi instalat acolo o întreagă baterie de tunuri şi ar fi ordonat foc).

O întîmplare norocoasă opri lucrurile aici, şi oamenii se aleseră numai cu spaima. În schimb, către apusul soarelui, natura vru să-şi ceară iertare că i-a speriat şi le oferi un spectacol ce nu se mai repetă, probabil, niciodată de atunci încoace. Norii se sparseră pe neaşteptate chiar în dreptul astrului vieţii. Înapoia lor, cerul de asfinţit căpătase o culoare albastru-închis, spre violet şi indigo. Soarele ieşi în spărtură, ca printr-o fereastră. Vaporii de apă din aer, ca şi ionizarea puternică a păturilor atmosferice, îi dădeau o înfăţişare fabuloasă – discul lui le apărea pămîntenilor de proporţii enorme, lărgit, desfigurat şi cu marginile unduitoare, exact ca în desenele medievale. Părea că un alt astru şi-a făcut apariţia pe cer, ori cine ştie ce semn dintr-o altă lume se arată oamenilor. Pe marginile spărturii, aflată lîngă orizont, norii deveniseră aurii şi transparenţi totodată, aşa cum nici un pictor n-a reuşit să-i zugrăvească, iar razele soarelui scăpară pe dedesubtul lor şi se împrăştiară într-un evantai pe cît de mare, pe atît de delicat, strălucind în toate culorile curcubeului, pînă dincolo de zenit, pe fondul cenuşiu- întunecat al celorlalţi nori. Şi soarele ardea cu adevărat, pîlpîind, ca o nestemată cerească, pe mînerul evantaiului ce-şi schimba mereu culorile.

În mijlocul unei societăţi dezbinate prin însăşi structura ei, căreia doar i se flutura pe dinaintea ochilor stindardul egalităţii între oameni, Humboldt, ca mai toţi savanţii, şi-a căutat idealul în activitatea lui ştiinţifică. Şi natura a devenit pentru el, pe lîngă obiect de studiu, şi loc de refugiu din calea răutăţii omeneşti ridicată la rang de principiu călăuzitor: „Călătorul care străbate peste mări şi ţări, ca şi istoricul care cercetează veacurile, are înaintea ochilor priveliştea întristătoare şi uniformă a dezbinării omeneşti. De aceea, oricine năzuieşte la

repausul sufletesc în mijlocul duşmăniilor nepotolite ale popoarelor simte o plăcere să-şi cufunde privirile în viaţa liniştită a plantelor şi în sanctuarul puterilor naturale; sau, lăsându-se în voia acelui îndemn înnăscut în inima omului, el ridică, plin de presimţire, ochii către înălţimi, unde stelele îşi împlinesc, într-o armonie netulburată, mişcarea lor eternă.“

Poate ultima frază să fi fost scrisă de marele naturalist în amintirea grandiosului fenomen la care-a asistat cu o săptămână după cutremur. În orice caz, săptămâna aceea fusese un prilej de frică neîncetată pentru cei din Cumaná, fiindcă mai multe zile la rînd furtuna s-a repetat – cei drept mai puţin furioasă – ca o reprezentaţie de teatru. A început şi s-a terminat la aceleaşi ore, şi bieţii oameni s-au temut că după ea, în fiecare zi, va urma şi cutremurul. Prietenii nu scăpară nici ei acestei tensiuni care macină nervii.

„Din copilăria noastră, mărturiseşte Humboldt posterităţii, ideea unor contraste sigure ni se întipăreşte în minte; apa ne pare un element mobil, pămîntul o masă imuabilă şi inertă. Aceste idei sînt, ca să zic aşa, rezultatul unei experienţe zilnice; ele se leagă de tot ceea ce ne e transmis prin simţuri. Atunci cînd se face simţit un cutremur, cînd pămîntul se clatină pe vechile lui fundamente, pe care noi le crezusem atît de stabile, o clipă ajunge ca să risipească iluzii îndelungate. E ca o trezire, dar o trezire penibilă. Simţim că am fost înşelaţi de un calm aparent al naturii; din acest moment, la cel mai mic zgomot, ne temem pentru prima dată de un sol pe care am păşit cu încredere. Dacă cutremurele se repetă, dacă ele devin frecvente timp de mai multe zile la rînd, nesiguranţa ne dispare rapid. În 1784, locuitorii Mexicului se obişnuiseră să audă tunetul bubuind sub picioarele lor, aşa cum noi îl auzim deasupra capului. Încrederea renaşte uşor în om; şi pe coastele Perului oamenii au ajuns să se obişnuiască cu ondulaţiile solului, la fel ca pilotul cu legănările vasului pe valuri.

Zilele trecură fără nici un alt accident. Şi veni noaptea de 11 spre 12 noiembrie, senină şi rece, ea o noapte de iarnă cu ger. Bonpland încercă zadarnic să adoarmă, chinuit cum era de amintirile celor dragi, de gînduri frumoase şi triste despre Alexander şi despre oameni. Alexander dormea, legănîndu-se uşor în hamac şi zîmbea în somn ca un copil, cu visele lui. După ce se perpeli în aşternut pînă tîrziu după miezul nopţii, Aimé ieşi

tiptil în galeria dinspre curtea interioară a casei. Pe umeri îşi luase o haină şi se aşeză rezemat de perete, cu ochii la cerul imens, pe care stelele sclipeau fără încetare, ca şi cum ar fi semnalizat ceva. Răsuflă adînc; acum îl părăsiseră gîndurile; se bucura doar de noaptea acea minunată. Îşi spune că uneori e tare bine să poţi fi singur, numai cu tine...

O stea căzătoare trecu spre orizont, lăsînd în urmă o dîră arcuită, persistentă, parcă cineva ar fi tras o linie cu creta pe tabla neagră a bolţii. Bonpland încercă să-şi formuleze trei dorinţe, dar, pînă să ajungă la a doua, urma stelei se stinse. Zîmbi, jumătate amuzat, jumătate trist. Dar iată că o nouă lumină seînteie lung pe cer în aceeaşi direcţie, şi nici nu apucă să dispară că alte trei, în grup, coborîră pe urma ei, şi apoi altele, cinci, zece, o sută. Aimé rămase cîteva clipe zăpăcit, pe urmă dădu buzna în casă, împiedicîndu-se de un scaun şi căzu cît era de lung.

— Alexander! strigă el. Alexander i

— Hm! Ce? făcu baronul.

— Vino repede! Plouă! Plouă cu...

Zăpăcit de prea brusca trezire şi de zgomot, Alexander găsi pe dibuite ieşirea, în vreme ce Aimé îl zorea de la spate.

— Ce... plouă? Şi?...

— Priveşte! Priveşte odată!

— Unde? Ooo!

— Plouă cu stele, Alexander!

— Stai aici! porunci Humboldt, dezmeticindu-se deodată. Stai... să-mi aduc instrumentele! Iute, iute!

Aimé rămase cu capul pe spate şi auzi, ca prin vis, bufnituri înăuntrul casei: era mobila trîntită de baron, care-şi căuta aparatele. Ploaia de stele nu numai că nu încetă – de altfel francezul nici n-ar fi putut să-i împiedice oprirea – ci mai mult se înteţi. Sute, mii de dungi albe, uşor gălbui (de loc roşiatice, cum se întîmplă în mod obişnuit, şi asta din pricina marii

puri

tăţi a aerului de după furtunile repetate, care nu mai filtra lumina, lăsând să treacă doar partea dinspre roşu a benzii spectrale) se întreţeseau intr-o dantelă fantastică, apoi, cîteva clipe, deveneau paralele, şi iar se încrucişau, parcă bătute de-un vînt capricios al înălţimilor.

Alexander îşi făcu apariţia precipitat, cu braţele pline de instrumente.

— Mai cad?

— Oho, şi încă cum! rîse Aimé extaziat.

— Ohsearvă, băiete! Nu scăpa nici un amănunt! Pînă instalez eu luneta, mi-e frică să nu se oprească. Aşa!

Multe stele căzătoare aveau cîte un sîmbure luminos, mare cam cît discul lui Jupiter văzut cu ochiul liber, iar din el se răspândea, pe tot traiectul, un nor de scîntei – adevărat foc de artificii. Ici-colo, cîte un bolid părea să explodeze, dar mai erau şi unii, pesemne mai mari, care nu explodau, nici nu se aprindeau şi în urma cărora rămânea o bandă fosforescentă, lată.

Alexander se adînci în studiu, scoţând exclamaţii şi murmure de neînţeles. Aimé rămăsese tăcut, martor al acestui spectacol unic. Toate deziluziile şi suferinţele lor erau răsplătite împărăteşte, căci nu e puţin lucru să traversezi oceanul pentru a vedea o ploaie de stele care dura de mai bine de-o oră şi încă nu da semne că ar avea de gînd să se oprească.

Locuitorii oraşului continuaseră să doarmă, cei mai mulţi neavînd habar de grandioasele fulgerări din miez de noapte, petrecute într-o linişte de basm, chiar ca la porunca unui personaj de poveste. Era uimitor să stai sub canonada fantastică a meteoriţilor, să aştepţi din moment în moment ca fulgerele acelea să dea naştere unor tunete pe măsură, şi totuşi să nu auzi decît zgomotele obişnuite ale nopţii de tropice, vîntul, vuietul depărtat al oceanului. Asta te făcea să crezi că-i un vis şi te mai şi speria puţin, dîndu-ţi bănuiala unei invazii cosmice, cu atît mai temute, cu cât trecea neobservată. Contururile caselor, negre, se decupau pe cerul vărgat şi, undeva, luna râdea mai departe, sarcastic, lampion într-o sală de bal, creatoare a iluziei că totul e confecţionat într-un teatru, unde un creier genial face să treacă, prin faţa unei cortine negre de catifea, serpentine şi bulgări de confeti, tăind răsuflarea spectatorilor.

— E o prostie, îţi spun! repetă Humboldt pentru a treia oară.

Cine a zis că stelele căzătoare sunt produsul unei stări speciale a atmosferei terestre e un fantezist, pricepi? Ele vin către noi din marele spaţiu. Din marele spaţiu…

Pe la ora patru dimineaţa, sub continua ploaie de lumini fantomatice, orăşenii, pe care cutremurul şi uraganele îi apropiară mai mult de Dumnezeu, începură să iasă spre biserici ca să asculte prima slujbă religioasă. Abia acum strigătele lor de uimire, încîntare şi frică ridicară toată Cumaná în picioare. Şi cu toţii, de la copiii care abia învăţau să meargă, pînă la bătrânii care abia puteau să meargă, ieşiră în pragul caselor şi în curţi, cu acelaşi şi acelaşi strigăt:

— *La lluvia de estrellas cadentes* / Ploaia de stele căzătoare!

Bătrînii se grăbiră să-şi amintească: „pe vremea lor”, la cutremurul din 1766, deci în urmă cu 43 de ani, mai fusese o *lluvia de estrellas,* ce-i drept nu aşa grandioasă. Din acest moment, de parcă cerul s-ar fi arătat mulţumit că a atras atenţia oamenilor, stelele căzătoare începură să se rărească, fără a dispare cu totul, şi pînă să se oprească mai trecu încă vreun sfert de ceas după ce soarele răsărise.

Humboldt şi-a notat cu multă precizie o serie de caracteristici ale acestui foarte rar fenomen cosmic şi a formulat, primul în ştiinţă, cîteva concluzii, din care redăm, pe scurt: meteorii au început să cadă la ora 2 şi 30 dimineaţa, după traiectorii care au acoperit cerul din punctul estic al bolţii pe o întindere de 30° la nord şi la sud. Ei se ridicau la orizont dinspre est, atingeau o amplitudine de 60°, parcurgeau arcuri de cerc mai mari sau mai mici şi cădeau la sud, urmând exact arcul meridian. Aeroliţii veneau de la o asemenea înălţime, încât au fost văzuţi de locuitorii din Brazilia până la eschimoşi, de la cei din Labrador şi Philadelphia până la germani, pe o zonă cuprinsă între 65° latitudine şi 91° longitudine. Deci meteorii au fost egal răspândiţi pe o suprafaţă de 921 000 de leghe pătrate, adică aproape 16 milioane de kilometri patraţi.

Pînă la Humboldt, astronomii presupuneau că stelele căzătoare sînt fenomene de origine terestră, că sînt mici mase de materie ce se rotesc în atmosferă, la mare înălţime, şi din cînd în când ard. Alexander, bazat pe observaţiile din noaptea de 11 spre 12 noiembrie 1799, răstoarnă această teorie, dînd adevărata explicaţie a fenomenului. Influenţat de decepţiile vieţii duse în Europa, el scria din Berlin, în 1835, astronomului

François Arago: „Tot ce ţine de marile spaţii ne atrage atenţia într-un mod mai agreabil decît ceea ce ne leagă de microcosmosul de aici, de jos, care devine din an în an mai strâmt şi mai prozaic… Mi-au frapat imaginaţia aceste urme de bolizi şi stele căzătoare care, de patru ori deja, au apărut în aceeaşi zi sau aproape, la 12 sau 13 noiembrie. Totul dovedeşte că e vorba aici de o orbită, de un nod, în care noi, locuitorii pământului, descoperim, anual poate, această urmă de mici planete de buzunar… Periodicitatea acestei ploi de bolizi sau de stele căzătoare… depinde oare de starea atmosferei noastre, sau de un lucru pe care această atmosferă îl primeşte din afară, în timp ce Pămîntul înaintează pe ecliptică?“

De la Cumaná, Bonpland şi Humboldt se îmbarcă pe un vas, dar nu ca să ajungă în Cuba, cum proiectaseră iniţial, ci cu destinaţia Caracas – capitală a „provinciei Venezuela” – cu scopul de a-şi desăvîrşi cercetarea asupra acestei părţi din Columbia şi de a-şi aranja şi expedia în Europa colecţiile adunate până atunci. De altfel, „vasul” nu e decît o fragilă şalupă, ce face curse spre Barcelona şi La Guiara, şi pe care Bonpland o părăseşte în portul Higuerote, pornind, din însărcinarea lui Alexander, să străbată, de unul singur, drumul spre Curiepe şi Caracas, valea fertilă a lui Barlovento şi „exuberantul munte Capaya”.

Au stat în capitală mai mult de două luni, în care timp au făcut o ascensiune pe muntele Silla, pe care, se spunea, nimeni nu-l mai urcase pînă în vîrf. Cu aceeaşi ocazie au efectuat şi o serie de experienţe pentru determinarea electricităţii solului şi a aerului şi au întreprins investigaţii pentru a descoperi factorii ce determină o anume răspîndiire a plantelor, în funcţie de climat, altitudine şi altele. Această ultimă problemă l-a preocupat intens pe Humboldt, el fiind acela care, după expresia unuia dintre biografi, „a scos din faşă geografia botanică”.

CAPITOLUL AL PATRULEA

Llanos

11

În planul schiţat de cei doi prieteni, atunci cînd ei hotărîseră să-şi prelungească şederea în Columbia, figura, printre altele, o lungă călătorie spre sud, pînă În imediata apropiere a Liniei Echinocţiale – cum denumeau geografii de atunci Ecuatorul – la graniţele mult disputate dintre posesiunile spaniole şi uriaşa colonie portugheză: Brazilia. Ruta acestei călătorii trecea de-a curmezişul lanţurilor de munţi ce se întind, de la est la vest, în lungul rîului Caracas, apoi peste *llanos*, marile stepe – una dintre atracţiile continentului – intră apoi în Sierra Parima, după ce străbate stîncile cataractelor formate de Orinoco la Atures şi

Maypures. Astfel se cerea acoperită o distanţă de aproape 1 000 de kilometri în linie dreaptă, dar care devenea mai mare datorită munţilor şi junglei din partea de miazăzi. Lungimea călătoriei nu constituia însă cea mai însemnată dintre dificultăţile existente. Multe zone din interiorul coloniilor spaniole erau ţinuturi pustii şi sălbatice, despre care administraţia, stabilită în orăşelele de pe litoral, nu ştia nimic, sau aproape nimic. Abia ici-colo, pe căile naturale de comunicaţie cu oceanul, adică pe fluvii şi rîuri, pătrunseseră cîţiva misionari, întemeind tot atîtea sate, unde încercau să-i adune, cu blîndeţe sau forţă, pe indienii diferitelor triburi. Despre starea de lucruri din această parte a Columbiei, Humboldt a scris: „Ţinuturi deşarte sau locuite de popoare sălbatice înconjoară azi ţările cucerite de civilizaţia europeană. Ele despart aceste cuceriri ca nişte braţe de mare greu de trecut, şi cel mai adesea satele vecine nu comunică decît prin limbi de pământ defrişat. E mai uşor să cunoşti configuraţia ţărmurilor scăldate de ocean decît sinuozităţile acestui litoral interior, unde barbaria şi civilizaţia, pădurile de nepătruns şi terenurile cultivate se învecinează. Călugării misionari şi cîţiva soldaţi ocupă aici, ca în toată America, posturi avansate spre frontierele Braziliei. În această primă zonă se face simţită preponderenţa forţei şi abuzul de putere… Indigenii duc între ei un război crud. Călugării încearcă să-şi mărească satele micilor lor misiuni, profitând de disensiunile indigenilor. Militarii, destinaţi să-i protejeze pe călugări, trăiesc în ceartă cu ei. Toţi oferă, în mod egal, un trist tablou al mizeriei şi privaţiunilor”.

Acolo, pe cursul superior al lui Orinoco, geografii, informaţi şi influenţaţi de conchistadori, situaseră fabulosul ţinut al lui El Dorado, mirajul de trei secole al tuturor aventurierilor din Lumea Nouă. Pînă la el ar fi vrut să ajungă Humboldt şi prietenul său. Pentru aceasta, ei hotărîră să facă cea mai mare parte a călătoriei chiar pe apa fluviului, într-o ambarcaţie ce urma să şi-o procure de la indienii de pe malurile lui. Plecau, aşadar, cam la voia întîmplării, dar Alexander avea încă mulţi bani, şi oricât de puţin civilizate ar fi fost regiunile ce trebuiau străbătute, banii aveau destulă putere ca să înlăture obstacolele sau să faciliteze trecerea lor.

Cei doi prieteni plecară din Caracas la 7 februarie al anului ultim din al şaptesprezecelea secol. „Amintirea acestei plecări, mărturiseşte Humboldt cînd îşi scrie memoriile de călătorie, e

azi mai dureroasă pentru noi decât acum cîţiva ani. Prietenii noştri au pierit în revoluţii sîngeroase, care, rînd pe rînd, au dat şi au răpit libertatea acestor regiuni îndepărtate. Casa în care am locuit nu mai e decît un morman de dărîmături. Cutremure cumplite au schimbat faţa pămîntului. Oraşul pe care l-am descris a dispărut. În aceleaşi locuri, pe acest pămînt crăpat se ridică, încetul cu încetul, un alt oraş. Deja grămezile de ruine, mormînt ale unei populaţii numeroase, au devenit din nou locuinţe ale oamenilor. "

Există în aceste rînduri mai întîi aluzia la războiul de independenţă, anunţat de guvernatorul oraşului Cumaná, şi care avea să izbucnească zece ani mai tîrziu. Acest război, lung de 13 ani, a adus independenţa Columbiei şi divizarea ei în mai multe state, existente pînă în zilele noastre. Dar ce l-a impresionat în mod deosebit pe Humboldt, alături de frămîntările sociale ce s-au succedat în Caracas, a fost violentul cutremur de pămînt, care la 23 martie 1812 a ucis circa un milion de locuitori. De altfel, naturalistul a întreprins un studiu amănunţit asupra cauzelor acestor calamităţi, ajungînd la concluzii foarte noi pentru vremea sa.

Combătând teoriile, la modă pe atunci, ale acţiunii unor „cauze locale" – arderea subterană a unor straturi de cărbune sau de pirite – el leagă cutremurele de activitatea marilor vulcani existenţi în zonele respective.

Nu e valabilă explicaţia şi în zilele noastre, cînd seismologii au ajuns la concluzia că cele mai dese şi mai mari cutremure au loc în acele zone terestre – ţărmurile de est şi vest ale Pacificului, America Centrală, Extremul Orient – unde scoarţa e încă nestabilă şi unde există şi o intensă activitate vulcanică?

Scopul principal al expediţiei naturaliştilor, dacă în complexul de cercetări efectuate de ei mai poate figura un anume scop principal, au fost măsurătorile astronomice, determinarea exactă a longitudinii şi latitudinii aşezărilor din sud. Asemenea date, atât de necesare în geografie, nu erau cunoscute de spanioli. Ba chiar, consultând cele mai recente hărţi întocmite în Europa cu privire la Lumea Nouă, Humboldt avu surpriza să constate că multe aşezări nu existau decît pe hărţile acestea, dar în realitate locurile erau pustii, ca să nu mai vorbim că unele localităţi, intitulate pompos „oraşe", nu erau de fapt decît umile cătune de indieni, pe jumătate sălbatici.

Alexander a explicat această stare de lucruri printr-un factor de ordin psihologic. Pe de o parte, în rapoartele trimise curţii spaniole, conchistadorii şi administraţia coloniilor exageraseră, conştient, aportul lor la dezvoltarea acelor ţinturi, adică, în fond, la ocuparea deplină a pământurilor de către cuceritori. Pe de altă parte, geografii din Madrid, în dorinţa de a arăta lumii puterea stăpânirii spaniole, exageraseră şi ei exagerările coloniştilor, înmulţind astfel erorile geografice şi agravîndu-le. De aceea, expediţia condusă de baronul von Humboldt a avut misiunea şi meritul de a pune ordine într-o serie de sectoare ale geografiei Columbiei, şi, printre altele, de a lămuri o serie de controverse ale savanţilor vremii, referitoare la cursul superior al lui Orinoco, legătura acestuia cu Amazonul şi mult disputata existenţă a lui El Dorado.

Aşadar, plecară în februarie 1800, încărcîndu-şi tot calabalâcul – instrumente, provizii, bagaje – pe spinarea unor cai de povară, întovărăşiţi de Carlos del Pino şi de un câine de care făcuseră rost şi care, socoteau ei, le va fi de mare folos în pădurile ecuatoriale din sud. Vom omite iarăşi, nu fără regret, o serie de localităţi mai mici prin care ei au trecut în drumul lor prin munţii Los Teques, spre izvoarele termale ale rîului Mariara şi ţărmurile lacului Valencia. Singurul lucru demn de menţionat pe acest parcurs este că lîngă satul Turmero au văzut de departe un fel de colină mare, înverzită, ca un vechi mormânt conic, cunoscut la noi sub numele de *gorgan* şi unde vechile populaţii, îndeosebi cele migratoare, îşi îngropau căpeteniile.

— Ce-i asta? se minunase Bonpland. Un tumulus indian?

— Nu, domnule, îi răspunse unul dintre localnici. E arborele *zamang del Guyare.* Din păcate, uscăciunea i-a mai scăzut din coroană.

— Un arbore singur?! se scărpină în cap Aimé, uitînd că la tropice nu trebuie să te miri de nimic.

— Da, domnule! confirmă şi Carlos. E vestit în tot ţinutul.

— Ce mai aştepţi, botanistule? glumi Alexander. Dă fuga!

Bonpland se conformă îndemnului, scoţând o sumedenie de mormăieli şi fluierături admirative, ca un parizian sadea ce rămăsese. Copacul, de altminteri, merita pe deplin toată admiraţia francezului. După măsurătoare, emisfera pe care o formau ramurile măsura 576 de picioare în circumferinţă şi 190 de picioare (60 de metri) în diametru. Trunchiul nu era însă

„aşa” de înalt: numai 30 de metri şi nici „aşa” de gros: numai 3 metri. O parte a gigantului se uscase – ramurile erau despuiate de frunze – dar partea cealaltă era plină de frunze şi flori. Ciorchini de plante parazite îl acopereau, sugîndu-i seva, şi se vedea că era foarte bătrîn dacă nu mai rezista timpului.

Lacul Valencia, căruia, în limba lor, băştinaşii îi spun Tacarigua, se află într-o vale închisă din toate părţile, unde apele curg dinspre margini spre interior şi se evaporă pe parcurs, chiar în albie, nemaireuşind să ajungă până la vărsare. Humboldt e covârşit de frumuseţile locului. „Nu voi şti să repet destul, ţine el să precizeze, că în fiecare zonă natura, agrestă sau cultivată, surîzătoare sau maiestuoasă, prezintă caractere individuale. Impresiile pe care ni le lasă sînt infinit de variate, ca şi emoţiile ce le produc operele de geniu după secolele care le-au născut şi cu diversitatea de limbi de la care împrumută o parte a farmecului lor. La malul unui lac, într-o pădure vastă, la picioarele piscurilor acoperite cu zăpezi veşnice, nu numai mărimea fizică a obiectelor face să ne pătrundem de o secretă admiraţie. Ceea ce vorbeşte sufletului nostru, ceea ce ne produce emoţii atît de profunde şi atât de variate scapă măsurilor noastre, ca şi posibilităţii de exprimare în cuvinte.”

Despre felul în care studia natura, Humboldt a dat o strălucită dovadă cu prilejul vizitării lacului Valencia. Apele acestuia scădeau în fiecare an, progresiv şi inevitabil, ceea ce făcea ca puzderia de insule apărute în mijlocul apei să-şi mărească mereu suprafaţa. Indienii vorbeau – şi unii fizicieni au fost gata să admită – că lacul comunică cu Marea Caraibilor printr-un canal subteran. Pe Alexander nu-l mulţumeşte explicaţia. El observă cu atenţie ansamblul cadrului natural unde era situat Tacarigua şi-şi dă seama că lacul seacă din pricina defrişării malurilor lui; copacii, cu umbra şi umiditatea lor, stabiliseră, în trecut, un echilibru între apa primită de lac în timpul ploilor şi cea pierdută prin evaporare, dar tăierea lor iraţională dusese la ruperea echilibrului, cu rezultatul care se vedea.

Oamenii din partea locului – albi, indieni şi negri – sînt cu toţii foarte de treabă şi muncitori. Cei doi cercetători au locuit, vreme de o săptămînă, la o fermă – Hacienda de Cura – timp în care au vizitat izvoarele calde ale lui Mariara şi muntele granitic, al cărui nume evocă o formulă a jocurilor de copii: *El Cucurucho*

de Coco. Gazda lor, cultivatoare de bumbac, avea atîta pământ, că nu-l putea lucra singură. De altfel, întotdeauna primilor colonişti li s-a dat pământ cât au vrut ei să-şi ia, fără nici o restricţie, loturile cu suprafaţă limitată distribuindu-se mai tîrziu, cînd populaţia, pe teritoriul colonizat, ajunge la un număr mare. Şi cum fermierul nu voia să-şi lase pământul nelucrat, dăruia o parte din el cultivatorilor mai puţin înstăriţi, cu obligaţia ca aceştia să-i ajute la strânsul recoltei. Pe unii dintre sclavi îi eliberase, dîndu-le în arendă alte parcele. Cît de încântat e Alexander la auzul unor asemenea lucruri! „Îmi place să intru în aceste detalii asupra agriculturii coloniale, scria dînsul, pentru că ele dovedesc locuitorilor Europei un fapt care de mult timp nu mai e îndoielnic pentru locuitorii luminaţi ai coloniilor: continentul Americii spaniole poate să producă zahăr, bumbac şi indigo prin munca oamenilor liberi, iar nefericiţii sclavi pot deveni ţărani, fermieri şi proprietari”.

Cînd, cu ani mai tîrziu, a ajuns să treacă şi prin Cuba, Humboldt a afirmat, într-o lucrare de proporţii, dreptul oamenilor de a fi liberi şi a cerut guvernului spaniol să redea libertatea miilor de sclavi negri ce trudeau pe uriaşele plantaţii cubane. Din păcate, nici indienii nu se bucuraseră, la vremea lor, de un tratament mai omenesc din partea invadatorilor. „În acele timpuri de opresiune şi nefericire care au fost descrise drept timpurile gloriei spaniole, *encomenderos* – comanditarii – îi închiriau pe indieni călătorilor ca pe nişte vite de povară. Îi adunau cu sutele, fie pentru a aduce mărfuri dincolo de Cordilieri, fie pentru a urma armatele în expediţiile lor de descoperiri şi jafuri.”

În noaptea de 21 februarie, naturaliştii plecară, călări, mai departe, spre vest, către Mocundo, bogată plantaţie de trestie de zahăr, de unde aveau apoi de gînd să ajungă în oraşele Nueva Valencia şi Puerto Cabello. Drumul, pe răcoare, a fost cât se poate de plăcut, cu excepţia ultimelor ceasuri ale nopţii. Negrul care le servea drept călăuză se oprise deodată, ascultând, parcă adulmecînd aerul.

— Ce e?! întrebă Humboldt, care până atunci sporovăise cu Bonpland despre fauna de la tropice.

— Mă tem, răspunse negrul într-un simulacru de spaniolă, mă tem, domnilor, că aţi atras o fiară pe urmele noastre… cu discuţiile dumneavoastră.

— Fiară? M se arătă Bonpland neîncrezător.

— Un jaguar, domnule! îi informă călăuza, cu cea mai desăvârşită politeţe.

Drumul pe care înainta grupul călătorilor era o potecă croită prin mijlocul pădurii, de aceea Aimé găsi politeţea negrului deplasată.

— Atacă oamenii? întrebă el, căutând să-şi păstreze calmul.

— De trei ani se învârte pe aici. A mâncat o mulţime de cai şi de măgari, domnule! veni răspunsul, care, cu tot dramatismul situaţiei, îi făcu să rîdă.

Nu e de loc plăcut să mergi pe întuneric prin pădure cu o asemenea fiară pe urmele tale (jaguarul american are corespondent tigrul din celelalte continente, şi e cel puţin la fel de sălbatic şi sângeros ca şi acela). Negrul-călăuză începu să ţipe ca din gură de şarpe, în nădejdea că-l va alunga, dar singurul rezultat a fost sperierea cailor şi a măgarilor pe care călăreau. Jaguarul i-a urmărit toată noaptea, fără să încerce a-i ataca, spre norocul lor, căci, deşi erau înarmaţi, asta nu le-ar fi folosit la nimic pe întunericul nopţii.

Ajunseră în Nueva Valencia la 23 februarie, după ce străbătuseră o admirabilă pădure de *palmas de* sombrero, palmieri din fibrele cărora localnicii îşi confecţionau uriaşele lor pălării. Cu tot numărul mic de locuitori – numai şase sau şapte mii – oraşul, fondat în 1555 de conchistadorul Alonzo Diaz Mareno, era destul de întins. Asta se datora şi faptului că familiile albilor foarte săraci trăiau în afara oraşului propriu-zis, pe plantaţiile arborilor de indigo[15] şi bumbac, pe care le munceau singuri.

Cînd poposiră la porţile mănăstirii San Francisco trecuse de amiază; o căldură cu adevărat tropicală îi istovise cu totul. Călugării, îndatoritori şi plini de înţelegere ca toţi coloniştii, se grăbiră să le îngăduie o odihnă în umbra şi răcoarea chiliilor şi le serviră un prînz substanţial. Stareţul le ţinu companie, îndemnîndu-i la mîncare şi înfulecînd el însuşi cu o poftă de mirean.

— Regret, părinte, spuse Humboldt după-masă, şi aş dori să nu credeţi că vreau să vă laud pe nedrept, regret că nu a fost

[15] Substanţă albastru-violetă, extrasă din frunzele arborelui numit *indigotier*, a cărui cultură, azi abandonată, era înfloritoare în secolele trecute, în regiunile de lîngă tropice (n.a.).

ales oraşul dumneavoastră capitală a provinciei. Mi se pare mai întins şi mai frumos decît Caracasul.

— Or fi fost furnicile de vină! remarcă stareţul, fără nici o părere de rău.

— Furnicile?! rîse Bonpjand. Nu ştiam că ele hotărăsc asemenea lucruri!

— Aş rîde şi eu cu tine, fiule, dacă n-aş trăi la Valencia! Oraşul e invadat de furnici, care-şi sapă galeriile peste tot, sub străzi ca şi sub case, deopotrivă. În sezonul ploios, apa umple aceste canale şi şubrezeşte construcţiile. Nici chiar sfînta noastră mănăstire n-a fost cruţată de blestematele insecte!

— Cum aşa, părinte? se îngrijoră, mai în glumă, mai în serios, Alexander.

— Au pustiit, în urmă cu ani, cîmpiile din La Vega şi proprietăţile mănăstirii, au prăpădit toată recolta, afurisitele!

— N-aţi încercat să le alungaţi, părinte?

— Ba da, fiilor, desigur! L-am ales pe sfîntul Saturnin patron al luptei împotriva furnicilor, iar el şi-a îndeplinit sarcina cu atîta rîvnă şi străşnicie, încît chiar de la prima slujbă pe care i-am înălţat-o a izgonit insectele de pe moşia sfintei mănăstiri.

Stareţul vorbise atît de serios, încît călătorii nu-şi permiseră nici să surîdă. Totuşi în ochii lui sclipiră luminiţe ironice. Nu credea nici el o iotă din „minunea” sfîntului Saturnin.

— Am auzit, spuse Bonpland, ca să schimbe subiectul, că oraşul dumneavoastră a fost ocupat, pe vremuri, de Lopez de Aguirre, „Tiranul”.

— O, da! Aşa e! confirmă călugărul îndată.

— Cum a fost, părinte?

— Avem înscrisuri aici, la noi, din vremea aceea. Aguirre a fost unul din cei mai mari aventurieri ai conchistei. S-a răsculat, împreună cu alt tîlhar, Fernando de Guzman, împotriva lui Pedro de Ursua, guvernatorul provinciilor Omeguas şi Dorado.

— De ce, părinte? întrebă, nevinovat, Aimé.

— Diavolul îi luase minţile! strigă stareţul, ridicându-şi braţele, ca la o afurisenie. Zicea că ostaşii primesc prea puţin din prada luată indienilor. Ba a îndrăznit, blestemat fie-i numele, să spună că preoţii şi călugării puneau mîna pe lucrurile cele mai de preţ şi că săvîrşeau şi alte silnicii!

Lui Humboldt nu-i scăpară nici acum lucirile ironice din privirea stareţului, şi de altfel ştia şi el că în timpul războaielor

de cucerire, adeseori clericii, prin purtările lor, îi speriaseră şi pe soldaţii îmbătrîniţi în rele.

— Dar el se afla atunci în Peru, aşa-i?

— A plecat de-acolo după ce şi-a dat singur numele de *traidor* – trădător. A plutit, pe Amazon şi pe alte ape, pînă la Guyana, apoi a ajuns în insula Margarita…

— Asta ştim. Portul cel mai mare al insulei se mai cheamă şi azi portul „Tiranului”! îl întrerupse Humboldt.

— În ce an s-a întîmplat asta, părinte?

— Păi, cînd a venit la noi, în valea Aragua, era în anul Domnului 1561. Nueva Valencia tocmai îşi dăduse singură numele de „oraş imperial”. Cum a apărut Aguirre cu banda lui, orăşenii au fugit, mîncînd pămîntul, pînă pe insuliţele lacului Tacarigua. Vezi bine, ştiau cu cine au de-a face.

— Aşa! nu se putu stăpâni Aimé să nu zîmbească. Şi „Tiranul”?

— A, el nici nu s-a sinchisit! S-a aşezat în oraşul pustiu, a declarat toată ţara independentă, şi-a trimis regelui de-atunci al Spaniei, Filip al II-lea, o scrisoare vestită. Se laudă în scrisoarea aceea cu fărădelegile făptuite, se plînge de noi, slujitorii Domnului, şi dă sfaturi regelui cum să-şi cîrmuiască noile colonii. V-am spus că diavolul îi luase minţile.

— Dar cum a murit, ştii să ne spui, părinte?

— La o vreme, banda lui de tîlhari s-a împrăştiat, l-au părăsit… Aguirre era într-un orăşel, Barquesimento, cînd ostaşii regelui l-au dibuit. L-au ucis chiar acolo, fără nici o judecată. Banditul avea şi el o fată, iar înainte de a-i zbura sufletul şi-a înjunghiat fiica, cu mîna lui. „Ca să nu roşească în faţa spaniolilor, a zis, cînd ei îi vor da numele de fiică a unui trădător.”

Din Nueva Valencia, Humboldt, Bonpland şi familia Arambary, proprietarii fermei Barbula, plecară să viziteze Puerto Cabello. În drum, ei trec pe la izvoarele termale de la Trinchera, a căror apă avea 90,3^0, situîndu-le pe locul al doilea în lume în privinţa fierbinţelii după acelea din Urijino, în Japonia, care au exact 100°. Cu această ocazie, Arambary îi serviră cu ouă fierte într-un izvor. Căldura devenise sufocantă, deşi soarele sta să apună. Pe măsură ce înaintau spre ocean, *el rio de aguas calientes* – rîul de apă caldă– devenea tot mai adînc. La un moment dat, căldurii aerului i se adăugă şi un miros cumplit de

putreziciune. Îl emana stîrvul unui crocodil, lung de vreo trei metri, ce ajunsese, cine ştie cum, în vecinătatea plajei. A fost prima întâlnire a lui Alexander cu teribilele reptile, care aveau să-i dea atît de furcă pe Orinoco şi încrengătura de rîuri din sud.

La Puerto Cabello fură găzduiţi de doctorul francez Julliac, vestit prin studiile sale asupra frigurilor galbene. E de la sine înţeles entuziasmul lui Bonpland cînd putu lega o conversaţie curat franţuzească. Casa doctorului era un fel de muzeu miniatural, unde fuseseră strînse toate minunăţiile din împrejurimi, de la piei de şerpi şi maimuţe, la operele literare de circulaţie în colonie. Oraşul, numărînd 9 000 de locuitori, era şi un important punct strategic – revoluţionarii şi regaliştii îl vor folosi din plin peste zece ani – apărat de ziduri şi baterii de artilerie instalate parte lîngă reciful Punta Brava, parte în fortul construit în apropiere de port. Anual se exportă de aici circa zece mii de măgari, încărcaţi pe vase cu o macara specială. Pentru a-i face mai docili şi a-i putea transporta în linişte, oamenii băteau în tobe zile la rînd. Se pare că asta liniştea nervii măgarilor.

După o săptămînă, grupul se întoarse pe valea Aragua, trecînd pe la ferma Barbula, unde Arambary le arătară o minune a naturii – „arborele vacii“ – al cărui suc, extras după acelaşi procedeu ca şi cel al arborelui de cauciuc, era consumat de către toţi negrii de la fermă. În scoarţa copacului se făceau crestături adînci, dedesubtul cărora se lega un vas, unde se scurgea sucul. Acesta era băut pe loc, fără nici o altă preparare. Albii, stăpînii Barbulei, nu se atinseseră de laptele „arborelui vacii“, deşi ştiau că nu e de loc vătămător, dimpotrivă, erau însă reţinuţi de un oarecare dezgust, mai degrabă o prejudecată. Negrii îl consumau în mod curent, iar în anumite perioade ale anului, cînd el curgea mai în abundenţă, se şi îngrăşau, dovedind o mare putere de muncă, cu toate că, adesea, nu mai mîncau nimic altceva. Humboldt şi Bonpland cer să li se aducă şi lor un vas cu acest lichid miraculos şi îl beau, găsindu-l cît se poate de bun. Alexander n-a putut analiza compoziţia „laptelui”, dar el, cu acea admirabilă viziune asupra naturii pe care a dovedit-o în analiza tuturor fenomenelor nou întîlnite, cu spiritul său pătrunzător, capabil de corelaţii şi asociaţii surprinzătoare prin exactitate, a însemnat în cartea de călătorie, într-un stil telegrafic: „Nimic nu pare izolat, principiile chimice pe care le

credem proprii numai animalelor se regăsesc şi la plante. O legătură comună înlănţuie toată natura organică”. Apoi face, în aceeaşi lucrare, o amplă trecere în revistă a arborilor din toate zonele climatice, care oferă omului substanţe nutritive.

12

Călătorii îşi începură, la 6 martie 1800, marele drum către „sudul sălbatic“, cum pe bună dreptate s-ar fi putut numi regiunea dintre delta lui Orinoco şi graniţa braziliană de pe Rio Negro. Plecau, deci, cu o ţintă destul de vagă – vizitarea ţinuturilor din vecinătatea graniţei – în condiţii care făceau posibilă, însă nu şi probabilă, atingerea acestui obiectiv. Dar chiar aşa fiind, pentru nişte oameni dedicaţi studiului naturii, regiunea echinocţială oferea suficient material de lucru în oricare parte a ei; şi cum cei doi prieteni duceau o muncă de pionierat în ceea ce priveşte cercetarea profund ştiinţifică a vieţii animale şi vegetale, ei nici nu-şi puneau problema să epuizeze toată bogăţia de fenomene din acele zone.

Au trecut, traversînd munţii ce despart coastele populate ale continentului de „sudul sălbatic”, prin mai multe localităţi, printre care şi San Luis de Cura, sau Villa de Cura, cum i se spunea în mod frecvent (spaniolii au avut, dintotdeauna, mania să dea, oamenilor şi locurilor, nume cît mai multe şi mai sonore, iar coloniştii începuseră să le abrevieze, înstrăinîndu-se de emfaza spiritului castilian). Acolo fură găzduiţi de o familie al cărei fiu, participant la mişcarea politică din 1797, era acum exilat şi închis pe insula Cuba. Mare a fost bucuria mamei cînd a aflat că şi naturaliştii au de gînd, odată şi-odată, să ajungă în insula aceea! Îndată bătrîna a dispărut din încăpere şi s-a întors cu economiile ei făcute în cursul a trei ani – cinci piaştri – cam cît preţul unei vite din *llanos* – ru- gîndu-i să-i dea băiatului la închisoare. Humboldt a fost mişcat pînă la lacrimi, poate cu atît mai mult cu cît suma i se părea derizorie. Adevărul e că asemenea întâlniri le încălzeau sufletul şi lui şi lui Aimé – doi străini care, oricît de multă bunăvoinţă le-ar fi arătat localnicii, nu aveau totuşi nimic comun cu aceştia. Erau însă gesturi puţin importante, dar omeneşti, care întindeau punţi de legătură între călători şi colonişti, mai puternice decît cuvintele sau politeţea. Tot astfel s-au simţit încântaţi în satul Ma- racay, lîngă Valencia,

unde fuseseră adăpostiţi cu multă ospitalitate şi atenţie de o tînără femeie, care abia născuse. Soţul ei, Don Alexandro Gonzales, lucra la o fermă în *llanos*, iar proaspăta mamă i-a rugat pe cei doi să-l caute, să-i dea veşti de acasă. „Uitaţi-vă bine la copil, le-a spus ea, să i-l puteţi zugrăvi cînd vă întîlniţi, pentru că Alexandro nu l-a văzut niciodată! Nu care cumva să uitaţi înfăţişarea copilului! Vedeţi, are ochii negri, iar părul…“ Şi la fel de mare duioşie le trezi gestul unui bătrîn de pe insula Burro, a aceluiaşi lac Valencia. Insula, cea mai mare dintre cele cîteva sute ale lacului, era locuită de cîţiva metişi, crescători de capre; ei trăiau acolo izolaţi de ani de zile, venind foarte rar pe ţărm, să-şi ia unele alimente sau alte lucruri strict necesare. Bonpland şi Humboldt vizitară Burro, însoţiţi de nişte vînători şi îşi petrecură o noapte acolo. Atunci bătrînul despre care este vorba, şi care avea o fiică foarte frumoasă, temîndu-se că străinii sînt cine ştie ce răufăcători, îşi forţă fata să se urce intr-un copac, la picioarele căruia se culcă el însuşi, păzind-o pînă la venirea dimineţii.

În sfîrşit, după încă cîteva zile de mers prin Mesa de Paja, la 9°5’ latitudine nordică, cei doi naturalişti ieşiră din munţi. În faţa lor se întindeau *llanosurile,* prima etapă a călătoriei, univers mirific, în care aveau să petreacă mai multe săptămâni.

După vegetaţie şi climă, *llanosul* face parte din categoria stepelor, la fel cu *preeria* nord-americană, cu *pampasurile* din Argentina, în cealaltă emisferă, cu pusta maghiară, în Europa, sau marile stepe ale Asiei. Sînt, adică, nişte cîmpii întinse, lipsite în general de ridicături şi acoperite cu plante ierboase caracteristice, rezistente la secetă, deoarece aici climatul este foarte arid. Humboldt a insistat, cînd descrie *llanosurile*, asupra faptului că numele de „stepă” e propriu numai formelor de vegetaţie de acest gen din Europa sau Asia, că *llanos* sînt diferite de ceea ce numim noi curent „stepă“, la fel cum diferă şi de *preerii* sau de *pampas*. Fiecare zonă a globului, spune el lingviştilor, ca şi tuturor celor ce se ocupă cu studiul naturii, trebuie să aibă un nume al ei, pentru că ea se deosebeşte de alte zone, chiar încadrate aceloraşi forme de viaţă, de floră sau faună. Pentru asta dă numeroase exemple din limbile vechi, în care existau asemenea cuvinte.

Îndată ce călătorii ieşiră din umbra munţilor împăduriţi, un val de aer fierbinte îi asaltă din toate părţile, aer fierbinte şi

uscat, cu miros sufocant, de praf. Din marginea pădurii începeau *llanosurile,* pierzîndu-se în orizont, agitate ca un ocean, cu valuri de pulbere fină în neîntreruptă mişcare. Deşi oamenii nu simţeau nici cea mai mică adiere de vînt, vârtejuri de praf se ridicau necontenit, împinse de forţe aparent obscure, ca într-un dans al ielelor. La început nu poţi să le explici, deşi explicaţia e simplă. Curenţi atmosferici foarte repezi alunecă la numai cîţiva centimetri deasupra solului, razant, stîrnind fără încetare praful atît de abundent în sezonul secetos. Din cauza acestuia, aerul devine şi mai greu de respirat. După masa inegală a vaporilor, răspîndiţi sărăcăcios în atmosferă şi supraîncălziţi la temperatura de 48-50 de grade din *Uanos,* după temperatura diferită a straturilor de aer, adesea apar miraje, cel mai comun dintre ele fiind deformarea liniei orizontului, acolo sinuoasă şi unduitoare.

Toate acestea naturaliştii le văzură, le presimţiră ori şi le aduseră aminte din relatările puţinilor europeni care trecuseră prin *llanos*, sau ale coloniştilor chestionaţi la Cumaná, la Caracas şi aiurea, în scopul strîngerii prealabile a mai multor date despre teritoriile din sud. Grupul lui Alexander crescuse cu mai mulţi călători ce intenţionau să traverseze stepa împreună, ca să se poată mai uşor apăra de hoţii ce cutreierau în voie prin acele locuri. Norocul a făcut însă ca niciodată cei doi prieteni să nu aibă parte de o asemenea întîlnire. Humboldt adulmeca avid împrejur, încercînd să-şi închipuie cîte minunăţii îl aşteaptă în aceste formidabile *llanos*, în vreme ce Bonpland îşi pleca ochii după primele ierburi întîlnite. Călătorii îşi făcură cruce; şi poate din rîndul lor nu lipsea nici francezul, nici protestantul baron prusian.

Plantele tari, lemnoase, biciuiau picioarele animalelor; înecate de praful mărunt, pe care vîntul acela viclean li-l azvîrlea în nări, patrupedele sforăiră şi rămaseră încă un timp nemişcate, să se acomodeze. Priveliştea diabolicelor vîrtejuri şi a *llanosurilor* nemărginite sînt cele dintîi lucruri ce frapează. „Pretutindeni în jurul nostru cîmpiile păreau că urcă spre cer; şi această vastă şi profundă singurătate se înfăţişa ochilor noştri ca o mare acoperită de varec[16], sau de alge pelagice[17]…

[16] „Iarbă de mare”, alge marine folosite şi ca îngrăşăminte (n.a.).
[17] Alge care trăiesc în aşa-numita „zonă pelagică* din largul mărilor şi oceanelor, de la 200 m adîncime pînă la fundul apei (n.a.).

Pămîntul se confunda cu cerul. Dincolo de ceaţa uscată a prafului şi de bancurile de vapori se vedeau în depărtare trunchiuri de palmieri. Lipsite de frunze şi de vîrfurile înverzite, aceste trunchiuri păreau ca nişte catarge de vase pe care le descoperi la orizont. E ceva impozant, dar trist şi lugubru în spectacolul uniform al acestor stepe. Totul pare imobil, abia din cînd în cînd umbra unui norişor care trece la zenit şi anunţă apropierea sezonului ploilor se proiectează deasupra savanei!" notează Alexander.

Comparaţia *llanosurilor* cu infinitul mării a fost o obsesie la Humboldt, şi el îi găseşte şi un temei geologic, presupunînd, după unele urme şi mărturii ale rocilor, că odinioară cîmpiile acelea au fost funduri de mare, de unde apele, mai apoi, s-au retras. E aici şi o corelaţie cu o legendă a indienilor care vorbeşte de existenţa în trecut a apei pe întinsul stepelor, pînă la Cordilieri, în apus. De altfel, o imagine vie a acestei teorii o avură naturaliştii, materializată, în timpul sezonului ploilor, cînd stepa era acoperită de ape de la un capăt la celălalt, ca într-un apocaliptic sfîrşit al lumii, şi doar vîrfurile unor pante aşa de domoale, că nu pot fi observate fără aparate de măsură, rămîneau insule singuratice în noianul lichid. Şi cerul devine altul în acel anotimp din pricina umezelii din aer. „Priveliştea stepei se schimbă… cînd urmează binefăcătorul anotimp al ploilor. Albastrul adînc al cerului, pînă atunci fără nori, capătă o nuanţă mai luminoasă. Abia mai deosebeşti atunci golul negru din costelaţia Crucii Sudului. Dulcea lucire fosforescentă a Norilor lui Magellan piere. Înseşi stelele zenitale din Vultur şi Şarpe sclipesc cu o lumină tremurătoare, ce nu mai seamănă cu aceea a plantelor. "

Două zile au petrecut călătorii sub cerul liber cu popasuri dese, pentru ca Alexander să-şi facă observaţiile şi măsurătorile, iar Aimé să culeagă plante. Ierbarele lor începuseră să ia proporţii, dar pe lîngă simpla descriere a plantelor, Humboldt nota cu grijă locul, determinat, dacă se putea, prin coordonate, de unde erau culese fiecare, delimitînd astfel suprafaţa de răspîndire a speciilor. Nu întâlniră, în acest timp, nici un om. Doar herghelii de *mustangi*[18] le tăiară drumul, dacă poate fi numită „drum" direcţia lor de înaintare de-a dreptul prin savană,

---

[18] Nume purtat de caii sălbatici din *pampasurile şi llanosurile* Americii de Sud (n.a.).

conduşi de călăuze care se ghidau după stele, ori după semnele lor; Humboldt îi verifica după busolă, cu harta în faţă, ceea ce, totuşi, nu micşora impresia călătorilor că merg la întîmplare. Nopţile erau relativ mai răcoroase, dar ziua căldura se făcea realmente insuportabilă. Atunci mica lor caravană încerca să caute adăpost sub pîlcurile de palmieri *murichi,* însă aceştia, din pricina secetei, rămăseseră mai mult cu trunchiurile goale, aşa că nu prea puteau fi de nici un folos. Şi dacă ceilalţi călători, alăturaţi naturaliştilor, aveau un oarecare antrenament, ca unii ce mai fuseseră şi altă dată pe-aici, europenii, abia sosiţi, se acomodau cu greutate căldurii şi uscăciunii, corpurile lor se deshidratau cu repeziciune şi setea îi chinuia tot timpul.

Dar în ziua a treia, la apusul soarelui, ajunseră la o fermă, răsărită pe neaşteptate în cale. Se chema, ca un avertisment, „ferma Crocodilului – *„El Caiman“* – şi era o construcţie tipică regiunii, un *hato de ganado*, cum îi ziceau coloniştii spanioli: casă izolată în stepă, înconjurată de cabane acoperite cu trestie şi piei de animale. Locatarii ei se îndeletniceau, ca toţi oamenii din stepă, cu creşterea vitelor – boi, cai şi măgari – de agricultură neputînd fi vorba, pe atunci, în climatul acela aspru. Caii se foloseau, evident, pentru transportul oamenilor şi al mărfurilor, dar adesea mureau cu miile fie din pricina secetei, cu insectele şi lipsa de apă ce le aducea aceasta, fie, în anotimpul ploios, din cauza inundaţiilor. Humboldt propunea, în cartea lui, să fie aduse în *llanos,* ca şi peste tot unde căldura era excesivă, animale adaptate deja uscăciunii, şi anumite cămile. El spunea chiar că o asemenea tentativă fusese făcută în secolul al XVI-lea de Juan de Reinaga, dar, lipsite de îngrijire, cămilele muriseră. Ar fi de dorit, susţinea învăţatul, ca în guvern să se rediscute chestiunea şi să se iniţieze o nouă acţiune de acest fel. Din păcate, războiul de independenţă a pus capăt acestui proiect, dacă el ar fi fost adoptat vreodată.

Turmele erau păzite de aşa-numiţii *peones llaneros,* „muncitorii din *llanos“* (corespondenţi, în Guyana şi Valencia, ai *cow-boys*-ilor din Statele Unite şi ai *gauchos*-ilor din *pampasurile* argentiniene). Ei erau în parte sclavi, în parte oameni liberi, pe care sărăcia îi silise să accepte o asemenea slujbă chinuitoare. Turmele de boi, măgari şi cai rătăceau de fapt libere, aşa că noţiunea ele „pază” e oarecum improprie. *Peones* aveau sarcina să-i adune pentru a-i duce la adăpat, sau, noaptea, la fermă; tot

ei însemnau vitele cu un fier înroşit, ca să nu se amestece cu ale altor fermieri – de aceea purtau cu dînşii în permanenţă fiare cu semnul stăpînului, pe care le încălzeau la un foc de ierburi. Cum vedeau în turmă animale fără semn se grăbeau să le pună pecetea înroşită. Şi asemenea animale apăreau mereu fie de pe la un vecin care încă nu şi le însemnase, fie din savană, unde turme şi herghelii complet sălbatice rătăceau din loc în loc, înmulţindu-se fără încetare. Oamenii erau deci tot timpul în şa, alergînd de la o turmă la alta. Goi pînă la brîu, înarmaţi cu lănci scurte, sînt şi ei sălbăticiţi pe jumătate în singurătatea fără margini din *llanos* şi sub soarele infernal. Se hrănesc cu carne uscată la aer şi uşor sărată, pe care chiar şi caii lor o mănâncă uneori.

Văzîndu-i pe aceşti oameni, cu greu ţi-ai imagina că în asemenea condiţii s-ar fi dezvoltat vreodată o înfloritoare civilizaţie. Şi totuşi, într-un trecut îndepărtat, au trăit aici indieni a căror artă şi cultură materială se ridicau la înalte culmi de perfecţiune. În urma lor au rămas, între Mijagual şi Cano de la Hacha, mai multe coline de pămînt, ce-ar putea ascunde morminte străvechi, deşi încă nu le deschisese, pe atunci, nimeni, şi cărora coloniştii le spun *serrillos de los Indes.* Iar între Varinas şi Canagua, aproape de Hato de la Calzada, se mai află un drum de 20 de kilometri şi înalt de 15 picioare, care traversează o cîmpie inundată în vremea ploilor. Nici colinele, nici drumul nu părea a fi opera indienilor care la 1800 populau pămîntul dintre rîurile Apure şi Meta. Ele, ca şi marile pietre pictate, pe care naturaliştii le vor întîlni mai tîrziu, vorbesc despre existenţa unei civilizaţii vechi, a unor seminţii de indieni astăzi dispărute, cum au fost şi acelea din Peru şi Mexic.

Însetaţi la culme, plini de praf şi sudoare, chinuiţi de usturime, fiindcă soarele le arsese pielea, îndată ce ajunseră la fermă călătorii cerură de băut. Un sclav negru dispăru îndată, să le îndeplinească dorinţa. Aşteptau toţi cu sufletul la gură să soarbă lichidul înviorător, cînd negrul le aduse un vas cu apă stătută, tulbure şi urît mirositoare.

— Asta-i tot ce aveţi?! strigă Bonpland indignat, crezînd că-şi bat joc de el.

— Da, domnule! răspunse sclavul. Aici toată lumea bea numai asta. Trebuie să puneţi o pînză pe gura oalei. Aşa nu simţiţi mirosul şi se opreşte şi pămîntul din apă.

Într-adevăr, particule fine de argilă pluteau în vas în suspensie, ca un nor. Naturaliştii băură, reţinîndu-şi repulsia, după ce strecuraseră apa printr-o pînză. Acest mod de a bea îl adoptară mai apoi foarte des în *llanos* şi pe Orinoco.

— Şi de unde luaţi nectarul ăsta? întrebă şi Alexander, cu o strîmbătură involuntară (îşi simţea gura plină de pămînt). Aveţi o fîntînă?

— Nu, domnule, răspunse iar sclavul, la fel de liniştit. Să sapi fîntînă e greu. O luăm din bălţi. După ce trece ploaia cea mare, peste tot rămîn bălţi şi atunci…

— Destul! se cutremură Aimé. Am înţeles! Puah! Şi animalele beau de acolo? Unde sînt bălţile? Caii noştri sînt morţi de sete.

— Nu ştiu, domnule!

— Nu ştii?!!

Bonpland deschise ochii mari.

— Bălţile vechi au secat de ieri. Acum pregătim animalele să caute altele. Le ţinem într-un grajd, multe, o jumătate de zi, să li se facă sete tare. Pe urmă le dăm drumul şi ele adulmecă şi simt încotro e apa. Se duc singure să bea.

— Teribilă metodă! se plînse Bonpland în franţuzeşte.

— Şi asta numai din indolenţa oamenilor. Le e lene să sape fîntîni. Apă e în subsol cîtă vrei! răspunse Humboldt, în aceeaşi limbă, cu o urmă de indignare.

— Uite, domnilor, şi măgarii dumneavoastră simt apa! zise negrul.

Patrupedele adulmecau, suflînd greu, zgomotos, agitîndu-şi nările delicate. Porniră apoi, şovăitoare, în savană, se opriră puţin şi iar adulmecară, schimbară puţin direcţia *şi* deodată începură să galopeze, parcă îmboldite cu pintenii.

— Hai după ei, Aimé! zise Alexander. Poate facem o baie.

Francezul se supuse, şi iată-i grăbind pasul în urma măgarilor, pe care se străduiau să nu-i scape din ochi. Şi după un drum lung se convinseră că instinctul animalelor nu dă greş. Înaintea lor se găsea o baltă destul de mare, noroioasă, cu apa murdară şi caldă. Cei doi se adaptaseră însă atît de bine locului, cel puţin în ce priveşte lipsa de pretenţii, că se dezbrăcară repede, în timp ce măgarii se adăpau, apoi începură să se scalde, găsind o încîntare în simplul fapt că-şi puteau curăţa trupurile de sudoarea lipicioasă şi de praf. Şi nu şi-ar fi întrerupt baia, dacă un crocodil aflat pe malul opus n-ar fi început să se

mişte, atrăgîndu-le atenţia şi gonindu-i, astfel, în cea mai mare grabă. Abia după ce se îmbrăcară îşi dădură seama că nu pot fi atacaţi – caimanul dăduse peste un smîrc şi noroiul îl trăgea la fund, făcîndu-l să se zbată cumplit. Această nouă primejdie nu avu, desigur, darul să-i liniştească.

— Stai, că n-am terminat cu necazurile! îl domoli Humboldt. Tu mai ştii dincotro am venit? Pe unde-o luăm spre fermă?

— Ce?! Să nu spui că ne-am rătăcit!

— Bine, nu spun, dacă-ţi face plăcere! Dar cum asta e situaţia…

— Să ne luăm după urme!

— Aici, în *llanos?*

— Unde-s măgarii? Să ne ducă ei înapoi.

— S-au împrăştiat. Ah, dacă luam direcţia la plecare! Uite, busola e la mine. Ar fi fost o joacă să ne-ntoarcem.

— *Mon Dieu!* Doar n-o să rămînem aici pînă la moarte?! Culmea e că nici cei de la fermă nu ştiu unde e balta!

— Degeaba am vrea să mai căutăm şi balta. Ne-am pierdut şi de ea. Trebuie să aşteptăm aici, n-avem încotro! Poate trimit vreun *llanero,* ei ştiu să se descurce.

Aleseră un loc lipsit de iarbă, ca să evite atacurile şerpilor, care mişunau pretutindeni şi se puseră pe aşteptat. Soarele asfinţi în curînd şi, ca la tropice, noaptea veni imediat, fără înserare. Cerul senin, de o excepţională claritate, se împînzi cu stele. Aşezaţi pe un trunchi de palmier, Bonpland şi Humboldt priveau fără să se mai sature, aproape uitînd de situaţia lor precară.

— Norii lui Magellan! arătă Alexander cu mîna spre lucirile mate, albăstrui ale celor două nebuloase globulare. Sateliţii Galaxiei noastre, vizibili pe Pămînt numai în emisfera sudică.

— Am auzit vorbindu-se, spuse Bonpland, că acum vreo două secole spaniolii credeau, după o legendă indiană, că Norii lui Magellan sînt oglindirea pe cer a bogăţiilor lui El Dorado, razele aruncate de aurul şi nestematele din insula aceea fabuloasă.

— Ce spui?! făcu Humboldt, interesat. Nu ştiam!

Se înfiorară amîndoi de răcoarea plăcută a nopţii; pe cît de cald şi plin de praf e aerul ziua, pe atît de proaspăt şi răcoros devine el noaptea, cînd stepa se transformă, sub cerul mirific, într-o altă lume, ca de vis.

— Şi cînd te gîndeşti că atîţi conchistadori şi aventurieri au

căutat ţara asta iluzorie! exclamă Aimé. Au trecut prin *llanos*, spre miazăzi, pe drumuri fără întoarcere. Ce-or mai fi blestemat, cînd, ajunşi în păduri, or fi fost doborîţi de friguri, de insecte, de umezeală! Cum or mai fi ridicat pumnii spre norii ăştia de lumină care-i minţiseră!

Peroraţia poetică a francezului fu întreruptă de apariţia unei arătări călare, un *llanero* necunoscut, ieşit lângă ei ca din pămînt, căci nu-i auziseră venirea. Îi fixa, curios şi tăcut, cu lancea gata de luptă, intrigat de

enţa unor străini, după el cît se poate de dubioşi.

— Hei, prietene! sări Humboldt bucuros. Dumnezeu ni te-a scos în cale, cînd pierdusem orice speranţă! Fii bun şi condu-ne la ferma „*El Caiman“,* ne-am rătăcit prin savană.

— Nu sînteţi de pe-aici? mormăi omul neîncrezător.

Faţa lui, în lumina stelelor, era colţuroasă şi sălbatică, iar dacă indienii n-ar fi, în general, spîni, barba ar fi adăugat acestei fizionomii o şi mai mare sălbăticie. *Llanero* vorbea răguşit şi greoi, ca unul deprins mai mult să strige după vite, decît să ducă o conversaţie. Trupul, gol pînă-n brîu, îi lucea, împlătoşat în pielea lui tăbăcită de soare şi vînturi.

— Sîntem străini! confirmă Bonpland, cît putu mai drăguţ.

— Aşteptaţi să le strîng din *llanos !* mormăi omul stepei. Pe urmă ţineţi-vă după ele!

— După cine? nu înţelese Alexander. Pe cine să strîngi?

— Vitele.

Cînd ajunseră înapoi, îşi găsiră călăuzele foarte îngrijorate cu privire la soarta lor. Voiau să trimită în zori *peoni* să-i caute, ştiindu-se că oamenii rătăciţi în stepă sînt găsiţi apoi într-o stare de epuizare extremă, datorită deshidratării şi a oboselii mersului îndelungat. La ora două dimineaţa plecară cu toţii mai departe, pe răcoare, spre oraşul din mijlocul *llanosurilor,* Calabozo, vestit pentru comerţul intens de vite ce se face acolo tot timpul anului. Drumul, sub îndrumarea călăuzelor, e o desfătare. „Nu era clar de lună, dar marile îngrămădiri de nebuloase care împodobesc cerul austral luminau, apunînd, o parte a orizontului terestru. Acest spectacol impunător al bolţii înstelate, care se înfăţişează în imensa ei întindere, această briză răcoroasă ce colindă cîmpia în timpul nopţii, aceste mişcări unduitoare ale ierbii, pretutindeni unde ea atinge oarecare înălţime, totul amintea de suprafaţa oceanului. Iluzia crescu mai ales… cînd discul soarelui se arătă la orizont, îşi repetă imaginea, prin refracţie, şi, pierzîndu-şi curînd forma aplatizată, urcă repede şi drept spre zenit.”

Mirajele de tot felul nu întîrziară să-şi facă apariţia, nerăsturnate, cum se întîmplă de obicei în stepe şi deşerturi, umplînd zarea de fantasme ciudate. Ba se văd cirezi de vite suspendate între cer şi pămînt, ba extremităţile pîlcurilor de palmieri par ridicate în sus, ca acoperişurile unei pagode chinezeşti. Treptat, *llanosurile* se populară cu animale, sălbatice

sau ale fermierilor, care dormiseră lîngă bălţi sau pe sub palmieri, şi acum se adunau în turme, schimbîndu-şi locul de păşunat.

Pămîntul era mereu neted, ca suprafaţa unei mese. „Ceea ce caracterizează cel mai mult savanele sau stepele Americii meridionale e lipsa absolută de coline şi de inegalităţi ale terenului. De aceea, conchistadorii spanioli, care au pătruns primii din Coro pe malurile lui Apure, nu le-au numit nici savane, nici preerii, ci cîmpii, *los llanos.* Pe cîte 30 de leghe pătrate terenul nu oferă adesea nici o ridicătură cît de cît. Această asemănare cu suprafaţa mării frapează imaginaţia, mai ales acolo unde cîmpia e total lipsită de palmieri, sau acolo unde e destul de departe de munţi, de litoral şi de Orinoco.”

Orăşenii din Calabozo – unde naturaliştii fură primiţi în *Real Hacienda,* casa administratorului, de către Don Miguel Cousin – sînt în număr de 5 000. Se ocupă toţi cu creşterea vitelor şi turmele sînt atît de mari, încît ei ignoră cifra la care se ridică toate animalele pe care le posedă. Nu cunosc decît numărul celor tinere, însemnate anual de *peones llaneros.* Vitele s-ar înmulţi, probabil, prodigios, dacă anumite calamităţi nu le-ar ucide tot cu miile. Cel mai mult suferă caii. Aduşi pe corăbii de către spanioli la începutul conchistei, ei s-au sălbăticit mai tîrziu cu totul, invadînd stepele continentului, care înaintea secolului al XVI-lea nu-i cunoştea de loc. În sezonul uscat ei sînt torturaţi de nori de insecte, ale căror înţepături le produc plăgi infecţioase, mortale. În sezonul ploios, sînt nevoiţi să înoate zile întregi deasupra cîmpiei inundate de ape, pînă întîlnesc o ridicătură de pămînt unde se salvează, iar atunci, dacă iarba de acolo nu e suficientă, mor de foame. Mai ales mînjii se îneacă aproape fără excepţie, dacă n-au avut şansa ca la începutul diluviului să se găsească în preajma unui deal, unde să se refugieze înainte de a-i părăsi puterile.

În apropiere de Calabozo existau două minuni ale naturii, demne de toată atenţia călătorilor. Una o constituie palmierii *murichi* sau *moriche,* ce se întîlnesc încă din sudul localităţii Guayavil. Au devenit celebri printre na- turalişti de cînd un istoric, părintele Gumilla, i-a descris sub numele de *arbol de la vida* – arborele vieţii. Din trunchiul şi frunzele lor localnicii obţin făină, vin şi fibre din care împletesc coşuri, hamace şi piese de îmbrăcăminte. Al doilea fenomen, mai interesant şi mai

extraordinar, sînt peştii electrici. Ei au fost unul dintre obiectivele urmărite de Humboldt încă din Cumaná, dar fără succes. Spaniolii confundau, sub numele de *trembladores* – „care produc tremurături, şocuri” – toţi peştii electrici, indiferent de specii şi genuri. La Cumaná, exploratorii găsiseră o specie de „torpile" foarte vioaie şi energice, dar avînd corpul încărcat cu electricitate puţină. Nu asta îi trebuia lui Alexander. El căuta vestiţii gimnoţi, a căror faimă înconjurase de mult lumea ştiinţifică a Europei; şi i-a întîlnit abia aici, în *llanos,* pentru că ei nu trăiesc decît în Rio Colorado, din nordul continentului american, în Guapariche şi rîuleţele de pe teritoriul indienilor *chaymas,* ca şi în Orinoco, Amazon şi Meta. Nicăieri însă nu pot fi prinşi, fie din pricina curentului puternic şi adîncimii apei, fie datorită folosirii unor unelte de pescuit inadecvate. În *llanos,* gimnoţii se găseau în bălţi mai mari, pe care soarele, în anotimpul secetos, nu izbutea să le usuce.

Plini de entuziasm, Humboldt şi Bonpland vrură să cerceteze peştii aceştia chiar în casa unde se stabiliseră. Chemară, deci, mai mulţi băştinaşi şi le oferiră cîte doi piaştri de fiecare gimnot prins, cu condiţia ca el să fie mare şi viguros. Trecură însă trei zile şi nici unul dintre pescarii improvizaţi nu se prezentă cu vreun peşte.

— Care să fie cauza? îl întrebă, în sfîrşit, Alexander pe Don Miguel Cousin, gazda. Oare le-am făgăduit prea puţin?

— Nu, domnule baron! răspunse spaniolul. Pur şi simplu, oamenii se tem să încerce, pentru că descărcările electrice ale gimnoţilor sînt extrem de dureroase şi de periculoase în acelaşi timp.

— Cum?! se amestecă în vorbă şi Bonpland. Atunci jivinele astea nu pot fi niciodată prinse?

— Circulă o legendă, precum că poţi atinge un asemenea peşte fără să suferi urmările neplăcute dacă în prealabil ai mestecat tabac. Dar nimeni n-a verificat-o.

— Să încercăm cu năvoadele, nu se poate?

— Gimnoţii sînt prea agili şi fug. V-aţi putea folosi de *barbasco.*[19]

— Nu, se împotrivi Humboldt, asta ar slăbi puterea gimnoţilor.

---

[19] Rădăcini ale unor plante, care turmentează ori înţepenesc animalele (n.a.).

— Atunci vă mai rămîne doar să pescuiţi cu cai – *embarbascor con caballos* J îi sfătui Coasin.

— Ce? Cu cai?!

— Amestecaţi cu măgari! zîmbi gazda. Duceţi-vă în satul Rastro de Abaxo şi veţi vedea.

Plini de curiozitate şi nădejde, cei doi plecară într-acolo. Satul era destul de aproape şi făcură drumul repede, după-amiază, cînd căldura nu mai era aşa puternică. Indienii se arătară gata să-i ajute, remuneraţi, se înţelege, cum se cuvenea. Ei aduseră din savană o herghelie de cai şi măgari, aleseră cam o treime dintre aceştia, exemplarele cele mai mari şi mai puternice, apoi declarară că aşteaptă ordinul de a începe. Naturaliştii, avizaţi că vor asista la un spectacol interesant şi ciudat, se grăbiră să ocupe un loc din care putea vedea tot teatrul de luptă.

— Să înceapă! le porunci apoi Humboldt, prin intermediul călăuzei.

Indienii se înarmară cu harpoane şi prăjini ascuţite şi înconjurară balta din toate părţile, urcîndu-se pînă şi în copacii ale căror ramuri atîrnau deasupra apei. După aceea, cu strigăte şi lovituri, tinerii mînară patrupedele în lac.

— Cred că încep să înţeleg! anunţă Bonpland, compunîndu-şi, în glumă, o mină filozofică.

— Parcă şi eu aş presimţi ceva! i-o întoarse, vesel, Alexander.

Gimnotul, sau anghila electrică, după cum i se mai spune, are în corp o întreagă baterie de elemente galvanice, a căror energie o foloseşte pentru a-şi paraliza prada prin descărcări electrice de mare intensitate. Este printre foarte rarii peşti de apă dulce înzestraţi cu această formidabilă armă de atac şi apărare; doar în mări şi oceane, îndeosebi în zonele adînci, se mai întîlnesc vieţuitoare posedînd o „aparatură“ similară.

Tropăitul animalelor, pocnetele provocate de mersul lor prin noroiul clisos de lîngă maluri scoaseră peştii din mîlul unde stăteau ascunşi. O vreme păru că nu se întîmplă nimic, apoi, brusc şi pe rînd, caii începură să necheze sălbatic şi să se zbată cu deznădejde, să iasă din apă. Atunci prăjinile şi căngile indienilor intrară în funcţiune, izbind cu furie în capete, spinări şi crupe, fără alegere. Patrupedele porniră spre centrul lacului, crezînd că acolo găsesc scăpare, şi astfel le oferiră gimnoţilor posibilitatea să atace în voie. Călătorii văzură distinct, în mai

multe rînduri, un fel de şerpi lungi de pînă la doi metri, apărînd cîteva clipe la suprafaţă de sub pîntecele cailor, apoi dispărînd cu o agilitate formidabilă.

— Se lipesc de burta cailor cît sînt de lungi, le explică în grabă călăuza, care urmărea lupta.

— Şi odată ajunşi acolo, le provoacă şocuri extraordinare la inimă, ventre şi muşchii abdominali! continuă, de unul singur, Alexander, mai puţin interesat, evident, de spectacol, cât de latura pur ştiinţifică a lucrurilor.

Doi dintre cai, paralizaţi de descărcările electrice, încetară să mai înoate şi se duseră la fund, cu ochii ieşiţi din orbite şi plini de spaimă. Speriaţi de acest sfîrşit, caii şi măgarii din jur porniră iar spre mal şi cîţiva reuşiră să iasă, sub ploaia de lovituri şi împunsături ale oamenilor. Făcură un pas sau doi, apoi se prăbuşiră ţepeni, paralizaţi, abia mai răsuflînd. În lac lupta continua, dar cu mai puţină înverşunare, pînă cînd, în sfîrşit, gimnoţii se împrăştiară, obosiţi. Ei se apropiară timid de ţărmuri şi indienii îi prinseră destul de uşor cu laţuri de frînghie. Astfel traseră pe uscat cinci anghile mari, uşor rănite, pe care le puseră la dispoziţia naturaliştilor.

Humboldt, care atunci cînd se afla alături de fratele său, Wilhelm, şi de marii Goethe şi Schiller, la Jena, se dedicase o vreme experienţelor asupra electricităţii, cunoştea destul de bine senzaţia provocată de o descărcare electrică. Dar acum, călcînd din neatenţie pe un gimnot, simţi un asemenea şoc, încît rămase un timp încremenit de durere şi înţelese cu adevărat supliciul prin care trecuseră caii.

Începură pe loc cercetarea peştilor, care semănau foarte mult cu şerpii prin formă, ca şi prin culoarea lividă, galben-verzuie, cu nuanţe măslinii. Apoi îşi continuară experienţele la Calabozo, ajungînd la rezultate deosebit de interesante şi dînd prima descriere completă a acestei specii de peşti. Indienii, ca şi albii din Guyana Olandeză, folosesc gimnoţii pentru a se trata de diferite boli. De altfel „curele electrice” erau cunoscute şi în antichitate. Istorici ca Seribonius Largus, Galileu şi Dioscoride scriau că la grecii Eladei peştii electrici din Mediterana se foloseau pentru vindecarea migrenelor şi a gutei. Şi naturaliştii, după primele patru ore de cercetare, cînd încă anghilele îşi mai descărcau bateriile, se aleseră cu dureri în muşchi şi la încheieturi şi cu o indispoziţie generală, efect al iritării

sistemului nervos.

Gimnoţii pot produce şocuri electrice cu toată suprafaţa corpului, care e acoperită cu o mucoasă ce conduce curentul, după aprecierile fizicianului Volta, de 20-30 de ori mai bine decît apa. Insă descărcările se fac numai atunci cînd le comandă animalul şi cu punctele de pe piele alese de el, de obicei acolo unde se lipeşte de adversar. Nu s-a auzit ca un gimnot să-şi ucidă prada altfel decît prin contact cu ea. Doar în Suedia, se spune, o anghilă şi-a paralizat prada de la distanţă, dar în anumite condiţii speciale. În America ecuatorială gimnoţii sînt temuţi de toate animalele, pînă şi de crocodili. Nici indienii nu-i agreează, deşi carnea lor e comestibilă şi are un gust plăcut.

Plecară din Calabozo la 24 martie, însoţiţi numai de călăuze. La ora patru după-amiază găsiră în stepă, în plin soare, o fetiţă indiană goală, în vîrstă de numai 13 ani. Era extenuată de oboseală şi căldură şi abia îşi mai ţinea sufletul. Alături de ea se afla un urcior, în care fusese apă, acum deşert. Călătorii se grăbiră să o aducă în simţiri, îi spălară faţa, îi dădură cîteva înghiţituri de vin şi fetiţa se dezmetici. Aflară atunci că servise la o fermă, pînă cînd o boală îndelungată o slăbise, împiedicînd-o să mai muncească. „Milostivii” stăpîni se gîndiseră atunci să scape de ea şi o părăsiseră în *llanos,* alături cu un urcior de apă, sortind-o pieirii. Cei doi prieteni îi propuseră să-i însoţească pînă într-un oraş, dar fetiţa refuză. Le ceru numai apă să-şi umple iar vasul şi plecă spre o misiune indiană de lângă Calabozo, unde avea nişte rude.

Priveliştea savanei izbuti să alunge indignarea din sufletul lui Humboldt. *Llanosurile* continuă să-l fascineze, la fel ca în prima zi. „Nici o colină, nici o stâncă nu se iveşte ca o insulă în această întindere fără hotare. Doar ici şi colo cîteva urme de straturi sedimentare frânte apar pe o suprafaţă de două sute de leghe pătrate, abia înălţîndu-se deasupra ţinutului înconjurător. — «Grinduri» le numesc băştinaşii, ca şi cum ar bănui vechea stare de lucruri, cînd aceste ridicături erau funduri înalte, iar stepele patul unei întinse mări Mediterane. Şi încă astăzi o nălucire a simţurilor noastre recheamă, în timpul nopţii, aceste privelişti de mult apuse, cînd stelele mari luminează la marginea cîmpiei, în clipa înălţării sau scăpătării lor; sau cînd lumina lor tremurătoare se răsfrânge în păturile de jos ale aburilor plutitori ai crede că vezi înainte oceanul cel fără de margini. Ca şi oceanul, stepa

umple sufletul de simţul nemărginirii… Dar pe cînd oglinda senină a mării e înveselită de uşoara încreţire a valurilor înspumate, stepa se întinde moartă şi încremenită, ca scoarţa stîncoasă şi goală a unei planete pustii”.

Înainte de a ajunge la San Fernando de Apure, oraş care a marcat sfîrşitul călătoriei prin *llanos*, Bonpland şi Humboldt avură, pe malurile lui Rio Uritucu, o întîlnire cu mai mulţi crocodili, care-şi urmăreau prada pînă pe uscat. Caimanii sînt spaima apelor în regiunile din sud, aşa cum spaima pădurilor sînt jaguarii – şi tot pămîntul e acoperit acolo cu păduri — iar a aerului, insectele. Alexander povesteşte că Michel Cousin, gazda lor din Calabozo, înnoptând odată, în sezonul secetos, într-o cabană din stepă, a fost trezit pe neaşteptate de zguduiri ale pământului şi zgomote stranii. După ce s-a dezmeticit, a văzut, spre spaima lui, că de sub pat iese un crocodil, lung de peste un metru, care urmări un cîine, fără să-l poată prinde, apoi dispăru. Venise în timpul ploilor, cînd stepa era inundată, şi se cuibărise în cabană; sosirea secetei îl amorţise, cufundîndu-l într-un somn letargic, asemănător hibernării din zonele temperate şi polare. Adeseori reptilele cad într-o asemenea amorţeală, care le încetineşte funcţiile vitale şi le ajută astfel să treacă anotimpul secetei, fără a pieri. Indienilor li se întîmplă să găsească, adormiţi în savană, boa enormi, numiţi *uji* sau *culebras de agua* – „şerpi de apă“. Oamenii îi ucid şi-i aruncă în bălţile mlăştinoase, unde şerpii putrezesc parţial, apoi le iau tendoanele muşchilor dorsali, nişte excelente coarde de ghitară.

În vreme ce naturaliştii şedeau la Angostura, capitala Guyanei Spaniole, Alexander a văzut cu ochii lui cum un caiman a răpit un băştinaş de sub nasul orăşenilor. Omul, indian din tribul *guaykeri* din insula Margarita, îşi lega piroga la mal, venind de pe apele lui Orinoco. Umflat de ploi, fluviul inundase aşezarea. Un crocodil feroce, cunoscut de localnici pentru că se învîrtea de mai mult timp pe acolo, l-a înşfăcat pe indian de un picior, tîrîndu-l departe de ţărm. Victima încercă să-şi scoată din buzunar cuţitul ce-l purta cu sine, dar n-a mai reuşit. Caimanul îl trase sub apă şi-l ţinu o vreme aşa, aşteptînd să se-nece şi pe urmă îl duse pe o insuliţă, lîngă malul opus, unde-l devoră.

CAPITOLUL AL CINCILEA

Drumul spre El Dorado

Călătoria prin *llanos* lua sfîrşit. Ca să-şi urmeze drumul, în scopul continuării cercetărilor de botanică, zoologie, astronomie, geologie, fizică şi chimie, ce plănuiau să le întreprindă în bazinul lui Orinoco, Humboldt şi Bonpland aveau de ales între două variante: sau să meargă pe uscat, prin San Francisco de Capanaparo, Rio Sinaruco şi Hato de San Antonio şi să se îmbarce pe fluviu mai sus de Carichana, sau să se îmbarce chiar de la San Fernando, pe Apure, afluent al lui Orinoco. Au ales cea de-a doua alternativă nu numai pentru comoditatea ei, ci şi pentru a evita drumul printr-un ţinut bîntuit de friguri şi inundabil, care acum, la venirea sezonului ploios, avea să se prefacă într-o mare interioară, aproape imposibil de străbătut.

Tocmiră o *lancha* – pirogă foarte încăpătoare, condusă de patru vîslaşi şi un cîrmaci, căruia i se mai spunea şi *el patron.* La pupa acesteia au ridicat pe prăjini şi au acoperit cu frunze un fel de cabană, destul de largă ca să încapă înăuntru o masă şi trei bănci. Mai îmbarcară provizii pentru o lună de navigaţie – găini, ouă, banane, cassave şi cacao. Luară şi cîteva arme de foc, utilizabile însă numai pînă la cataractele lui Orinoco, fiindcă dincolo de ele aerul este atît de umed, încît ţevile ruginesc şi pulberea se alterează oricît de bine ar fi protejate. Apele lui Apure abundau în peşti, lamantini – mamifere ierbivore atingînd 3 m lungime şi 500 kg greutate – şi broaşte ţestoase, iar în

copacii de pe mal mişunau păsări, toate fiind posibilităţi de reîmprospătare a proviziilor. Humbodt nu uită să mai ia şi cîteva butoiaşe cu „apa vieţii”, alcolul fiind o „monedă“ de largă circulaţie printre indieni şi înlesnind schimburile de mărfuri dintre aceştia şi albi. Se găsi şi un tovarăş de drum gata să împartă cu naturaliştii bucuriile şi greutăţile călătoriei. Era cumnatul guvernatorului provinciei Varinas, Don Nicolas Sotto, care voiaja pentru propria lui plăcere – un om vesel şi îndatoritor, pereche bună a lui Aimé.

Se îmbarcară, aşadar, cu toţii, la 30 martie şi o porniră către est, spre confluenţa dintre Apure şi Orinoco. În pragul sezonului ploios, călătoria printr-o regiune acoperită de junglă, deci cu un climat prin excelenţă umed, comporta, desigur, o serie de riscuri şi ea n-a rămas fără urmări neplăcute pentru îndrăzneţii naturalişti. Dar aşteptarea anotimpului secetos ar fi însemnat mai multe luni de inactivitate într-o aşezare din *llanos;* europenii nu aveau însă vreme de pierdut, o dată ce plecaseră la drum. Deocamdată, timpul se menţinea frumos, iar înaintarea prin acele ţinuturi, în parte necunoscute, se făcea uşor, cel puţin pentru cei patru pasageri ai bărcii, la care se adăuga şi cîinele lor. În spatele marii piroge remorcaseră o bărcuţă de dimensiuni modeste, pentru cercetarea malurilor sau a locurilor din fluviu mai greu accesibile.

Încă din prima zi de navigaţie avură de-a face cu crocodilii. În fiecare clipă se zăreau cinci-şase la suprafaţa rîului, urmărindu-şi cu înverşunare prada. Hrana predilectă a caimanilor, ca şi a jaguarilor o constituie un rozător amfibiu, numit *chiguire;* el mănîncă la fel de bine iarbă şi peşti, poate sta sub apă între opt şi zece minute şi se reproduce în asemenea proporţii, încît în *llanos* devastează adeseori păşunile. Dar în faţa duşmanilor lor, aceşti *chiguires* sînt cu totul lipsiţi de apărare şi se lasă devoraţi fără măcar a se împotrivi.

Natura se desfăşura înaintea oamenilor în toată splendoarea sălbăticiei ei, într-adevăr exotică. După ce în stepe făcuse dovada unei asprimi şi sărăcii la fel de impresionante, aici se dezlănţuise într-o bogăţie de culori şi forme, într-o revărsare de viaţă extraordinară. Stoluri de flamin- gos şi alte păsări acvatice zburau, aripă lîngă aripă, deasupra apelor, ca nişte nori imenşi, în necontenită schimbare, în lumini şi umbre alternante. De-o parte şi de alta se vedeau, departe, albăstrui, păduri masive de

caesalpinia, *cedrele* şi *desmanthus,* iar în faţa lor, în primul plan al acestui magnific tablou, se întindea pe zeci de kilometri un gard viu, scund, dar foarte regulat, de *hermesia castaneifolia,* ca bordura de verdeaţă a unei grădini bine întreţinute. Ici-colo se deschideau, în zidul compact, ieşiri în forme de arcade, pe unde animalele veneau la adăpat. Cîţiva *tapiri* şi *pecari*, mamifere specifice zonei ecuatoriale a continentului american, fură surprinşi, pe când se adăpau, de barca naturaliştilor. Ei nu încercară să scape de urmărire, forţînd o trecere a gardului viu, ci fugiră, încet, vreo 500 de paşi, pînă la cea mai apropiată deschidere, pe unde se făcură nevăzuţi.

— *Es como en el Paraiso* – e ca în Paradis – repetă într-una cîrmaciul, un bătrîn indian care crescuse în casa unui eclesiast şi vorbea destul de curgător spaniola.

Încîntarea de pe chipul lui era deplină, încît nu reuşi să i-o schimbe nici crocodilul, lung de şapte metri, ce le urmări cu înverşunare cîinele. Acesta făcuse imprudenţa să sară în apă, poate pentru a se răcori, când caimanul scoase capul chiar lîngă el, pregătindu-se să-l înşface. Reptilele, deşi pe uscat sînt îndeobşte greoaie, în apă dovedesc o agilitate surprinzătoare. Numai mişcările laterale le fac mai încet din pricina unei anumite rigidităţi a coloanei vertebrale. În asta şi-a găsit scăparea şi bietul cîine; în timpul urmăririi, el a cotit la un moment dat împotriva curentului şi astfel a cîştigat timpul necesar pentru a ajunge la mal.

Primele nopţi petrecute pe rîu au fost zbuciumate, pline de întîmplări neprevăzute, ca un fel de avertisment asupra greutăţilor ce abia începeau să vină. Seara de 31 martie îi găsi în dreptul unei plantaţii, lucru care-i bucură, dîndu-le speranţa că vor găsi o masă şi un adăpost bun. Vremea începea să se strice. Acostară în grabă şi porniră în căutarea stăpînilor, dar nicăieri nu se vedea nici urmă de casă, colibă sau orice altă construcţie.

— Hei, nu e nimeni pe-aici? strigă Aimé, pierzîndu-şi răbdarea.

— Este, domnilor, este, se auzi atunci un glas sonor printre arbori. Poftiţi! Ca acasă la dumneavoastră!

Luîndu-se după voce, ajunseră într-un mic luminiş, în mijlocul căruia o femeie, aşezată în genunchi, se străduia să aprindă focul. De lîngă ea se ridică un bărbat lung şi ciolănos, ale cărui

semnalmente indicau, fără îndoială, că e un băştinaş indian din tribul *zambos.*

— Fiţi bineveniţi în *hacienda* lui Don Ignacio! le ură el călătorilor. Ştiu, aveţi nevoie de hrană şi adăpost, domnilor! Le veţi găsi pe placul dumneavoastră, căci noi, albii, ne cunoaştem bine îndatoririle, nu? *Todo blanco es caballero!*

Ciudatul personaj repetă de mai multe ori aceasă formulă sacramentală, prin care albii se opuneau indienilor şi se declarau egali între ei, conform unei convenţionale demnităţi a întregii rase. Pînă să poată explica logica unor asemenea declaraţii, europenii crezură că sînt ţinta unor batjocuri, sau că omul are o idee fixă. Numai Carlos del Pino se mînie, atât cât îi permitea situaţia, aruncînd gazdei priviri piezişe, ucigătoare.

— Soţia mea, Doña Isabela, domnilor! făcu amfitrionul o prezentare demnă de un grand al Spaniei. Veţi fi îndată ospătaţi împărăteşte din carnea fragedă a acestui admirabil animal – şi indică printr-un gest de rege trupul unui mamifer, asemănător cerbului, atîrnat, de picioare, de-un copac – pe care eu însumi l-am doborît cu o săgeată chiar în dimineaţa zilei de azi.

— Bine, Don Ignacio, îndrăzni Nicolas Sotto, obişnuit cu năravurile localnicilor, dar nu vedem clădirile de pe *hacienda* domniei-tale. Am dori să ne lăsăm lucrurile undeva.

— A, da, desigur! răspunse acest *„blanco caballero”* fără urmă de stînjeneală. Domnilor, clima dulce şi binefăcătoare a acestor ţinuturi îi scuteşte pe locuitori de grijile preocupării unui adăpost, cel puţin – şi aci ridică un deget savant – cel puţin, zic, în sezonul uscat. Şi cum acest sezon e abia la sfîrşitul lui…

— Am înţeles, Don Ignacio! se luă Bonpland cu mîinile de păr, într-un gest cît mai amabil cu putinţă. Dumneavoastră, ca şi atît de graţioasa doamnă Isabela, aţi preferat odihna în aer liber.

— Acesta e cuvîntul, domnii mei! chicoti indianul, încîntat. Vă pun la dispoziţie hamacele mele încăpătoare, sub ramurile acestor arbori încîntători, în aerul serii…

Călătorii se lămuriseră. Bietul indian, ca un Don Quijote al junglei, şi cel puţin la fel de tragic ca şi aiuritul hidalgo, era victima propriilor sale fumuri de mărire. Trăind într-o promiscuitate evidentă, hrănit cu iluzia apartenenţei lui la rasa cuceritorilor, ajunse, în timpul cinei, să se intereseze de evenimentele politice din Madrid, manifestîndu-şi îngrijorarea pentru regele Carol al IV-lea, ameninţat de proiectele generalului

Bonaparte.

Bonpland şi Sotto abia îşi ţinură rîsul cînd servitorul lor, Carlos del Pino, avînd asupra indianului ascendentul că era mulatru, îşi arătă indignarea în şoapte exclamative la urechile lor. După cina destul de abundentă, de altfel, se culcară în hamacele lui Don Ignacio, care le lăuda cel puţin ca pe nişte baldachine imperiale. Adormiră curînd, înfăşuraţi în haine groase.

După miezul nopţii, strigăte înfiorătoare izbucniră pe neaşteptate, într-un amestec cumplit cu mieunături oribile.

— Jaguarul! urla Aimé. Jaguarul! Ajutor!

Săriră sau căzură din hamace, căutîndu-şi bezmetici armele.

— Ţine-te bine, Aimé!

— Încearcă să fugi!

— Vezi să nu te ucidă!

Sfaturile, oricît de binevoitoare, n-ar fi fost, desigur, de nici un folos, dacă pînă la urmă nu se dovedea că „jaguarul" era pisica Donei Isabela, soţia acestui „cavaler" ţinînd pe lîngă hamac un asemenea animal, ca şi doamnele albe de la oraş. Speriată, sau dornică de joacă, pisica sălbăticită sărise dintr-un pom pe pieptul sărmanului francez, care la ora aceea era dispus să vadă toate lucrurile în negru. După un astfel de *intermezzo* nu se mai poate, în general, dormi, dar cînd la asta se mai adaugă şi ploaia e uşor de imaginat starea sufletească a călătorilor. Plouă toată noaptea, cu intermitenţe. Hainele groase se îmbibară de apă, frigul îi pătrunse pe toţi pînă la oase, iar…

Iar la ivirea zorilor, Don Ignacio, sortit pesemne să calce veşnic în străchini, le spuse, mîndru nevoie mare:

— Ei, domnilor, aţi văzut ce înseamnă un adăpost bun pe o vreme ca asta? Dumnezeu v-a îndreptat spre mine, şi eu nu pot decît să vă felicit că i-aţi urmat îndemnurile. Ce vă făceaţi în barcă… pe ploaie?

Rămase surprins şi puţin jignit cînd oaspeţii se îmbulziră să-şi ia rămas bun de la el şi apoi plecară precipitaţi, evitînd să-l privească.

În ziua aceea trecută pe lîngă o misiune locuită de *guamos,* a căror viaţă se aseamănă cu a altor triburi indiene – *achaguas; guajibos* şi *otomacos* – triburi nomade, de vînători şi pescari. Humboldt nu pierde prilejul unor observaţii asupra indienilor din regiune: „În misiunile călugărilor, aceste populaţii sînt numite

sălbatice, pentru ca doresc să trăiască independente, dar ele se plasează pe scara civilizaţiei foarte aproape de cele care, botezate şi «trăind sub clopot», rămîn străine de orice fel de învăţătură sau perfecţionare”.

Îşi aleseră pentru noapte o mică plajă, găsită cu multă trudă între rîu şi pădurea tropicală. De la o vreme începuseră să-şi facă apariţia înspăimîntătoare insecte ale junglei, un adevărat blestem în acele locuri, teroare a oamenilor, fie ei albi sau indigeni, ca şi a animalelor. Ca să se poată încălzi, dar mai ales încercând să alunge cumpliţii *mosquitos* şi *zancudos,* mari amatori să cineze cu sângele lor, exploratorii, după ce căutară îndelung lemne uscate şi găsiră, în fine, o buturugă mare, aprinseră un foc gigantic, în jurul lui înfipseră vîslele şi de acestea îşi agăţară hamacele. Mai mulţi crocodili au ieşit din apă, atraşi, pesemne, de lumina focului.

— Plăcută companie, n-am ce zice! se văită Bonpland după cină, cînd în noaptea rece, scăldată de lună, răsună clămpănitul sinistru, scos de fălcile teribilelor reptile.

— Tu n-ai de ce te plînge! îl consolă Alexander. După aventura cu pisica…

— Ptiu! se strîmbă Aimé.

— Ce-or face acum compatrioţii dumneavoastră? întrebă Sotto, turnîndu-i francezului gaz pe foc.

— Pentru un singur lucru îi felicit! reacţionă prompt botanistul. Că nici n-au auzit de drăgălaşii noştri *mosquitos.*

— Pe cînd tu, prietene, interveni Humbodt din hamacul lui, tu te vei întoarce acasă acoperit de răni eroice. Pe cinstea mea, însuşi marele Bonaparte va avea de ce să te invidieze.

— Cred mai curînd că doamna Druon va primi, în locul persoanei mele, numai o piele ciuruită în chip de strecurătoare. Noapte bună, domnilor! Noapte bună!

Parcă hotărâtă să justifice ironia lui Bonpland, noaptea fu un adevărat infern. Mai întîi a fost linişte, tulburată doar de răsuflările delfinilor de apă dulce, care treceau în cîrduri. Oamenii aţipiră. Pe la ora 11 izbucni, ca sub bagheta unui dirijor diabolic, un vacarm infernal. Erau multe glasuri, sute de glasuri, ţipînd toate odată, din răsputeri, acoperindu-se cu deznădejde şi furie.

— Cine-i autorul farselor de prost gust? sări Humboldt, speriat.

— Se aud din pădure! preciză Nioolas Sotto. Sînt animale, ştiu eu?

— Dumneata ce spui? se adresă Bonpland, încă buimac, cîrmaciului.

Acesta clătină capul şi ascultă mult timp, în tăcere.

— Greu de deosebit! spuse într-un tîrziu. Doar cînd se întrerup poţi înţelege cine a ţipat. Multe animale. Şi păsări.

În concertul prin oare jungla saluta, în felul ei, sosirea exploratorilor, se auzeau, printre altele, urletele guturale şi monotone ale maimuţelor aluatta, vocea fluierată şi plîngăreaţă a lui cusicusi, „maimuţa-care-doarme“, strigătele întretăiate ale jaguarului, marele tigru american, ale leului argintiu, denumit şi puma sau cuguar, ale porcilor numiţi şi pecari cu barbă, şi peste ele, ţipetele ascuţite ale unor papagali şi ale unor galinacee. Jaguarii veniră pînă în marginea pădurii, vîrînd spaima în dogul călătorilor, care lăsă baltă lătratul violent, menit să-i dea curaj, şi veni să se ascundă sub hamace. De cîteva ori, răgetul tigrilor se auzi de sus, din copaci, acompaniat de urletele îngrozitelor maimuţe.

Indienii erau de părere că animalele „serbează luna nouă“, dar Alexander credea că în vânătoarea lor nocturnă după pecari şi tapiri, tigrii treziseră maimuţele, care treziseră, la rîndul lor, păsările. De obicei, şi luna plină, şi furtuna, şi trăsnetele făceau animalele junglei să urle.

În ziua de 3 aprilie, indienii din barcă prinseră un peştişor nu mai mare decît o palmă.

— *Caribe!*

— *Caribito!* exclamară ei, plini de teamă. Domnul să ne aibă în paza lui!

— De ce v-aţi speriat? se miră Humboldt. Pare inofensiv. Şi de ce are acelaşi nume ca şi tribul războinicilor indieni *caribes?*

— Fiindcă e tot atît de sîngeros, domnule! spuse *el patron*, cîrmaciul. Dacă nu şi mai rău. Vedeţi? deschise el gura peştelui. E tot numai dinţi şi nu cunoaşte mila. Nu e niciodată sătul.

— Dar ce mănîncă? întrebă, naiv, Aimé, în vreme ce Sotto se scutura, cuprins de un fior neplăcut.

— Oameni, sau animale, sau păsări… Tot ce intră în apă. Numai crocodilii, care au pielea groasă, sînt mai apăraţi, dar şi ei fug cît pot dacă dau peste *caribitos.* Uitaţi-vă!

Le arătă, pe corpul lui şi al vîslaşilor, nenumărate cicatrice

adînci.

— De la ei?!

— Cînd facem baie, răsar uneori lângă noi. Rup bucăţi de carne şi te pot ucide în cîteva clipe.

— Brr! se scutură Bonpland. Se vede că nu ne ajungeau caimanii!

— Sînt aşa mulţi? se interesă Humboldt.

— Pîndesc pe fundul apei. Dar… staţi puţin!

Bătrînul ridică o pasăre împuşcată în dimineaţa aceea, o scoase în afara bărcii şi lăsă să cadă în apă o singură picătură de sînge. Peste vreo patru-cinci secunde, apa se umplu de un puhoi de *caribitos*, care căutau, înnebuniţi, prada iluzorie.

— Dacă unul dintre noi ar aluneca din barcă…

Humboldt nu-şi mai duse fraza pînă la capăt. În aceeaşi zi, barca acostase, pentru ca Humboldt să poată studia un grup de crocodili, pe care mici *heroni*, păsări albe, se plimbau în voie, ca pe nişte trunchiuri. Tovarăşii savantului se aflau undeva, mai în urmă. Cu ochii la caimani, Alexander dădu peste urmele unui tigru. Se întoarse şi plecă, încercând să rămînă calm şi să nu se uite înapoi. Făcu un ocol mare, cu scopul de a deruta fiara şi a ieşi la ţărmul lui Apure, la loc deschis. Jaguarul nu-l urmărise.

Mai tîrziu, întîlnirea cu aceste animale sălbatice nu-i mai speria atît de tare, poate şi fiindcă ele se aflau peste tot – în copacii de care exploratorii îşi atîrnau hamacele, în cabanele părăsite unde se gîndeau să înnopteze, lîngă taberele lor din jurul focurilor aprinse.

La 5 aprilie ajunseră la vărsarea lui Apure şi pătrunseră în Orinoco, al doilea fluviu din America de Sud, în ordinea mărimii, după uriaşul Amazon. Orinoco părea un lac întins, cu valuri înalte, mărginit de maluri nisipoase şi pustii, dincolo de care se vedeau păduri îndepărtate. Lărgimea fluviului, ale cărui ape scăzuseră în timpul sezonului uscat, era de aproape 3 880 de metri. Deşi afirmase undeva că „...fantezia plăsmuitoare a poetului se destăinuie într-un descoperitor de lumi noi ca şi în orice mare geniu", în locul unei descrieri a sentimentelor ce l-au încercat pe el însuşi la vederea lui Orinoco, Humboldt preferă să se lase substituit de un celebru navigator – Columb –, făcînd să transpară indentitatea dintre senzaţiile sale şi cele ale marelui corăbier. „Descrierile lui Columb, cînd zugrăveşte dulcele cer al peninsulei Paria şi vastul fluviu Orinoco, cel care, după cum îşi

imagina el, trebuie să-şi aibă izvoarele în Paradis… sînt impregnate de un sentiment grav şi religios. Pe măsură ce înaintă în vîrstă şi avu de luptat împotriva unor persecuţii nedrepte, această dispoziţie degeneră la Columb în melancolie şi exaltare himerică. Oare nu aceeaşi melancolie a fost mereu şi refugiul lui Alexander chiar în culmea gloriei, de care a avut parte din plin?

După o navigaţie de mai multe ore, ajutaţi şi de un vînt prielnic – piroga lor fusese prevăzută cu o pînză – exploratorii ajung la insula *Boca de la tortuga* – gura ţestoasei – celebră pentru numărul imens de ouă ale acestor broaşte, pe care indienii le culegeau de aici. Se nimerise să fie tocmai epoca recoltatului, de aceea zeci de ambarcaţii, cu băştinaşi din mai multe triburi, se strînseseră lîngă insulă, însoţiţi de misionari. Aceştia din urmă veniseră, chipurile, să organizeze recoltarea, aducînd, în fond, aceleaşi pretenţii de viaţă mănăstirească, disciplinată pînă la automatism, atît de străină spiritului liber al aborigenilor. Erau aici băştinaşi *guamos, otomacos, caribes* şi alţii, sub conducerea şefilor de trib. Îşi împărţiseră insula în suprafeţe egale şi începuseră să strîngă ouăle. Printre ei se plimba grav călugărul dintr-o misiune apropiată, Uruana, care se arătă nespus de surprins la vederea albilor şi mai ales la auzul scopului expediţiei lor.

— Cum să cred, protestă el, deşi i se arătaseră paşapoartele de la Madrid, cum să cred că v-aţi părăsit patria ca să veniţi pe acest fluviu, să vă lăsaţi mîncaţi de *mosquitos* şi să măsuraţi pămînturi care nu vă aparţin?

Au preferat, ca şi în alte dăţi, să nu mai răspundă şi s-au interesat de munca indienilor. Cu un băţ, aceştia dibuiau gropile adînci, săpate de ţestoase în nisip şi pline, fiecare, cu sute de ouă. După ce erau *scoase* şi depozitate pe mal, ouăle se introduceau în vase mari cu apă, unde se ţineau mai multe zile. Astfel, din coaja lor se extrăgea o grăsime limpede, folosită cu mult succes în alimentaţie şi numită *manteca de tortugas* – untură de ţestoase. Apoi ouăle erau duse în bărci, pentru a fi transportate spre aşezările indienilor. După *manteca de tortugas* vin, o dată pe an, cîţiva mici negustori de la Angostura. E singura ocazie cînd călugării pot lua contact cu lumea, restul timpului ei petrecîndu-şi-l singuri, printre indienii din misiuni. Regiunea e atît de sălbatică şi puţin cercetată, încît părintele

Gili– întemeietorul misiunii San Luis de Encaramada, şi care a dat europenilor o „Istorie a lui Orinoco” – vorbeşte de satul Carichana, situat la vreo 100 de kilometri de misiune, ca despre un ţinut foarte îndepărtat. El descrie şi prima cataractă a fluviului, deşi nu a avut nicicînd curajul să navigheze pînă la ea, s-o vadă.

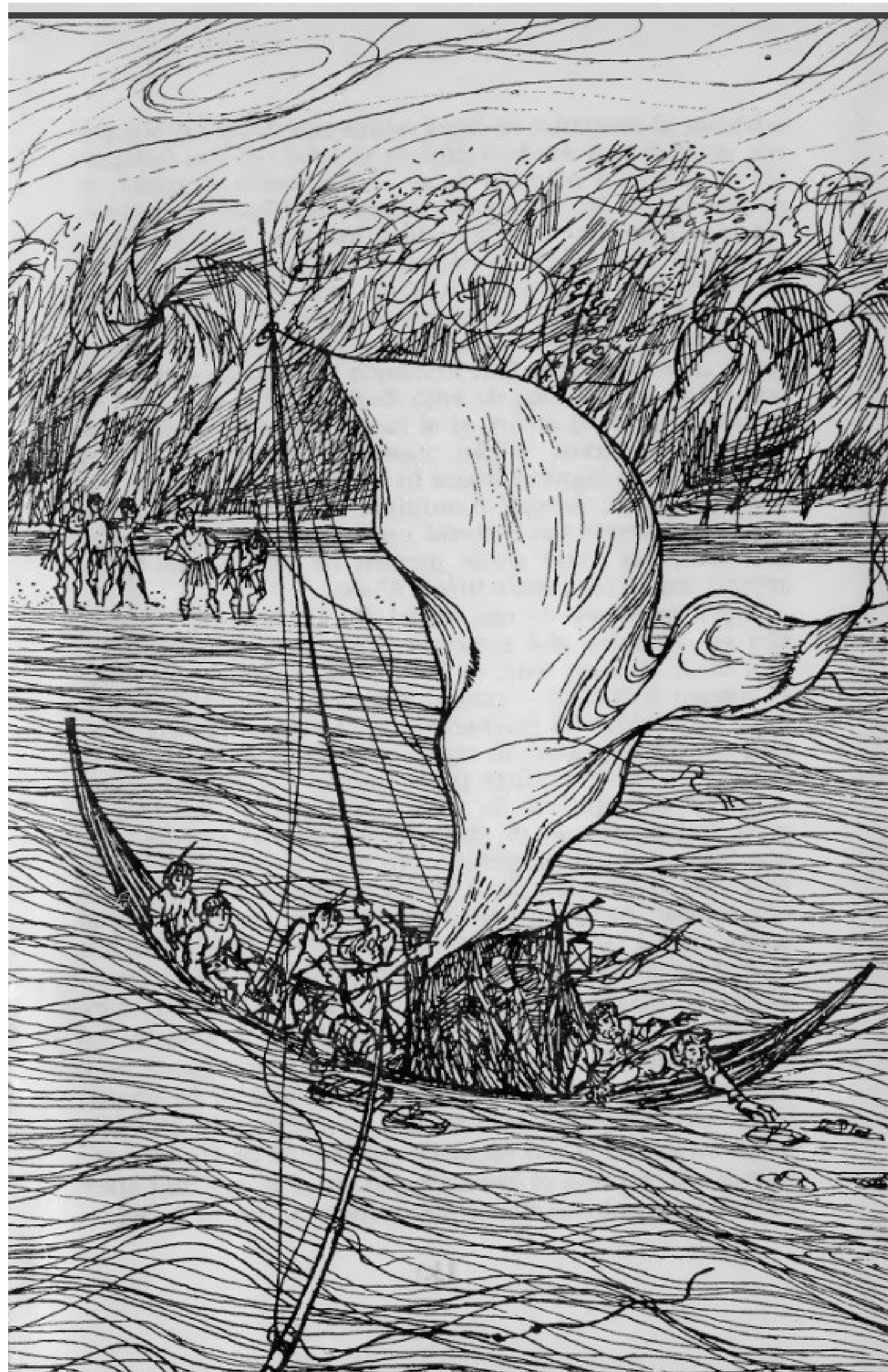
Naturaliştii făcură rost de provizii, şi la ora patru după-amiază dădură semnalul de plecare. Pînza primitivă a bărcii lor era foarte greu de mînuit, din care cauză navigaţia cu ajutorul ei fusese un adevărat chin. Vîslaşii o ridicară cum se putu, dar cârmaciul, urmărit de toată suflarea de pe insulă, dori să le dea indienilor o reprezentaţie a măiestriei sale, şi pînă la urmă chiar reprezentaţie a ieşit. El porni, fără a face volta necesară pentru stabilirea ambarcaţiei într-o poziţie favorabilă şi ţinu piroga strînsă sub vînt, pînă ajunseră aproape de mijlocul apei. Aici, însă, vîntul se întări pe neaşteptate, peste prevederile bătrânului, şi barca se înclină, mai să se răstoarne. Pînza aproape mătură fluviul, iar valurile năvăliră peste călători, cărora apa li se ridică pînă la genunchi. Humboldt abia reuşi să-şi ridice jurnalul. Cărţile, plantele uscate pentru ierbar, alimentele începură să plutească. Bietul Aimé, care aţipise pe fundul bărcii, sări ca ars la năvala apei şi acum privea, dezorientat, la harababura din jurul său.

Sub presiunea exercitată de vânt asupra pînzei, piroga rămăsese înclinată. Indienii, de un calm de-a dreptul enervant, nu făceau nimic să îndrepte lucrurile: şi cine ştie cum s-ar fi terminat totul dacă nu se rupea cordajul! Pînza fu smulsă de pe catarg, şi ambarcaţia se redresă, în sfîrşit. Indienii de pe insulă rîdeau să se prăpădească, dar nu de asta le ardea exploratorilor. La reproşurile lor atît de întemeiate, *el patron* răspunse flegmatic, asigurîndu-i, cu răceală, că „pe malurile astea e destul soare ca să usuce hîrţoagele albilor”.

Tensiunea nervoasă prin care trecuseră în vremea acestui accident nenorocit îi urmări pînă seara, preschimbată într-o adîncă nelinişte. Înnoptară pe o insuliţă pustie şi mîncau, preocupaţi şi temători, şezînd pe carapace de ţestoasă. Se gîndeau cu spaimă la caimani şi la caribitos. Începeau să-şi dea seama că nu fac o excursie de plăcere şi că-i suficient o cît de mică neatenţie sau o zăpăceală ca să-şi lase oasele pe aici. E drept, indienii cunosc o serie de mijloace prin care se apără de

animalele junglei. Astfel se povesteşte că o tînără a scăpat din gura unui crocodil vîrându-i acestuia, cu violenţă, degetele în ochi; de durere, reptila a întredeschis gura şi fata a scăpat. Apoi caimanul reuşi s-o mai apuce de antebraţul stîng, retezîndu-i-l, totuşi lucrurile s-au oprit aici. Oare într-o atare situaţie ar fi găsit europenii sîngele rece, necesar încercării de a se salva?

Peste patru zile ajunseră la plaja Pararuma, unde alţi indieni veniseră după ouă, dar cam prea tîrziu, căci deja puii de ţestoasă începeau să iasă din nisip şi să alerge la apă. Pilotul, care nu mai cunoştea locurile, mîniat şi de cearta dinainte, refuză să-i ducă mai departe şi-i debarcă acolo. Fură aduşi la cantonamentul indienilor, unde se aflau şi călugări din misiunile de la Carichana şi cataractele lui Orinoco. Misionarul din Carichana vîndu o pirogă exploratorilor pe un preţ foarte mic, iar părintele Bernardo Zea, misionar al aşezărilor de lângă cataractele Atures şi Maypures, se oferi să-i

ducă pînă la punctul cel mai îndepărtat al călătoriei plănuite de ei – frontierele Braziliei, de pe Rio Negro. Bunul părinte suferea de friguri, care deveniseră cronice şi-l chinuiau fără încetare, însă asta nu-l împiedică să-şi menţină oferta, ci dimpotrivă, şi-o întări. Spera ca spre izvoarele fluviului, unde clima e mult mai sănătoasă, să-şi afle vindecarea de boala lui sîcîitoare.

Piroga nou cumpărată era mai mică şi infinit mai incomodă decît aceea din San Fernando de Apure – adică un trunchi de copac, lung de vreo 22 de metri şi gros de 1 m, scobit cu ajutorul securii şi al focului. Totuşi, în ciuda locului foarte strîmt şi rău organizat, Humboldt ţinu să cumpere şi să îngrămădească în barcă, cu gîndul să le expedieze apoi în Europa, o mulţime de mici animale şi păsări, care constituiau obiectul unui comerţ intens al celor din Pararuma: mai multe perechi de *gallitos* (cocoşi de munte), maimuţe numite *titis* şi altele.

Spre deosebire de misionarul din Uruana, călugării de aici se străduiră să-i ajute pe exploratori cum au putut mai bine. În acest scop, ca să le asigure destui „amatori' – hamali şi călăuze – printre băştinaşii *maeos* şi *guajibos,* buni cunoscători ai cataractelor lui Orinoco, preoţii prinseră cîtorva picioarele în *cepo* – bucăţi de lemn legate cu lanţuri – ca să nu fugă peste noapte. Cu aceeaşi „binevoitoare[11] intenţie bat în timpul dimineţii cu un bici de piele de lamantin pe un tînăr indian, Zerepe, excelent cunoscător al limbii indigenilor din sud, încercând să-l convingă de necesitatea de a însoţi expediţia. La protestele europenilor, călugării legiferară, cu seninătate, bătaia, ca mijloc de a-i reţine pe băştinaşi în colonii, spre binele lor. „Omul, ca să profite de avantajele vieţii în societate, menţionează Humboldt mai tîrziu, trebuie să sacrifice, fără îndoială, o parte a drepturilor lui naturale şi a vechii lui independenţe. Dar dacă sacrificiul care i se impune nu e compensat de avantajele civilizaţiei, sălbaticul, în simplitatea lui… păstrează dorinţa de a se întoarce în pădurile unde s-a născut. Dacă aşezările creştine de pe Orinoco rămîn pustii, aceasta se întîmplă pentru că în cea mai mare parte a misiunilor indianul din păduri e tratat ca un sclav, pentru că el nu se bucură de roadele muncii sale. Un guvernămînt fondat pe ruinele libertăţii indigenilor stinge facultăţile lor intelectuale sau le opreşte dezvoltarea… Indienii… nu sînt «copii mari» (aşa cum afirmau călugării – n.n.); ei sînt tot atît de puţin copii ca şi bieţii

lucrători din estul Europei, pe care barbaria instituţiilor noastre feudale i-a menţinut în cea mai mare promiscuitate.”

Călătorii înjghebară în pirogă, la pupa, din crengi căptuşite cu frunze şi piei de jaguari, un fel de platformă acoperită, în care urmau să stea albii. Acoperişul era însă aşa de jos, încît împiedica vizibilitatea, iar oamenii trebuiau să şadă cocoşaţi, ori culcaţi pe spate şi atunci picioarele le ieşeau afară, expuse intemperiilor. Pe deasupra cioturile şi nodurile crengilor răzbăteau prin pieile întinse, dînd naturaliştilor senzaţia că sînt preschimbaţi în fachiri. Cuştile cu păsări şi maimuţe fuseseră agăţate la prova, de bordaj, în afară; în mijlocul bărcii se găseau instrumentele, şi pentru ca Humboldt să ia unul era nevoit să tragă la mal, altfel ambarcaţia, instabilă ca o barcă de concurs din zilele noastre, ameninţa să se răstoarne. În jumătatea ei din faţă stăteau vâslaşii indieni, mînuindu-şi lopeţile cu multă vigoare, într-un ritm desăvîrşit.

14

„Fluviul Orinoco, îndreptîndu-se de la sud la nord, străbate un lanţ de munţi granitici. De două ori îngrădit în drumul său, el se sparge cu zgomot de rocile care formează praguri şi diguri transversale. Nimic nu e mai impunător decît înfăţişarea acestor locuri. Nici căderea de apă din Tequendama, nici marile scene ale Cordilierilor n-au putut şterge impresia pe care mi-au produs-o, de la prima vedere, cascadele de la Atures şi Maypures. Cînd stai aşezat în aşa fel, încît să îmbrăţişezi dintr-o singură privire suita continuă de cataracte, această pînză imensă de spumă şi vapori, luminată de razele soarelui la asfinţit, ţi se pare că fluviul întreg e suspendat deasupra albiei sale.”

Aşa începe Alexander să descrie pragurile de pe cursul central al fluviului, de la care în aval, pînă la vărsarea în ocean, el se cheamă Orinoco de Jos, iar în amonte, către izvoare, Orinoco de Sus, Spaniolii au numit aceste căderi *raudales,* adică torente, repezişuri, pentru că nu e vorba chiar de cascade – diferenţa pe verticală a extremităţilor acestor praguri este de numai şapte metri. Strîns de munţi ca într-o chingă, Orinoco îşi micşorează lăţimea albiei la mai puţin de o treime, şi tot puhoiul de apă, silit să treacă prin strîmtoare, spumegă furios, cu un

zgomot ce se aude în jur pe o rază de patru kilometri. În limba băştinaşilor, cele două *raudales* se cheamă Mapara şi respectiv Quittuna, dar călugării le-au schimbat numele după ale triburilor *atures* şi *maypures*, stabilite prin apropiere.

Orinoco de Sus e un ţinut în parte muntos, total necunoscut albilor din colonii. Misionarii care au dat descrieri ale fluviului – Gili, Gumilla, Caulin – plasează aici un tărîrn legendar, populat de oameni cu un ochi în frunte, cu cap de cîine sau cu gura deasupra stomacului, figuri împrumutate din basmele indienilor şi apoi exagerate chiar de călugării înşişi, ca dovezi ale pericolelor prin care ei au trecut. De aceea, în Cumaná, Nueva Barcelona şi celelalte porturi ce au legături cu misiunile, locuitorii spun, prin extensie, la auzul tuturor poveştilor greu de crezut: „Părinţii au văzut asta, *mas arriba de los raudales,* dar mai sus de cataracte*!"*

În timp ce indienii se chinuiau să treacă barca dincolo de *raudales*, trăgînd-o cu frînghii printre pietrele colţuroase, albii se duseră să viziteze misiunea Atures, locuită de indigeni *macos* şi *guajibos,* pentru că *atures* fuseseră exterminaţi de mult în războaie necruţătoare. Tigrii vizitează foarte des aşezarea, vînînd cu multă plăcere porcii băştinaşilor. Exploratorii au prilejul să vadă doi tineri indieni, frate şi soră, care în copilărie puseseră pe fugă un jaguar. Ei se jucau în iarbă cînd a apărut fiara; ea le-a dat ocol, apoi a început să se ghemuiască pe toate labele şi să sară spre copii, întocmai ca o pisică, lovindu-l pe băiat în cap cu laba, în joacă, dar din ce în ce mai tare. Cînd, de pe urma zgîrieturilor, fratelui său a început să-i curgă sînge, fetiţa a pus mina pe o creangă uscată şi l-a bătut pe jaguar, pînă cînd acesta a fugit înapoi, în pădure.

Tot la Atures naturaliştii aud prima oară despre „omul pădurilor" – dovadă că „omul zăpezilor", Yety, care ar trăi în Himalaya zilelor noastre, are un strămoş pe Amazonul de acum două veacuri. Acest sălbatic purta şi un nume: *salvaje,* în spaniolă, *achi,* în limba *tamanacilor* şi *vasitri,* sau *Marele Diavol,* în limba indienilor *maypures.* Băştinaşii, ca şi călugării, cred în existenţa lui, deşi nimeni nu l-a văzut niciodată. Se zice că are degetele mari de la picioarele opozabile, ca şi maimuţele, că obişnuieşte să răpească femei şi să mănînce carne de om. Dar, fireşte, ca şi Yety al nostru, Marele Diavol din America a rămas pînă azi o simplă legendă.

Insectele îi tortureazǎ cumplit pe oamenii locului. *Mosquitos, zancudos, jejen* sau *tempranores* zboarǎ, ziua şi noaptea, în jurul lor, atacînd cu sutele. Cea mai bunǎ metodǎ de apǎrare e sǎ-i laşi sǎ se sature cu sîngele tǎu, dupǎ care se mai potolesc. Pentru asta îţi trebuie însǎ nervi tari şi o resemnare de musulman. Indienii se culcǎ noaptea pe pietrele din mijlocul fluviului, ca sǎ se poatǎ cît de cît odihni, cǎci acolo insectele circulǎ mai rar. Împotriva lor nu se poate lupta; posedǎ ace teribile, care strǎpung orice fel şi oricîte rînduri de îmbrǎcǎminte; îţi intrǎ în nas şi în gurǎ cînd vorbeşti, fǎcîndu-te sǎ tuşeşti şi sǎ strǎnunţi fǎrǎ încetare. La Caracas, indienii dorm îngropaţi în nisip şi cu capul acoperit cu cîrpe, iar aceastǎ metodǎ o vor adopta, uneori, şi naturaliştii. Pe Orinoco de Sus şi pe puntea lui de legǎturǎ cu Amazonul, mult contestatul rîu Cassiquiare, existǎ nişte colibe numite *hornitos,* fǎrǎ uşi şi ferestre, în care se intrǎ pe burtǎ printr-o deschidere micǎ din partea de jos. Înǎuntru se aprind frunze verzi, al cǎror fum ucid’e sau alungǎ insectele, pe urmǎ se astupǎ intrarea şi se poate sta mai în linişte. În misiunile de pe Orinoco, teroarea insectelor e un subiect permanent de discuţie. Dimineaţa, în locul formulelor de salut, oamenii se intereseazǎ: „Cum au fost azi-noapte *zancudos?* Cum stǎm azi cu *mosquitos?“* Iar bǎştinaşii nu suferǎ de loc mai puţin decît albii de pe urma blestematelor vietǎţi. De multe ori, ca sǎ scape de insecte, ei îşi pǎrǎsesc aşezǎrile.

Flacǎra palidǎ a lumînǎrii pîlpîia într-una, proiectînd umbre lungi, tremurǎtoare, pe pereţii de lemn ai încǎperii.

Cǎlǎtorii şedeau în jurul unei mese, alǎturi de un misionar micuţ de staturǎ şi plin de viaţǎ, care le cerceta mîinile roşii şi atît de umflate, încît nu-şi mai putea îndoi degetele.

— Aveţi mîncǎrimi puternice, aşa-i? întrebǎ el compǎtimitor.

— Teribile, pǎrinte! se plînse Alexander.

— Sînt nişte insecte mici, *aradores!* îi lǎmuri misionarul. Intrǎ sub piele şi se plimbǎ pe dedesubt, croindu-şi canale. Avem aici o mulatrǎ, am şi trimis s-o cheme. E medicul nostru! zîmbi cǎlugǎrul, ridicînd din umeri. Trebuie sǎ ştie ea vreun leac.

„Grupul expediţionar“ al naturaliştilor pǎrǎsise fluviul Orinoco în noaptea de 25 aprilie şi pǎtrunsese pe un afluent al acestuia, Rio Atabapo. Apoi intraserǎ pe Rio Temi, care curgea printr-un teren mlǎştinos şi inunda pǎdurea pe sute de hectare.

Ca să scurteze din drum, indienii ieşiseră din albia rîului şi o luaseră direct prin pădure, pe un fel de „poteci“ – canale largi doar de-un metru şi jumătate. Astfel ajunseră la această misiune de lîngă graniţă, torturaţi fără încetare de insecte; poposiseră să-şi refacă forţele.

— Mai avem mult de mers pînă la Rio Negro, părinte? întrebă Humboldt, scărpinîndu-şi amarnic mîinile umflate.

— Nu, domnule baron! De aici, de pe Rio Tuamini, unde vă aflaţi, există un drum prin pădure, nu prea lung, pînă la un canal de trecere, numit Cano Pimichin, care duce pînă la malurile lui Rio Negro. Va trebui să vă aşezaţi piroga pe nişte trunchiuri de copaci, iar oamenii dumneavoastră, ajutaţi şi de indieni de-ai mei, s-o tragă cu funiile pînă la Cano. N-ar fi treabă prea grea, numai că prin pădure mişună şerpi foarte veninoşi şi e bine ca oamenii să se păzească.

— Sînt agresivi, părinte? întrebă Carlos del Pino neliniştit.

— Nu întotdeauna. Se întîmplă ca indienii, sculîndu-se dimineaţa, să găsească şerpi din aceştia în patul lor. Ei spun că şerpii vin la căldură. Şi poate au dreptate.

— Aşa-i la tropice! se resemnă Bonpland.

Erau slabi cu toţii şi neodihniţi. Bărbile le crescuseră în neorînduială, ochii le intraseră în fundul capului. Hainele îmbibate tot timpul de apă le putrezeau şi începeau să se zdrenţuiască. Misionarul nu se stăpîni să nu remarce:

— Aţi bătut un drum lung…

— Nu sîntem învăţaţi cu locurile, părinte! răspunse Sotto. Dacă eu, părintele Zea şi del Pino suferim atît, îţi închipui cît trebuie să sufere domnii Humboldt şi Bonpland, care vin direct din Europa!

— Luaţi seama, domnilor! îi sfătui misionarul. După toate semnele, plimbarea asta n-are să treacă fără urmări. Văd că servitorul dumneavoastră, Carlos del Pino, e istovit de tot. Ar fi bine să părăsiţi cît mai grabnic locurile noastre! Boala vă calcă pe urme.

— N-avem să mai stăm aici, părinte! zise Alexander. Mai mergem pînă la San Carlos, pe urmă o luăm pe rîul Cassiquiare… Fiindcă veni vorba, dumneata ce ştii, e adevărat că rîul acesta leagă Orinoco de Rio Negro?

— De bună seamă. El curge de undeva, din munţi, şi pe urmă se desparte în două braţe. Unul se varsă în Rio Negro, şi

celălalt în Orinoco. Toată lumea de aici ştie asta.

— Va trebui să verificăm, pentru că unii geografi din Europa neagă legătura celor două fluvii prin intermediul lui Cassiquiare.

O bătaie în uşă, urmată de apariţia „doctoriţei” mulatre, puse capăt discuţiei. Aceasta venise înarmată cu un beţişor de lemn foarte tare şi ascuţit bine la un capăt.

— Sînt chiar *aradores!* confirmă ea, în dialectul local, diagnosticul misionarului. Îi ucidem noi numaidecît.

Zerepe, interpretul grupului, traduse totul în spaniolă.

Nu se ştie ce înţelegea mulatra prin „numaidecît”, sau Zerepe nu ştiuse să tălmăcească exact, dar operaţia ameninţa să nu se mai termine. „Medicul” încălzi beţişorul la flacăra luminării, apoi alese un prim pacient. Cu unealta ei ascuţită sfîşia pielea de-a lungul canalelor, pînă dădea de insecte, pe care le strivea. Trecuse cu mult de miezul nopţii, şi încă primul bolnav nu fusese „operat” pînă la capăt. Ceilalţi se hotărîră s-o lase baltă pînă a doua zi, cînd în odaie intră pe neaşteptate un indian necunoscut.

— Am auzit, li se adresă el albilor prin intermediul translatorului, că aveţi necazuri cu *aradores.* Lăsaţi-o pe mulatră să plece. Mîine, în zori, vă vindec eu.

Şi omul se ţinu de cuvînt. Se prezentă, dimineaţa, cu o ramură din arbustul numit *uzao*, prepară din ea o infuzie şi unse mîinile călătorilor. *Aradores* pieiră pînă la unul.

Cursul superior al lui Rio Negro este deţinut de spanioli, iar cel inferior de portughezi. Graniţa nu e trasată precis între colonii, iar aceste două naţiuni îşi dispută cu înverşunare o fîşie de pămînt neînsemnată, apelînd la toate mijloacele, de la judecată în faţa papei, la măsurătorile astronomice. „Dacă cunoşti, notează Humboldt ironic, incertitudinea hărţilor Americii şi ai văzut îndeaproape aceste terenuri necultivate, care se dispută atît de grav în Europa pînă în zilele noastre, adică cele dintre Jiupura şi Rio Negro, Madeira şi Ucayale, Rio Branco şi ţărmurile Cayennei, rămîi suprins de perseverenţa cu care se pledează asupra proprietăţii cîtorva leghe pătrate. Aceste terenuri în litigiu sînt, în general, separate de partea cultivată a coloniilor prin deşerturi, cărora nu li se cunoaşte întinderea.”

Pe măsură ce se înaintează în interiorul Venezuelei, legătura coloniştilor cu Spania se pierde; ea renaşte brusc la graniţă,

datorită vecinătăţii cu Brazilia. Aceasta e numită aici, cu ură, Portugalia, iar locuitorii ei, indiferent de rasă, *portughezi.* Indienii din Brazilia îi dispreţuiesc pe cei din Guyana Spaniolă şi invers. Ei poartă războaie şi iau sclavi în numele naţiunilor care-i exploatează deopotrivă. În acest ţinut păduros, aproape nelocuit, a luat naştere şi mitul lui El Dorado, a cărui istorie, elucidată de Humboldt, o redăm, pe scurt, în continuare.

„Dorado" în spaniolă înseamnă „aurit", iar la figurat „lipsit de griji", „fericit". Legenda spune că în munţii Parima se găseşte un lac purtînd acelaşi nume ca şi munţii. În centrul lacului e o insulă, iar pe insulă se află Manoa, un oraş din aur şi pietre preţioase, stăpînit de un rege care în fiece dimineaţă se acoperă pe trup cu praf de aur – *el rey dorado* înseamnă „regele aurit" – şi apoi se scaldă în lac. Trei veacuri la rînd povestea aceasta a mînat în sudul Guyanei mii de aventurieri şi ostaşi dornici de înavuţire, unii dintre ei trimişi şi finanţaţi de către capete încoronate ale Europei. Ultima expediţie fusese ordonată de regele Spaniei în urmă cu numai 25 de ani, dar nimeni nu găsi niciodată ţara „regelui aurit" şi măcar lacul sau insula unde s-ar afla oraşul din aur şi nestemate. Cu această ocazie se întreprind unele cercetări cu caracter ştiinţific şi se comit o serie de erori geografice, cărora Humboldt le dă de capăt în timpul expediţiei lui.

Prima dată s-a auzit de „Dorado" din gura unui indian, care, în 1555, a povestit spaniolilor despre fabulosul regat. Dar şi oraşul Manoa şi lacul Parima sînt simple ficţiuni, deşi geografii s-au întrecut în a prezenta pe hărţile lor acest lac-fantomă, situîndu-l cînd aici, cînd colo, în limitele unui teritoriu vast, total neexplorat, dintre Orinoco de Sus şi Amazon. Rîul Carony, aflat în perimetrul acesta, are un afluent – Rio Paragua. Misionarii din Piritu îl numesc pe acesta din urmă laguna – „lac" – căci se revarsă foarte des. Indienii îl numesc şi ei Parava, adică „lac mare". Neînţelegînd bine limba băştinaşilor, geografii au crezut că ei vorbesc de un lac adevărat şi l-au trasat repede pe hărţi, botezîndu-l Cassipa, după indienii *cassipagotos,* ce trăiau pe aici. Cu fiecare nouă hartă, lacul Cassipa a fost mutat mai spre sud, apoi s-a denumit Parima şi s-a învestit cu funcţie de izvor al lui Orinoco. Şisturile micacee din regiune şi existenţa unui lac adevărat, mic, pe nume Amucu, ambele combinate cu legenda lui El Do- rado, au uşurat apariţia ideii că regatul Manoa, plin de

nestemate, s-ar afla aici.

Dar şi indienii au o legendă a lor despre El Dorado. Ei au adus-o însă din actualul stat Columbia, unde, odinioară, în „Lacul sfînt Guatavita”, la răsărit de minele de sare din Zipaguira, se aruncau vase de aur şi praf ca sacrificiu adus zeilor. Acolo se afla un templu al soarelui, iar numele de „om aurit” i se dăduse marelui preot al acestui templu, aparţinînd sectei indienilor *bochicas* sau *idacanzas.* El se ungea în fiecare dimineaţă cu grăsime şi îşi lipea, pe mîini şi pe faţă, praf de aur pentru oficierea serviciului divin. Deci vestea templului de la Guatavita a trecut Anzii spre est, a fost preluată ca legendă a „omului aurit” şi a ajuns la urechile conchistadorilor, care l-au prefăcut în El Dorado şi au început să-l caute cu înverşunare şi fără rezultat. (Era o himeră, pentru că lacul Parima n-a existat decît în imaginaţia geografilor, iar oraşul Manoa doar în minţile înfierbîntate ale unor aventurieri.)

În prima jumătate a secolului al XVI-lea, căutîndu-l pe El Dorado, Francisco Orellana, ofiţer în detaşamentul lui Pizarro[20], a întreprins, într-o barcă şubredă, o extraordinară călătorie pe Maranon (numele purtat de Amazon pe cursul său superior), de la confluenţa lui cu Napo pînă la vărsarea în Atlantic, pe o distanţă de circa 8 000 de kilometri, printr-un ţinut cu desăvîrşire necunoscut. Întors în Europa, Orellana a povestit compatrioţilor o serie de scorneli despre locurile văzute. „El pretinde să fi descoperit naţiuni aşa de bogate, încît acoperişurile templelor lor erau acoperite cu plăci de aur, şi face o descriere detaliată a unei republici de femei războinice, care-şi întinseseră dominaţia asupra unei părţi considerabile din teritoriile vizitate de el”, spune Humboldt despre Orellana.

Aşa s-a auzit pe Vechiul Continent despre El Dorado şi despre „femeile războinice” – şi ele la fel de puţin reale, ca şi „regele aurit”. Comparate de europeni cu vestitele amazoane ale antichităţii, femeile acestea, „care trăiesc fără bărbaţi”, au dat numele celui mai bogat, în ape, fluviu al lumii: Amazon. În 1595, spaniolul Berrio pregăteşte o expediţie care urma să urce cu mai multe vase pe Orinoco, pînă la izvoare – presupuse în lacul Parima, unde se credea că se află şi oraşul Manoa – şi să

---

[20]Pizarro Francisco — conchistador spaniol (1475—1541) — care, cu ajutorul fraţilor săi Gonzales şi Hernando, a cucerit Peru. A fost ucis la Lima de către partizanii adversarului său Almago.

cucerească regatul lui El Dorado. 2000 de oameni, unii vînzîndu-şi averile, îl urmară pe aventurier. Bolile, ferocitatea indienilor şi lipsa de hrană îi decimară însă, astfel că abia 30 mai reveniră la Angostura. Un alt aventurier englez, lordul Ralegh, tocmai întreprindea o incursiune de jaf în Venezuela şi îl luă pe Berrio prizonier. De la spanioli, Ralegh află legenda lui El Dorado şi plecă, bineînţeles, în căutarea oraşului de aur; se opri la cataractele lui Carony şi reveni în patrie, povestind lucruri „puţin demne de un om de stat", cum le caracterizează Humboldt.

Indienii au avut mereu grijă să întreţină pofta de aur a albilor. „Popoarele indigene, pentru a se descotorosi de oaspeţii lor incomozi, zugrăveau fără încetare Dorado ca fiind uşor de atins şi situat la o distanţă nu prea mare. Era ca o fantomă care părea să alerge prin faţa spaniolilor şi care îi chema fără încetare. Este în natura omului, rătăcitor pe pămînt, ceva care-l face să-şi închipuie fericirea dincolo de ceea ce el cunoaşte" scrie Humboldt, poate cu înţelegere pentru chinurile oamenilor mînaţi de iluzia unui trai mai bun.

— Se pare, însă, că totuşi, undeva, în ţinut, se găsesc zăcăminte aurifere! le atrase savantul atenţia tovarăşilor săi.

Se aflau, de mai multe zile, în orăşelul San Carlos, de pe Rio Negro. Ploua fără încetare. În aceste regiuni cerul e în permanenţă noros chiar în sezonul uscat; anual cade o cantitate de precipitaţii de vreo 250 de centimetri.

— N-ar fi imposibil! se declară de acord Zea. Indienii din San Jose de Maravitanos mai povestesc şi azi că, dacă navighezi 15 zile pe Guape, spre nord-est, ajungi la o *„laguna de oro",* păzită de tribul *guanes.* El nu permite nimănui să culeagă aurul din nisipurile lacului.

— Domnilor, îi întrerupse del Pino, sînt cîţiva indieni afară.

— Îi aşteptam, Carlos! Pofteşte-i! zise Bonpland. Au venit să ne arate vestitele „pietre ale amazoanelor"! îi lămuri el pe ceilalţi.

Băştinaşii aduseseră, într-adevăr, mai multe pietre verzui, dintr-un jad translucid pe margini, foarte dur şi sonor. Erau de formă cilindrică, acoperite cu desene şi inscripţii şi găurite longitudinal.

— Sînt din *cougnantainsecouima,* domnule! spuse, respectuos, indianul cel mai în vîrstă, la privirea întrebătoare a lui Humboldt. Din „ţara femeilor fără bărbaţi".

— Se poartă adeseori pe aici! adăugă părintele Zea. Indigenii cred că îi apără de bolile de nervi, de friguri şi de muşcăturile şerpilor veninoşi. Se vînd cu preţ foarte ridicat la triburile de pe Orinoco.

— *Caribii* le-au dus pînă la ţărmurile Guyanei! interveni şi Sotto.

— Au ajuns ele pînă şi în Europa! zise Humboldt. Oamenii cu dare de mînă de la noi se grăbesc să le cumpere, tot în scopuri curative. Ar fi interesant să ştim de unde vine credinţa în puterea de vindecare a pietrelor! Credinţa asta a existat, de altminteri, şi la traci şi la alte popoare antice ale Europei[21].

— Dar amazoanele, adică femeile fără bărbaţi, unde trăiesc? întrebă Aimé.

— Noi nu le-am văzut! răspunse indianul. Războinicii spanioli le-au văzut.

— Adevărat! întări Sotto. Nu ştiu încă cît preţ putem pune pe mărturia lor.

— O, ei le-au confundat cu femeile care, în absenţa bărbaţilor, îşi apărau singure colibele, sau chiar cu membrele unor congregaţii religioase ale băştinaşilor, cum sînt „mănăstirile” de fecioare din Mexic! exclamă Alexander.

— Înseamnă că amazoanele nu există? se împotrivi Zea. Doar de la ele îşi trage numele şi fluviul Amazon!

— E un argument! rîse Humboldt cu poftă, antrenîndu-l şi pe bunul călugăr. Legenda amazoanelor apare la multe triburi şi chiar călători celebri, părintele Gili şi domnul La Condamine o amintesc şi ei în scrierile lor. Personal nu mă grăbesc să neg existenţa unui ţinut, aici, pe cursul superior al Amazonului, unde nişte femei vor să trăiască separate de bărbaţi din anumite motive.

— Atunci, domnule, ele să fi cioplit pietrele astea? se interesă şi Carlos del Pino.

---

[21]Cercetările unor etnografi de prestigiu (vezi dr. *Tancred Banăţeanu,* „Obiceiul de a se arunca crengi şi pietre pe morminte") au dovedit că pietrele se foloseau de către toate populaţiile cu un grad de cultură mai puţin avansat, la diverse ritualuri şi practici magice. Aceasta, deoarece exista credinţa, unanim răspîndită, că în pietre se ascund spirite cu puteri supranaturale. Astfel, pe corpul bolnavilor se aşezau pietre, pentru ca spiritul bun din piatră să-l alunge pe cel rău din trupul omului suferind (n.a.).

— Asta nu! Pietrele au rămas, cu siguranţă, de la triburile de indieni azi dispărute, dar superioare în civilizaţie indienilor actuali. Am mai discutat noi şi altă dată…

Urmele acelei sau acelor mari şi ciudate civilizaţii se văd pretutindeni în America meridională. În afara drumului croit prin *llanosurile* inundabile, Alexander, ca şi înaintaşii lui, a mai găsit nişte pietre aflate în munţii Encaramada, sau, izolate, nu departe de munţi, în plină savană, ca şi lîngă oraşul Cuycara şi între malurile lui Cassiquiare şi Orinoco. Indienii le numesc *tepumereme,* „stîncă pictată”, pentru că pe ele, la o înălţime mare şi în locuri inaccesibile, sînt reprezentate figuri de animale – tigri şi crocodili – de stele, sori şi alte desene simbolice. Întrebaţi despre autorii acestor desene, indienii relatează o legendă asemănătoare. O redăm pe a *tamanacilor,* a cărei versiune e cea mai completă.

…A fost o vreme, povestesc *tamanacii,* cînd a plouat atît de mult, încît apele au acoperit pământul, iar valurile oceanului, spun unii, se izbeau de stîncile din Encaramada. Oamenii, toţi, s-au înecat. Atunci un erou legendar, pe nume Amalivaca, a apărut cu o barcă în care a navigat pînă la scăderea apelor, şi din barca lui a pictat partea superioară a pietrelor *tepumereme.* Apoi Amalivaca şi soţia lui au repopulat pămîntul cu oameni şi „le-au rupt acestora picioarele” (figură de stil, care înseamnă că i-a silit pe fiii lui să părăsească nomadismul şi să treacă la o viaţă sedentară). După aceea, s-a suit iar în barcă şi a plecat înapoi, „de cealaltă parte a apei mari“ – dincolo de ocean – de unde venise.

Amalivaca e o figură, să-i zicem „reală”, a timpurilor eroice, care a trăit printre *tamanaci* şi *caribi.* Nimeni dintre băştinaşi nu-l confundă cumva cu Marele Spirit, „Stăpînul Cerului”, adică Dumnezeul comun tuturor religiilor. Amalivaca era un „pămîntean”, un străin, venit dinspre Europa, la fel ca şi Manco-Capac, Bochica şi Quetzalcohuatl, cei despre care locuitorii din Peru, Noua Grenadă şi Anahuac povestesc că au apărut odinioară pe pămînturile lor, au dat legi şi, după expresia lui Humboldt, „au pus în ordine societatea”, plecînd apoi de unde veniseră. Cei din Anahuac dau mai multe relaţii: în oraşul Tuia, al marelui Quetzalcohuatl, fusese un preot bătrîn, care, după ce umpluse ţara cu miracole, se întorsese într-un ţinut necunoscut băştinaşilor – Tlalpallan.

În zilele noastre, cînd se discută, serios sau ironic, afirmîndu-se sau negîndu-se cu argumente la fel de solide vizitarea în trecut a Terrei de către unul sau mai mulţi cosmonauţi extratereştri, relatarea acestor legende indiene din America Centrală poate da naştere anumitor reacţii. Nu e locul să discutăm despre ele, dar vom menţiona că, după atestările istoricilor conchistei spaniole, indienii i-au luat pe albi drept reprezentanţi sau urmaşi ai eroilor de care am amintit. Astfel, misionarii de pe Orinoco erau deseori întrebaţi dacă nu l-au văzut, în ţara lor, pe Amalivaca, iar regele Montezuma l-a crezut, iniţial, pe Cortez descendent al lui Quetzalcohuatl.

Focul din mijlocul bivuacului ardea molcom, cu reflexe sîngerii, iar grămada mare de jeratic îşi împrăştia căldura pînă departe. Undeva, în dosul copacilor, mişunau jaguarii. În urmă cu o oră, cîinele exploratorilor dispăruse în pădure. Se auziseră zgomotele unei lupte şi animalul nu se mai întorsese la tabără.

— L-au mîncat jaguarii, domnule! repetă pentru a treia oară servitorul mulatru. Mare minune dacă nu ne lăsăm cu toţii oasele pe aici!

Humboldt îl privi, fără să-i răspundă. Carlos del Pino era bolnav şi istovit cu desăvîrşire. Naturalistul îşi aminti cum îi întîmpinase pe puntea corăbiei la sosirea în Cumaná. Asemui imaginea de atunci cu omul zdrenţăros, slăbănog şi lipsit de putere din faţa lui şi se înfioră fără voie.

— Mîine pornim spre casă, Carlos! zise el, ca să-şi dea curaj sie însuşi. Am dovedit că rîul Cassiquiare face legătura dintre Orinoco şi Amazon, am determinat astronomic punctul de confluenţă dintre el şi Rio Negro. Mîine intrăm pe Orinoco, vizităm misiunea Esmeralda, pe urmă o luăm în jos, pe fluviu, pînă la Angostura.

— Dumnezeu să ne aibă în pază, domnule, dar eu cred că nu mai ajung pînă acasă!

Din spate răbufni, aspru, răgetul unui jaguar. Un nor de insecte îi învăluia din toate părţile, înnebunindu-i cu înţepăturile şi bîzîitul lor. Ca să se apere, dormiseră mai multe nopţi îngropaţi în pămîntul umed şi cu capul înfăşurat în cîrpe. Insectele şi umezeala stricaseră o parte din colecţiile de plante adunate cu atîta trudă.

Simţind prezenţa jaguarilor, animalele cumpărate de

naturalişti se foiau neliniştite în cuştile din centrul bivuacului. Părintele Zea trona în preajma lor, grav şi nemişcat, pentru că maimuţele, ca în fiecare noapte, veniseră să i se cuibărească în mînecile largi ale hainei preoţeşti, la căldură. Alexander zîmbi. Îşi aducea aminte cum misionarul ţinuse să-i ospăteze pe toţi cu *vachacos,* mîncarea favorită a indienilor din insula Dapa. *Vachacos* nu erau altceva decît nişte furnici mari, albe, care se afumau şi se serveau amestecate cu făină de manioc.

Cînd ajunseră la misiunea Esmeralda, găsiră acolo o mare petrecere, prilejuită de întorcerea indienilor dintr-o excursie pe Rio Padamo. Băştinaşii se îmbătaseră turtă cu un fel de lichior,

preparat de către femei prin fermentarea unor fruncte tropicale. Humboldt, care venise aici special ca să asiste la prepararea vestitei otrăvi *curare,* căută un locanic mai puţin beat, ca să poată cere lămuriri. Întîmplarea făcu să dea chiar de omul trebuincios, *amo del curare,* meşterul otrăvii. Era un bătrînel pedant nevoie mare. Îndată ce auzi motivul vizitei albilor, el se umflă în pene şi le spuse textual:

— Ştiu că albii deţin secretul fabricării săpunului şi a acelei pulberi negre care face zgomot şi vînează animalele. *Curare,* pe care noi o fabricăm din tată-n fiu, e superioară tuturor celor ce ştiţi să faceţi voi dincolo de mări. Este sucul unei ierbi care omoară fără să ştii de unde a pornit lovitura.

Curare este una din cele mai puternice otrăvi vegetale. Are un efect fulgerător, prin paralizarea nervilor respiratorii şi sufocarea victimei. Dar ea nu acţionează decît în contact direct cu sîngele, altminteri fiind cu totul inofensivă. Faima ei o făcuse de mult cunoscută în America, precum şi în Europa, de unde şi curiozitatea lui Humboldt de a cerceta, în calitate de chimist, procesul de fabricaţie. Acest proces era însă foarte simplu.

Bătrînul indian luă cîteva bucăţi din liana numită local *hejuco de Mavacure.* Ea creşte abundent în pădurile din Guyana şi Yumariquin. Meşterul răzui liana cu ajutorul unui cuţit, apoi frecă coaja de o piatră aspră, prefăcînd-o într-un mănunchi de fîşii subţiri. Puse apoi fîşiile într-o pîlnie lungă din coajă de palmier, sub care aşeză un vas. Timp de mai multe ore, în vas se scurse un lichid gălbui – sucul lianei. Prin evaporare, sub acţiunea focului, lichidul deveni mai concentrat. Bătrînul gustă mereu din el, să constate dacă a ajuns la concentraţia necesară. După aceea?! amestecă cu un fel de sirop gros, extras din sucul arborelui *kiracaguero* şi care avea rolul de a da mai multă consistenţă otrăvii. *Curare* era acum gata. În pasta aceea neagră indienii aveau să-şi înmoaie vîrfurile săgeţilor cînd porneau la vînătoare. Unii băştinaşi lasă să le crească unghiile degetelor mici de la mîini şi le ung cu otravă. Dacă au o ceartă cu un duşman ori un străin, ei îi pun mîna pe umăr, cu un gest „amical”, şi-i zgîrîie pielea cu unghia otrăvită. Îndată ce *curare* vine în contact cu sîngele, omul cade ucis.

Pe de altă parte, însă, substanţa are şi proprietăţi curative. Ea se foloseşte frecvent pentru vindecarea bolilor de stomac. Se

mestecă şi se înghite. Bonpland şi Humboldt au mîncat-o şi ei adeseori. Avea un gust plăcut, uşor amărui.

*

Drumul de întoarcere pe Orinoco li s-a părut lung şi greu, deşi acum nu mai erau nevoiţi să vâslească împotriva curentului. Dar şederea în piroga aceea foarte incomodă, oboseala, insectele, hrana proastă şi insuficientă îi doborîseră. Boala lui Carlos del Pino progresa îngrijorător. Nici ceilalţi călători nu stăteau bine cu sănătatea. De aceea s-au grăbit să ajungă înapoi, în lumea civilizată. Mai întîrziară puţin să viziteze tribul *otomacilor*, cei împodobiţi cu picturi înfricoşătoare. Timp de trei luni pe an, cînd sezonul ploios nu permite pescuitul, ei se hrănesc numai cu pămînt. Adună din vreme pămîntul, îl prefac în bulgări pe care îi umezesc şi-i prăjesc superficial, iar apoi îi înghit. Alexander notează că indienii *guamos*, ca şi cei de la confluenţa rîurilor Apure şi Meta, mănîncă uneori argilă, iar în satul Banco, pe malul rîului Magdalena, femeile care lucrează oale înghit bucăţi din lutul folosit ca materie primă. După trecerea sezonului ploios, la retragerea apelor, pămîntul rămîne acoperit cu o argilă fină, iar ispita copiilor de a o mînca e atît de mare, încît trebuie să fie închişi în colibe, sau să li se lege mîinile pentru a-i împiedica s-o facă. Humboldt e de părere că în cazul înghiţirii unor asemenea „alimente” necomestibile, sucurile gastrice îşi modifică alcătuirea şi reuşesc să digere „hrana” oferită.

La Atures, unde părintele Zea rămase în misiunea sa, naturaliştii vizitară grota Ataruipe, cimitirul seminţiei dispărute, *atures*, decimată de războaiele cu tribul *caribilor* antropofagi. Osemintele morţilor erau aşezate în saci mari, de formă cubică, împletiţi din coji de palmieri. Umezeala şi scurgerea timpului făcuseră ca mulţi saci să se spargă şi oasele zăceau împrăştiate pretutindeni. Ele erau albe sau colorate în roşu; într-un sac se aflau rămăşiţele unei familii întregi.

La Maypures, spuneau indienii, se află un papagal bătrîn, care strigă cuvintele unei limbi neînţelese azi de nici un băştinaş. Aceea ar fi limba seminţiei *atures*, ce-a supravieţuit creatorilor ei prin graiul unei păsări ferite de urgia oamenilor.

Humboldt a luat trei schelete şi mai multe cranii pentru

studiile sale antropologice. O tristeţe adîncă îl stăpînea la ieşirea din grotă.

„Ne îndepărtarăm trişti şi visători de mormîntul unui neam stins. Era una din acele nopţi răcoroase şi senine, aşa de obişnuite în orice parte a tropicelor. Discul lunei, înconjurat de inele colorate, lucea la zenit. El lumina marginile limpezi ale negurii, care, ca un nor, învăluia fluviul spumegînd. Milioane de gîze răspîndeau o licărire roşiatică pe pămîntul acoperit de ierburi. Cîmpia strălucea de un foc însufleţit, ca şi cînd bolta înstelată ar fi coborît peste dînsa. Deasupra mormîntului fremătau frunzele palmierilor. Astfel se sting generaţiile omeneşti şi faima naţiunilor. Dar dacă geniul se veştejeşte ca o floare, dacă operele de artă pier în naufragiul timpului, o nouă viaţă înmugureşte veşnic din sînul pămîntului. Totdeauna neobosită şi rodnică, natura îşi desface mugurii, fără a se nelinişti dacă orgoliosul muritor, dintr-o rasă pentru totdeauna înăsprită, striveşte sub paşii săi fructul care se coace.”

Îndată ce ajunseră la Angostura, călătorii căzură bolnavi. Servitorul mulatru Carlos del Pino se prăpădi după vreo zece zile; puţin a lipsit ca Aimé să nu-i împărtăşească soarta; el s-a zbătut mult, pradă unei febre cumplite, timp în care Alexander n-a mai ştiut cum să-l îngrijească, făcîndu-şi cele mai amare reproşuri, ca unul ce condusese expediţia. În notele lui, savantul consemnează în fugă că el, personal, a scăpat foarte uşor de urmările nefaste ale călătoriei, numai cu o indispoziţie. Dar, după mărturiile unui biograf, nopţile petrecute în umezeala din bazinul superior al lui Orinoco, unde naturaliştii dormiseră îngropaţi în pămînt de teama insectelor, a făcut ca Humboldt să se îmbolnăvească de reumatism şi să devină un infirm. El nu şi-a mai putut mişca niciodată antebraţul mîinii drepte, fiind silit, cînd scria, să-l conducă cu ajutorul mîinii stîngi.

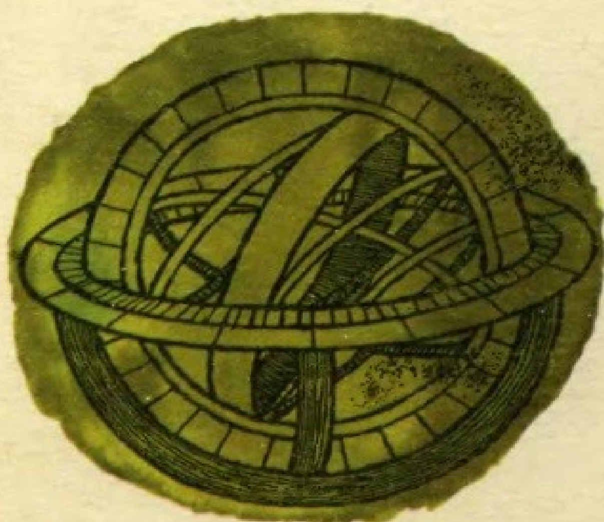
În schimbul infirmităţii, dacă vreodată poate fi vorba de asemenea schimburi în viaţa unui om, Alexander von Humboldt şi-a realizat, la numai 30 de ani, în călătoria pe Orinoco, visul cel mare: şi-a atins ţinta care năzuise de mic copil şi se luptase atît de greu în Europa răscolită de războaie şi revoluţii.

După aceea, însoţit mereu de credinciosul Bonpland, el ajunse, în sfîrşit, în Cuba. Acolo află că din Franţa plecase expediţia lui Nicolas Baudin către Capul Horn şi Peru. Cum Humboldt mai făcea parte oficial dintre membrii expediţiei şi

cum nu putea pierde ocazia de a face înconjurul lumii după proiectul iniţial, el se grăbi să pornească spre vest, cu speranţa că-l va prinde pe Baudin la Quito. Dar acesta părăsise oraşul, astfel că Alexander se vede nevoit să-şi urmeze mai departe cercetările pe cont propriu. El a traversat Anzii Cordilieri de la est la vest, escaladînd muntele Chimborazo şi s-a întors înapoi, la Quito, parcurgînd pe jos etape istovitoare, pe ploi interminabile şi un frig năprasnic. Din păcate, spaţiul rezervat povestirii noastre nu ne permite să redăm în amănunt, în paginile de faţă, această a doua călătorie a sa prin America de Sud.

Într-o a treia etapă, naturaliştii plecară de la Quito spre Amazon prin Lactacunga, Hambato şi Rio Bamba pe vechiul drum construit de incaşi şi comparabil cu cele mai bune şosele romane. După ce atinseră Amazonul, ei se îndreptară spre Lima şi Guayaquil, de unde se întoarseră, pe mare, în Mexic, iar de aci în Europa. Sosiră în Franţa în luna august 1804, aducînd cu ei rezultatele unor cercetări care depăşeau toate recordurile expediţiilor precedente. Deşi o primă parte a colecţiilor de plante, ca şi scheletele aturilor, expediate de la Angostura, se prăpădiseră într-un naufragiu al corăbiei ce le transporta, Humboldt aduse cu sine mai multe mii de specii de plante şi insecte nou descoperite, uimindu-i cu ele pe savanţii europeni.

Numele său şi, alături de el, cel al lui Bonpland ajunseră curînd celebre în cercurile ştiinţifice din lumea întreagă. Contemporanii l-au glorificat pe Alexander, elogiindu-i şi răspîndindu-i operele. El era deja bătrîn cînd a întreprins o nouă mare călătorie în podişul Asiei Centrale. Dar aceasta nu i-a mai folosit decît pentru completarea materialelor utilizate la elaborarea unei vaste lucrări de sinteză asupra caracteristicilor fizico-geografice ale globului. Principala contribuţie la dezvoltarea ştiinţei o adusese în tinereţe, cercetînd *llanosurile* Americii Latine şi cursul lui Orinoco.

EDITURA TINERETULUI

Lei 5,50